

YAŞAM ÖYKÜSÜ DİZİSİ: II

MODIGLIANI

MODIGLIANI

YAŞAM ÖYKÜSÜ DİZİSİ: II

MODIGLIANI'NİN YAŞAMÖYKÜSÜ

DÜŞÜN YAYINCILIK

Sıracevizler Cad. No: 47/9 Şişli – İSTANBUL

Tel: (0212) 225 54 38

DÜŞÜN YAYINCILIK

YAŞAMÖYKÜSÜ DİZİSİ: 2

MODIGLIANI'NİN YAŞAMÖYKÜSÜ

André SALMON

Çeviren: Yekta ATAMAN

Kapak: Bülent ENGEZ

Kardeşler Basımevi - İstanbul 1995 Tel: (0212) 520 69 57

Dizgi: Düşün Yayıncılık Tel: (0212) 225 54 38

Özdemir Ciltevi - İSTANBUL Tel: (0212) 513 79 94

ISBN 975 - 7275 - 14 - X

ÖNSÖZ

AMEDEO MODIGLIANI

12 Temmuz 1884'te İtalya'nın Livorno kentinde doğmuş. Paris'e ilk kez 1906 yılında gelmiştir. Ben o zamanlar yirmibeş yaşındaydım; dostum olacak ve bir sanatçı olarak ünü ancak ölümünde başlayacak bu genç adamdan henüz birkaç yaş daha büyüktüm.

Modigliani 25 Ocak 1920'de, bir Paris hastanesinin yoksullar koğuşunda, ağlanası bir biçimde öldü. Ölümü herşeyden önce içler acısıydı: Kiminki değildir ki? Ama Kisling, Ortiz de Zarate, Léopold Zborowski ve öteki yakın dostlarından oluşan birkaç kişi ona gerçekten görkemli bir cenaze töreni düzenlediler. Ölümünden sonra Zborowski sonsuz bir düşü dalarcasına kendisini kapıp koyverdi. Zarate, son bulguları denemeye hevesli beyin operatörlerinin neşterleri altında, New York'ta öldü. Kisling ise, son yıllarında yerleştiği, benim şimdi bu anıları yazdığım Sanary-sur-Mer'de öldü. Çalışmalarım ile ilgili olarak eski dostlarla dolup taşan, Akdeniz'le karşı karşıya olan evim, geçen yıl yerel belediye başkamyla birlikte açılışını yaptığım Kisling Bulvarı üzerindedir.

Bu kitapta, Modigliani'nin çoğuna tanıklık ettiğim yaşam öyküsünü sadakatle anlatmaya çalıştım. Yazgısı ona çok çektiymişti. Sanatçı, ruhunun doğal soyluluğu ile de talihsizliğini yenememişti. Çilesi Fransa'da doldu; yoksullar hastanesindeki ölüm döşeginde bile son sözleri doğduğu tilke içindi: "Cara Italia"

André SALMON

BİRİNCİ BÖLÜM

MODİ. KAPIYI AÇ!

– Modigliani! Kapıyı aç! Bırak, içeri gireyim. Ben Ortiz'im. Ortiz de Zarate. Amedeo. Modi. Aç kapıyı diyorum sana. İçeride olduğunu biliyorum. Orada mısın. Jeanne? Modi. Tanrı aşkına, aç kapıyı. Jeanne. Modi. Her ikinizin de içeride olduğundan eminim. Lütfen, kapıyı açın. lütfen. İçeriye gireyim. Amedeo. Modigliani!

Zarate'nin acıyla dolu haykırmaları, kapıya çarpan tekme ve yumruklarıyla noktalanıyor, ama gücü kapıyı açmaya yetmiyordu.

Olup bitenleri koşar adım görmeye gelen kapıcı kadın, "Nedir bu gürültü?" diye bağırdı. "Oh, siz misiniz. Mösyö Ortiz? Ben de tam işe başlayacağım sırada, ta yukarı kattan gürültünüzü duydum da koşup geldim. Ne var böyle bağırip çağırarak? Görmüyor musunuz, içeride kimse yok işte.

– Ay de mi?

– Ne demek o öyle?

– Çok korkuyorum demektir. Sanırım -hayır, eminim- Modigliani içeridedir demektir. Eğer kapıyı açmazsa... Modi! Hadi aç! Eski dostun Ortiz geldi

Kapıya birkaç tekme daha vurunca, kapıcı kadın kendini tutamadı:

– Ne yapıyorsunuz? diye haykırdı. Bunu yapamazsınız. Bakın. Mösyö Ortiz, küçük bir doz afyon almadınız ya?

– Hayır. Madam, almadım.

– Eh, öyleyse o almıştır

– O almış olsaydı, onun kahkahalarını yada delice devinmelerini duyardık. Yoksa.

– Yoksası, evde yok demektir. Öyle bağırip çağırmayın.

– Dediğiniz gibi, niye bağırip çağırmayayım, hem de içeriden hiçbir ses, soluk gelmiyorsa

– Rotonde'a gidip onu sormayı düşünmediniz mi?

– Düşünmez olur muyum! Hem Rotonde'a, hem de Dôme'a gidip soruşturdum. Ama üç, dört gündür onu kimseler görmemiş. Siz son olarak ne zaman gördünüz onu?

– Üç, belki de dört gün önce. O kızla gezmeye çıkmasın sakın? Gerçi o kız burada kalıyor mu, kalmıyor mu bunu söylemek çok güç. Yani onunla birlikte demek istiyorum. Belki kız ailesine dönmüştür. Hep böyle yaparlar zaten. Mösyö Kisling de görmemiş mi onu?

– Bilmiyorum. Joseph Bara Sokağına gittim, ama atölyesinde yoktu.

– Belki bir yere gitmiştir.

– Evet, ama emin olmak istiyorum. Kisling belki de Zborowski'yle birlikte. Nerdeyse buraya gelirler.

– Peki, şimdi ne yapacaksınız?

– Atölyenin bir anahtarı var mı sizde?

– Hayır, yok. Burası saygın bir evdir.

– Eh, öyleyse kapıyı kırmak zorundayım.

– Böyle bir hakka sahip olduğunuzu mu sanıyorsunuz?

– Umurumda bile değil.

– Öyle ya, siz bir yabancısınız. Hem sonra, yeterince güçlü değilsinizdir belki.

– Fransız uyruğuna girdim, madam.

– Demedim mi size? Bunun yararı yok. Zamanınızı boş yere yitiriyorsunuz.

– Ah, işte Victor. Bana yardım eder misin, Victor?

Sokağın karşı kaldırımındaki kömürcüde çalışan Victor, biraz önce bir çuval dolusu madenkömürünü dördüncü kata, bir yük odunu da beşinci kata taşımişti. 1920 yılının Ocak ayı çok soğuk geçiyordu.

– Victor'un da başı belaya girecek, diye fikrini öne sürdü kapıcı kadın.

– Sıkmayın canınızı. Kapıya var gücümle ben yükleneceğim. Victor da bana abanacak. Hadi, yüklen, Victor.

Kapıcı kadın son kez uyardı:

– Söylemedi demeyin. İkinizin de başı belaya girecek. Mösyö Modigliani içeride değilse, dairesine gelip kapısını kırılmış bulduğunda onu siz yatıştıracaksınız.

– Ne dediğinizi bilmiyorsunuz, madam. Herkesin başı Modigliani ile derttedir. Ama bunun ne önemi var? O benim dostumdur. Hazır mısın Victor? Hadi!

Kapı çatırdayıp, gıcırdayarak içeriye doğru çöktü. Tam o sırada Kisling ile Léopold Zborowski çıkageldiler.

MASCAGNI'NİN LIVORNO'SU

1884 yılında Livorno'nun olağandışı bir kent olduğunu söylemek, belki bir abartma sayılırdı. Oysa tam tersine: Yörenin seçkin ve başarılı kişileri birbirleriyle gül gibi geçinirler, eski konak kapıları üzerindeki armalardan çok, büyük tacir ailelerinin şanlarını gösterir renkli yaftaların simgelediği alım satım mirasından onur duyulurdu. Kredi mektupları genellikle aşk mektuplarından daha geçerliydi.

Toskanya Dukalarının Livorno'daki yerlerini bırakıp ayrılmalarından sonra, kentin cıvıl cıvıl Venedik semtine yakın Ticaret Borsası, bölgenin en çekici iş merkezi oluvermişti. Denize açık bir kasabayı Toskanya'ya veren Casimo de Medici'nin buna hayıflanmasından çok sonraları, burası işlek bir liman olmuş, her ülkeden gelen serüvencilerle yasadışı kişilerin emek ve girişimleriyle kentin ünü iyice pekişmişti. Ermeniler, Rumlar, Yahudiler bu kasabanın çekici çağrısına ilk yanıt verenler olmuştu. Çok geçmeden bunları Türklerle Arnavutlar izlemiş, kilise ve sinagogların arasında camiler de boy göstermişti. Bu çeşitli dinsel topluluklara karşın kent, sahip olduğu renkli görünümünün tutuculuğunu sürdürmüş, çağdaş endüstri mimarisine olan şimdiki tutku, öte yandan geçmişin güzelliği üstünde bir utku kazanmıştı.

Açıkçası Livorno bir güzel sanatlar kenti değildir. Altmış nıl güneğinde bulunan ve Elba'ya giden gemilerin günde iki kez uğradığı Piombina adındaki bir küçük liman sıra özlemine gidermek için arasıra ziyaretler yapan bir avuç Bonapartist dışında hiçbir turist çekmez. Çelik üreticileri, deniz koleji öğrencileri, tacirler, toptancılar, komisyoncular ve geçimi doğrudan doğruya limanın işlerliğine bağlı olanlar, Bandini'nin elinden çıkma I. Ferdinando'nun denize dikili yontusuna yada II. Vittore Emmanuel'in anıtına az çok saygı duyarlardı. Fakat nedense, Modigliani'nin de 1898 yılında okumuş olduğu Floransa Güzel Sanatlar Okulu'nun başkanlığını yapmış olan ressam Giovanni Fattori'nin yontusuna ilgisiz kalınırdı.

Livornolular 12 Temmuz 1884 sabahı, bir gece önce Roma'dan dönen kentin yerlisi bir delikanlıyı tanıma fırsatını elde ettiler. Ama hiç kuşkusuz, kolunun altında müzik ruloları, gemicilerin, hamalların ve aylakların şakalarını dinleyerek ritim boyunca gezinen yirmiiki yaşındaki bu genç adama dudak bükerek baktılar. Kanı kaynayan delikanlıların merakını daha önemli konular çekerken, zamanını böyle saçma sapan bir uğraşla geçiren en iyi ailelerden birinin oğlunun kusurlu değilse, aptal olduğunu da düşünmüş olmalıydılar. Livorno'nun yerlileri onun içgüdüsel müzik sevgisini paylaşacak denli İtalyandı elbette. Rossini Tiyatrosunun her geceki bilet satışı bunun kanıtıydı. Hem sonra, ta Piemonte'den Sicilya'ya dek beste karalayan bir sürü besteci yok muydu ülkede? Saygıdeğer ailelerin oğulları şimdi atalarının işyerlerine para kazandıracakları yerde sanatla uğraşmaya kalkarlarsa, ne olurdu sonra? Livorno'da hiç kimse genç Pietro Mascagni'yi önemsemedi. Gelgelelim, onun Cavalleria Rusticana adında kısa operası, birgün ona yaşıtı delikanlıların kazanabileceğine eşit bir servet getirecekti.

Mascagni, limandaki seslerin curcunası kafasında aylak aylak dolaşırken, yakındaki evlerden birinde bir kadın, değişik ortamda ünlü bir sanatçı olarak yetişecek bir oğlan çocuk doğuruyordu. Çocuğun gözlerini açtığı yer, Livorno'da yaşayan bir Yahudi ailesinin eviydi. Ne var ki, bu ailenin Musa Peygamber geleneğine bağlı olmasına karşın, Sardinia ve Savoy prenslerine öykünülererek çocuğa Amedeo adı verildi.

Daha sonraları Modigliani'nin kökeni hakkındaki hemen herşey yanlış yazılmıştır. Çarpıtılmış bazı bilgiler hoş görülebilir. Ölümünün hemen ardından çalاکalem yazdılar: gerçekleri enikonu incelemeye fırsat bile bulamadılar belki. Onun acınası kişiliği doğal olarak birtakım romantik yorumlara ve saplantılara yol açmış, birçok yazar yaşamının daha ilginç görüntüleri üzerinde kalem oynatmış ve en gaddarca sanı ları kılı kırk yararcasına işlemiştir.

Örneğin, Modigliani'nin babasının bankerlik yaptığı ve onun doğumunda parasal sıkıntı içinde olduğu ileri sürülmüştür. Oysa, Livorno'da avukatlık yapan ve Amedeo'nun anısına büyük bir saygı duyan Sinyor Giuseppe Funaro'nun bana anlattığına göre, sanatçının babası sadece küçük bir işadamıydı. Modigliani'nin ağabeyi Umberto,

babasının Livorno gibi küçük bir endüstri kentinde daha basit bir uğraş olan dericilik ve kömürcülükle uğraştığım kesinlikle açıklıyor. Bundan böyle, kimi yazarların ileri sürdüklerine ve ressamın kimi en yakın tamdıklarının anlattıklarına da güvenmek olası değildir.

Montmartre ve Montparnasse'da birlikte yaşadığımız gençlerden hiçbiri, tanıdığımız herhangi bir kimsenin geçmişini soruşturmayı hiç düşünmezdi. Bizi ilgilendiren kişinin kendisiydi, ailesi üstüne kafamızı yormazdık bile. Bununla birlikte, Modigliani'nin geçmişini içeren tüm ayrıntılarda elimden geldiğince doğrucu olmak görevimdir. Bu amaca ermek için. Rotonde'da, Dôme'da yada dostumuz Kisling'in atölyesinde koşturarak onu aradığım günlerde bana en küçük ilgiyi gösteren herkesi sorguya çekmeliydim.

Ravenna geleneğine sadık kalarak çok sonraları mozaik sanatını geliştirmiş olan Gino Severini'den, bu fütürist ressamdan da Modigliani'nin geçmişi üstüne çok şeyler öğrendim. 1956 yılında Severini bir fırsatını bulup Milano'ya gitmiş ve o arada Sinyor Umberto Modigliani'ye de uğramıştı. Bana anlattıkları şuydu:

“Onu görüp sesini duyunca çok duygulandım. Çünkü kardeşine çok benziyordu. Konuşma tarzı, hafif bir Livorno lehçesiyle onunkinin tıpatıp aynıydı. Amedeo yaşasaydı, hiç kuşku yok ki Sinyor Umberto'nun bir benzeri olacaktı.”

Amedeo dört çocuğun en küçüğüydü. Umberto'dan başka bir ağabeyi ve bir ablası daha vardı. Anneleri Fransız soyundan geldiğine yakırmıdı. Kızlık adı olan Garcin tipik bir Lyon yöresi adıydı. Annesinin doksan yaşından büyük ablası, söylendiğine göre 1956 yılında Paris'te yaşamaktaydı. Gelgelelim Amedeo bize teyzesinden hiç bahsetmemişti ve onu ziyaret ettiği de bilinmezdi. İkinci ağabeyi Giuseppe Emmanucl'i ise Fransız dostları Modigliani'nin ölümüne dek tanyamadı. Onun faşist rejimden kaçan tamnmış bir İtalyan sosyalisti olduğu söylenirdi. Sinyor Funaro'nun tammına göre, o ünlü bir avukat ve İtalyan parlamentosunun önemli bir üyesiydi. Amedeo'nun ablası Marguerite ise. bir fransızca öğretmeni idi. İkinci Dünya Savaşı'nda Floransa'da ölmüştü.

Umberto'ya gelince o bir elektrik mühendisi olmuştu. Kardeşi Amedeo ile ilgili tek amsı. zenci sanatından esinlenerek yapılmış. sanatçımın Paris günlerinin tarihini taşıyan bir portre eskiziydi. Ne var

ki, bu resim “Modigliani” yada “Amedeo” olarak değil, küçükken ailesi içinde ona takılan “Dedo” adıyla imzalanmıştı.

Küçük bir işadamı olan Modigliani ailesinin başı, kendi işinden başka hiçbir işe güven duymazdı, giderek işi ona yalnızca geçimini sağlamaya yetse bile. Amedeo'nun çocukluktan beri bir sanatçı olma tutkusuna da aldırış etmezdi. Çocuğun bu kararı aile içinde bile hatırı sayılır bir hoşnutsuzluğa neden olmuştu. Öte yandan anne, oğlu birgün İtalyan ressamları arasındaki yerini alacak diye umutlanırdı ve onun oğluna olan bu inancı, kocasına ustalık ve kurnazlıkla karşı koyma, öfkelenme olanağı verirdi.

Sinyora Modigliani, simsiyah saçlı, parlak kara gözlü tekne kazıntısına hayrandı. Öylesine yakışıklıydı ki o, daha sonraları, Parisli dostlarının çoğu onun bir atlet olduğunu sanmış, pek az kimse gençlik döneminden beri amansız bir hastalığın pençesinde kıvrandığını ne anlamış, ne de sezebilmiştir. Gerçekten Amedeo kendine güvenir tavırlar takınır, sağlığına hiç önem vermez görünürdü. Birgün Gino Severini'ye gençliğinin bu bedensel acısından yakınarak, buna zor inandığını, yaşadığı sürece onu tamamen unutmak istediğini belirtmişti.

Bir annenin sevgisi herşeyi yapabilseydi, Sinyora Modigliani elbette oğlunu iyileştirebilirdi; ne var ki, en iyi içgüdülerin sonucu, her zaman en akıllıca kararlar değildir. Amedeo'nun ciğerlerinden ilk kez kan geldiğinde, annesi bir şaşkınlık telaşıyla, hava değişimi için onu Venedik'e götürmüştü. Bu deneyim onun sağlığını iyileştireceğine kötüleştirdi belki. Ama değerli bir taş benzeyen bu kent, bir sanatçı olarak uğraşını sürdürmeyi herşeyden çok kesinleştirmesine yaradı.

O sıralarda Giuseppe Emmanuel hukuk öğrenimine hazırlıyor ve belki de Karl Marx'ı gözden geçiriyordu henüz. Umberto, elektrik mühendisliği dalında ün kazanmış Liège Üniversitesine gidecekti. Amedeo ise, resimle uğraşmadığı süreler zamanının tümünü Divina Commedia'yı okumaya ayırıyordu. Dante'nin bu büyük yapıtının hemen hemen tamamını ezberleme başarısı göstermişti. O görkemli kantolar ömrünün geri kalan günlerinde yapacağı herşeyde onu etkileyecekti.

Modigliani'nin ilk resim öğretmeni Livornolu ressam Micheli'dir. Tanınmış biri olmadığı için sanat ansiklopedilerinde adı atlanmışsa

da, henüz başlangıçta bile kendisinden daha iyi resim yapan genç öğrencisine fırçaları nasıl kullanacağını, boyaları birbiriyle nasıl karıştıracağını öğretmiş, doğrucu, dürüst bir adam olduğundan -hiç de boş yere değil- Modigliani'ye kendisini bırakıp, Floransa'daki Güzel Sanatlar Okulu'na gitmeyi salık vermiştir. Bu fikir Amedeo'nun hoşuna gitmiş, ama babasının olurunu almakta oldukça güçlük çekmiştir. Kömür ve dericilik işiyle uğraşan işadamını umulmadık çalışkanlığı ve özenli çabasıyla şaşırtabilirdi. Bir sanatçı olarak Livorno'da az çok ün sağlamaya başlamıştı bile. Kentin yerlileri sanatla ilgilenmiyordu, ama "iyi portre yapan" bir ressam ilgi çekiciydi. Yağlıboya resimlerden az da olsa para kazanabiliyordu. Oturma odalarında kendilerinin, eşlerinin ve çocuklarının portrelerini görmekten mutluluk duyan Livornolu varlıklı kişiler, Micheli'nin öğrencisine kendilerini yücelten portreleri bayıla bayıla ısmarlıyorlardı. Modigliani akademik bir sanatçı değildi gerçi, ama iyi bir benzerlik sağlama yeteneği herkesi şaşırtıyordu.

Şimdi bir de Floransa fikri ortaya atılmıştı. Aile çemberinden ilk kez ayrılma umudu ona coşku veriyordu. Babası oğlunun geleceği konusunda hâlâ kuşkulu olduğundan, buna aldırış etmez görünüyorsa da, hiç olmazsa zalim bir baba tavrı takınmıyordu. Annesi için Amedeo'nun ayrılışı gerçek bir hüzüdü, ama ona olan inancım hiç yitirmiyordu. Oğlunun üne ve paraya kavuşması için tüm yaşamım hiç duraksamadan verirdi.

En küçük oğlunun kendisiyle birlikte çalışmayacağını anlayan baba Modigliani'nin umutları kırılmıştı. Çünkü Umberto'nun bir elektrik mühendisi, Giuseppe Emmanuel'in bir avukat olmasını onaylamış, onu da kesinlikle kendi işini üstlenecek kişi olarak seçmişti. Amedeo'dan umudunu kesmesinin nedeni ona olan güvenciydi, çocuğun becerisi değildi; bir yargı uzmanı sayılmazdı, ama yetenekliydi o. Yöresel ilk başarıları pek parlak olmasa da, cesaret vericiydi. Çok çalışkan ve iyi bir benzerlik sağlayabilen bir portre ressamı hiç olmazsa yaşamını kendi kendine kazanabilirdi. Kömür ve dericilik işinin yanında, oldukça güç, beceri isteyen bir işti bu.

- Portrelerinde iyi bir benzerlik sağlıyorsun, diyordu Sinyor Modigliani en küçük oğluna. Bana kalırsa, Livorno dışında bile ününe ün katmaya yetecek güzel şeylerden biri, kimyager Sinyor

Bergallo'nun portresi ise. ötekisi gemi acentasının karısı Sinyora Frizzole'ninkidir. Eh. yargıcın kızı Sinyorina Nanipieri'nin portresi de pek fena olmamış hani. Annesi bundan hoşlanmış olmalı ki. Val d'Arno'da yaşayan kızkardeşine bir öneri mektubu yazacaktı. Modena'daki askeri okulda okuyan yeğeni Ugo'nun bir portresinin yapılması hoşuna gidesiymiş. Böylece. tatilde buraya gelmeden önce Ugo Taccone'nin de portresini yaparsın. sanırım pazar günlerinden birini sana poz vermek için ayırır. Modena'dan Floransa'ya epey yol olduğundan. çocuğun tüm izni yolculukla. poz vermekle geçebilir. Gün kararlaştırmak için sorsan iyi edersin; annesinin de hoşuna gider bu. Tanınmış bir ressam olsaydın durum daha değişik olurdu. ama değilsin; ileride olacağını da pek sanmıyorum ya. Ne var ki. başaracağına güveniyorum. İşini yürütebileceğini umarım. Ellerinin parmak uçlarıyla yaşamım kazanacaksın. ne de olsa. bu da bir kazanç yoludur bence. Annenle ben iler zaman yanında olacağız. bundan emin olabilirsin. Senin için fazla birşey yapamayacağız. belki. işimi biliyorsun çünkü; ama yine de elimizden geleni yapacağız.

Sinyora Modigliani oğlundan ayrılacağına üzgündü. ama onun parlak geleceğine kesinlikle inanarak. kocasının verdiği yetersiz harçlıklardan hiç olmazsa kendi masraflarını kısıp. aile bütçesini düzene sokmaya çalıştı. Kocası iyi olmasına iyi bir adamdı. ama ona göre yaşamda herşey gelir gider defteri terimleriyle değerlendirilirdi.

Amedeo'nun gidişinden etkilenen yalnızca annesinin yufka yüreği değildi. Bu ayrılışa başkaları da üzülmişlerdi. ama pek doğal ki ayrı bir biçimde. Ona abayı yakıveren bir genç bayanın annesi ince bir alayla kızına. önemsiz bir işadanının oğlu nişanlanma önerisini geri çevirmiş ise. övülmeye değer bir kişidir diyordu. İlicasıyla ünlü Antignano'ya gidip, birlikte birkaç güzel gün geçirdiği sevimli. çıtıpıtı bir genç kız. onun sönmek bilmez ateşinin birgün tehlikeli olacağını anlamıştı. Kendisine çırılçıplak poz veren ilk modeli bir orospu ise. onun saldırgan cinsel ilişkisinden hoşlanarak aynı gece bir başkasıyla kendisini teselli etmeyi tasarlarken. arkasında sırt çantası. omuzunda araç ve gereçleri. çiçeği burnundaki sanatçının istasyona doğru yürüdüğünü pencereden görünce olduğu yerde kalakalmıştı.

Floransa'ya gelip yerleşen Amedeo. Güzel Sanatlar Okulu'nun kendisine çok şey öğretemeyeceğini anlamakta gecikmedi. Okulun

öğretim üyeleri o görgülü Micheli'ye kıyasla daha kaba saba, daha az esin verici, giderek bir öğrencinin dehasını yeşertme bilgisinden yoksun yeteneksiz kişilerdi.

Çalıştıkları dersliği bırakıp kaçmadan çok önceleri, müzelerden daha çok şey öğreneceğini sezerek, ateşli bir coşkuyla boyuna gezip dolaştı. Birsüre ailesinden gelen küçük geliri ve yaptığı yeni portrelerden kazandıklarıyla tutumlu bir yaşam sürünce, biriktirdiği parayla önce Roma'ya, daha sonra Venedik'e gitti.

Modigliani dostlarından hiç kimseye bu gençlik yolculuklarında başından geçenleri anlatmamıştır. Şurdan burdan öğrendiklerimize göre, onun için Venedik'te tanıştığı iki aydın delikanlıdan çok, gördüğü başyapıtlar önemliydi. Bu iki aydın delikanlıdan biri ressam ve yazar Ardengo Soffici, ötekisi ise, felsefede “büyücünün çırağı” olacak Giovanni Papini idi. Her ikisi de onun gibi tanınmamış kişilerdi, ama ünlenmeye adaydılar.

VENEDİK'TE BİR TANIŞMA

Modigliani, Floransa sokaklarında Soffici ile Papini'yle sık sık rastlardı, ama onlarla tanışmak kısmet olmamıştı. Galleria Uffizi'de¹ birbirlerini gördükleri olurdu. Modigliani'nin ilk bakışta cana yakın bulduğu kendi yaşındaki bu genç adamların yakıcı gözleri, kentteki görkemli banyo binalarına susamış gibiydi. Uygun bir fırsat ele geçmediğinden Floransa'da tanışmaları suya düşmüştü. Bir bakış yada tavırla açığa vuracakları karşılıklı ilgilerini doğal bir çekingenlik engelliyordu sanki. Üniversitenin bir fakültesinde yada Güzel Sanatlar Okulu'nda öğrenci olsaydılar, hiç kuşkusuz çabucak dost olabilirlerdi. Şimdi her üçü, aynı zamanda Venedik'i ziyaret fırsatını bulmuşlar, bir rastlantı sonucu, kahvelerin birinde bir araya gelmişlerdi.

Bir sabah San Marco Katedrali ile Kent Kitaplığı arasındaki çeşitli yerlerde yine birbirlerine rastlamışlar, ama nedense selamlaşmamışlardı. Derken, Modigliani doğrudan San Marco Alanında bulunan Florian adındaki kahveye gitmişti. Tek başına oturmuş, yanında getirdiği bir kitapçığı incelemeye başlamıştı. Öylesine dalmıştı ki, Soffici ile Papini'nin gelip, yanbaşındaki bir masaya oturduklarını görmemişti bile.

Tam o sırada Modigliani'nin onlarla konuşması için bir fırsat çıktıysa da, söze ilk girişen Soffici oldu. Ortalıkta dolaşan bir garson, Modigliani'nin masasına başka bir müşterinin okuyup bıraktığı bir gazeteyi, *Berlinger Tagblatt*'ı bıraktı. Kitapçığına dalarak okumasını sürdüren Modigliani aldırış etmedi buna. Bir an için çekimser davranan Soffici, eğilip gazeteyi alıp alamayacağını sordu, ama onun başka bir dilden olduğunu görür görmez, isteğinden cayıverdi

– Oh, almancaymış, dedi. Benim işime yaramaz. Bakıyorum, kitapçığınızın adından uluslararası dedikodulardan daha çekici şeyler okuduğunuz anlaşılıyor.

1. Galleria Uffizi: Floransa'nın dünyaca ünlü müzelerinden biri. Ç. N

Modigliani konuşkan sayılmazdı. Kızdığı zamanlar dışında hep yavaş yavaş konuşurdu ya, bu da pek sık olmazdı. Şimdi olup bitenden hoşnut, başım kaldırıp bakınca, Venedik'te olduğu gibi, Floransa'da da gördüğü bu genç adamı anımsadı.

- Bana kalırsa, dedi efendice, hiç olmazsa, daha ilgi çekici birşey okuyorum. Ne var ki, çok kimsenin onu sıkıcı bulacağını sanıyorum.

O kitapçık, *Divina Commedia*'nın, bir kitapsever tarafından derlenip toparlanmış tüm İtalyan ve yabancı baskılarının bir kataloğu idi.

- Öğrenci misiniz? diye sordu Soffici. "Bir tez mi hazırlıyorsunuz?"

Modigliani şöyle bir gülümseyip, "Bundan bir süre önce," dedi, "Floransa Güzel Sanatlar Okulu'na yazılmıştım. Ne var ki, bir daha oraya ayak basmaya hiç de niyetim yok.

- Arkadaşımla ben sizi Floransa'da gördüğümüzü anımsıyoruz. Kendimizi tanıtabilir miyiz? Arkadaşımın adı Giovanni Papini'dir; yazar düşünür ve biraz da ozandır. Benim adımsa Ardengo Soffici'dir. Ben de sizin gibi ressamım. Şiir benim de hoşuma gider.

- Adım Amedeo Modigliani. Livornoluyum.

- Livorno'da Dante'yi çok kimse okur mu?

- Belki bir tek kişi, ama okurken başkalarına hiç gerek kalmıyor

- *Divina Commedia* her İtalyanın ilk okuma kitabıdır, dedi Papini, ilk kez konuşarak.

- Ben bu ikinci Kitaplar Kitabı'nı okumayı daha öğrenemedim, ama onu pek küçükken okumaya başladım başlayalı, okuduklarımı anlamayı da, sevmeyi de, nefreti de öğrendim.

- Onu okumaya başladığınızda kaç yaşındaydınız?

- Henüz bir çocuktum, ama nedense çocuklara okutulmaya çalışılan o gülünç kitapları kesinlikle reddederdim. Elbette beni de zorladılar, ama Jules Verne gibi yazarlara hiç aldırmıyordum. Comtesse de Ségur'ün o kötü masallarına gelince, ne siz sorun, ne ben söyleyeyim.

- Doğru, diye onayladı Soffici. İtalya da iyi çocuk kitapları azdır. Yetişme döneminde çocukluk kitaplarını okumayı bıraktığım zaman bunu daha iyi anlamıştım. Küçük kardeşlerimiz de ancak fransızcadan yapılan çevirilerden yararlanıyorlar. Sen ne dersin, Papini?

– Genellikle İtalyan yazarlar çocuklar için budalaca şeyler yazmak istemiyorlar. Sıradan yazarlar ise, çocuklar için değil, çocukların zihinlerini öldürmekten başka birşey düşünmeyen, saçma sapan kitap yayınlayanlar için çalışıp duruyorlar.

– Haklısın, Papini. Böyle yayınlardan sakınanlara aşkolsun, ama yurdumuzda daha iyisi olmadığından böyle tehlikeli süprütüleri getiren ana babalara da yuh olsun.

– Tamam, kabul, Soffici. Ama...

– Ne o, fikir mi değiştiriyorsun yoksa?

– Hayır, hayır. Bazı tersyüz edilmiş saçmalıkların, herşeyi tersyüz etmeye elverişli taze çocuk zihinlerindeki iyi sonuçlarını düşün; çocuk kitapları böyle aykırılıklarla doludur.

– Başka bir deyişle, Dante'ninkine benzemeyen bir Dünya Cenneti'dir bu.

– Sandığından daha fazla öyledir. Bunu denemek eğlenceli olsa gerek.

– Haftalık Fransız dergisi *Le Petit Etrusque Illustré*'de yapıldığı gibi demek.

Modigliani, “O dergiye resim yapmak hoşuma giderdi,” dedi, sevinçle. Ara sıra gülmeyi beceren bir çocuğunkine benzeyen sevinci olağandıydı.

– Bence, diye atıldı Papini. en başarılı okul çocuklarına verilebilecek “Catechismo Purgativo”yu¹ çizerek işe başlamaya ne dersin?

– Papini'nin sözlerine aldıрма Sinyor Modigliani. Ciddi bir düşünür, iyi bir yazardır ve belki birgün defne dalını da kazanacaktır, ama o koyu bir dinsizdir. Bu seni şaşırtmasın sakın.

– Hayır, çünkü bir Hıristiyan değilim.

– Papini'nin düşlediği defne dalından taç -ki ister istemez onu kabul edecektir- vaftiz kurnasında bulunmayacaktır.

– Dante'yi sende okudun demek! diye haykırdı Modigliani:

“Döneceğim bir ozan olarak
Ve bulacağım defne dalı tacımı
Vaftiz olduğum o kurnada.”

1 Catechismo Purgativo: Dante'nin “Divina Commedia”sının Arafat'la ilgili bölümü.

Dante'nin dizeleri ona acı vermiş gibi güzel yüzünü birdenbire ekşitti ve sonra ciddiyetle ekledi: "Sinyor Papini bir dinsiz ise, ben de bir Yahudiyim."

Soffici, "Ne olmuş yani." diye yanıtladı. "Papini'nin durumunu henüz kimse bilmiyor. Ben yalvaçlıkta biraz ileri gittim sanırım. Birbirimizi yine göreceğimizi umarım, Sinyor Modigliani, işte o zaman daha iyi dost oluruz. Eğer çok yaşarsak yada orta yaşlara falan gelirse, kim bilir, Giovanni Papini'yi tütsü kokuları ve ıvır zıvırlarıyla azizliğe aday görürüz belki. Bunda gülünecek bir yan bulmuyor musunuz?"

– Gülmeye hiç de niyetim yok, dedi Modigliani.

– Ya sen, Papini, kendini tersyüz olmuş -şeytanın eliyle tersyüz edilmiş- sanabiliyor musun?

Papini, "Böyle bir olasılık düşünemiyorum." diye homurdandı, "sen kendine göz kulak olsan daha iyi edersin. Sözlerinle olsun. eyleminle olsun. hiç saçmalamamakla böbürleniyorsun. Sana şunu anımsatayım ki, şeytan da Tanrıya inanır."

Konuşma oldukça dinsel bir biçim alıyordu. Özgür düşünür Papini, kilisenin sadık bir oğlunu toz etmek üzereydi.

Üç genç adam. şimdi aralarındaki buzların çözüldüğünü seziyorlardı. Derken, ansızın, yanında taşıdığı küçük portfolyonun iplerini çözen Modigliani. bloknotunu çıkararak yeni dostlarına, "Sakın poz vermeye kalkışmayın." dedi. "Konuşmanızı sürdürün. Bu beni engellemez, hoşuma bile gider. İkinizi birden, yan yana çizeceğim."

Biraz yaşlıca olan Soffici'nin güçlü bir tutkuyu belirten sert, delici bakışları vardı. Coşkularıyla yönetilen çok zeki, duygusal bir adamın bakışlarıydı bunlar. Ne kadınlara, ne sanata karşı duyduğu tutkunun, ne yoksulluğun. ne de her tür eziyetin değiştirebileceği çocuksu bir huyun yansıdığı Modigliani'nin parlak gözlerindeki anlamdan apayrıydı bu bakışlar.

Soffici'nin güzel. oval. ince. ama yumuşak bakışlı bir yüzü vardı. Modigliani'ninki ise. sağlığı hastalıkla tehdit edilen. geniş. ona aldatıcı bir atletik görünüş veren daha gergin bir yüzdü. Sakalı gür olduğundan. bir yemeğe yada tiyatroya gidecek olsa günde iki kez tıraş olmak zorunda kaldığından. yanakları daha mattı. Modigliani'nin

en çarpıcı özelliğinden biri, konuştuğu kimsede yakarcasına toplanan, bakışlarındaki yoğunluk ve canlılığı.

Papini'yi daha sonraki yıllarda tanıyacak olan Maurice Chapelan, bu İtalyan yazarın alnının Beethoven'ınki, burnunun bir boksörünkü, gözlerinin Sartre'inki (ama daha soluk yeşil) gibi olduğunu, gözlüklerinin arındayken ise Marcel Achard'a benzediğini söyleyecekti. Benim onunla ilgili kanım, çelik çerçeveli gözlüklerinin altında acı çeken bir bakıştır sadece. Çok okumanın sakıncası daha yeni yeni etkisini göstermeye başlamıştı; iyi baskılı kitaplar, birsürü elyazması yada basılı çeşitli metinler yüzünden neredeyse harabeye dönmüştü gözleri.

Modigliani, Soffici ile Papini'nin resimlerini çizdiği zaman, çizgileri henüz dehasının özelliklerini taşıyamıyordu, ama tıpkı Livorno'daki kentsoylular gibi, her ikisi de kendi benzerliklerinden hoşnut kaldılar. Resmi yeni dostlarına imzalayarak ve daha sonraki yıllarda da sürdürdüğü alışkanlığıyla, Dante'den birer alıntı yazarak verdi.

- Portfolyoda başka resimler var mı? Onları da bize gösterir misin?
- Ufak tefek eskizlerim var.

Onların çoğu portreydi: Ya sokakta, ya bir kahvede çırpıştıran portreler. Birkaç nü ve bir de herşeyden elini ayağını çekmiş bir adamın yüzü. Papini onun bir papaz olduğunu sandı, ama aslında o bir müze bekçisiydi.

Soffici ile Papini resimleri teker teker incelediler: Soffici profesyonel bir sanatçının gözüyle, Papini ise resimlerin içerdiği ruhu arayarak. Henüz çarpıcı değildi onlar. Eh, yeterince güzeldiler ve belirli duru bir özen dikkati çekiyordu. Soffici resimlerin tümü üstüne kesin bir yargıda bulunmanın şimdilik yerinde olmayacağını söylediye de, Modigliani'nin daha yeni çizdiği bir portre gözüne ilişti ve öyle hoşuna gitti ki, kendini tutamayıp "Carpaccio!" diye haykırdı.

Modigliani, "Gerçekten öyle mi düşünüyorsun?" diye sordu.

Şimdi aralarında karşılıklı bir dostluk kurulmuştu. Üç genç adam söyleşiyi koyulaştırıp, kalburüstü bir sürü konuya değindiler. Derken, konuşma tavsayınca, havadan sudan sözettiler. Bu arada yanlarındaki bir masada oturan ve kültürel bir balayına çıktıkları anlaşılan genç bir çiftin konuşmasına kulak vermek için duraladılar.

Genç çift Fransızdı. Adam yirminbeş yaşlarında görünüyordu, siyah saçlı, yapılı, açık gri giysiliydi. Yuvarlak ve kolalı dik yakası, uçuşan kravatındaki kelebek motifli maşası dışında dikkati çekici başka bir özelliği yoktu. Kız, yirmi yaşından yukarı değildi. O zamanlar moda olan, yumuşaklık etkisi veren leylak rengi, saydam bir kumaştan yapılmış giysisi içinde, gözalıcı bir sarıındı: O tür yumuşaklık, ressam gravürcü Helleu'den esinlenen Reutlinger'in fotoğraflarında bulunurdu. (Fotoğraf her zaman resmin dümen suyunda gitmiştir.) Üçseyirci, kadının kocasının düzenlemiş olduğu anlaşılan bu kültürel seferden, güzel, genç kadının da kocası gibi mest olup olmadığını gerçekten merak ediyordu. Kadın hiç kuşku yok ki, kocasına aşığı, ama kafasını geliştirmöde bir kör yada melek denli yeteneksiz görünüyordu.

Adam, doğru, ama oldukça akademik italyancasıyla garsona, bir küçük "Tipik Venedik Lokantası" bilip bilmediğini sordu. Genç yabancınn elinde Ruskin'in *The Stones of Venice* adlı kitabını gören garson. Londra'da en iyi İtalyan lokantaların birinde çalıştığı günleri anımsayıp, Fransıza mükemmel bir Soho İngilizcesi ile yanıt verdi.

Acayip çift yerlerinden kalkıp uzaklaşırken, üç çift göz dikkatle onları izliyordu.

Modigliani'nin yaşamı ve yapıtları üzerine çok şey yazılmıştır, ama Soffici ile Papini'yle Venedik'teki rastlantısal buluşmaya. İtalya dışında oldukça az değinilmiştir. Modigliani'nin kerdisi bile bunu Paris'te bir-iki kez anlatmıştır. Konuşmalarında kesinlikle neler söylediğini dinleyip, not edecek birisi bulunsaydı, onların karakterleri ve kişilikleri üstüne bildiklerimizle Modigliani'nin anlattıklarını kıyaslayıp, aşağıdaki gibi bir konuşmayı tasarlıyabilirdi.

Estetik düşkünü genç çift uzaklaşırken, üç arkadaştan biri omuz silkerek onları gösterdi:

- Müzelerin ağız açık ayran budalaları, başka ne diyelim!
- Son on yılın o aptalca romanlarındaki âşıklara benziyorlar.
- Sanat aşkı ve aşk sanatı! Gördükleri herşeyi boş gözlerle bakıyorlar, tıpkı sevdalı çılgınlar gibi.
- Müze bekçileri onların usundan geçenleri bir okuyabilslerdi, onları hemen kapı dışarı ederlerdi.
- Bunun onlara yararı dokunurdu.

- Bunlar başka nasıl defedilebilir ki?
- Küçük bir entelektüel devrimi başlatarak.
- Milanolu ozan Marinelli gibi yapacaksın: Geçmişin güzelliklerine şhvetle yaklaşan turistleri Floransa'dan kovardı o.
- Venedik'i de aym yoldan sağlıklı biryer yapacaksın. ama bana kalırsa, yozlaşmanın ünü hep dışa bağımlı.
- Yetkin turistleri çekmeyen bu talihli kent için Livorno'lu dostumuz ne diyor acaba?
- Reformcularınızın müzelerle el atacağım sanmıyorum, ama yine de herkes müzeleri dolaşip gezecek. bu da iyi birşey bence.
- Belki, ama o şaşkın koca ile çıkıtırıldım karısı gibilerinden kurtulmayı ummalıyız. Bir sanatçı -yani bir gerçekçi demek istiyorum- o kadınla birlikteyken yapacak daha iyi birşey bulmalıdır.
- Bir sanatçı halka yeni birşey, devrimci ve yapıcı birşey vermelidir, onu yozlaşmanın tuzağından kurtarmalıdır.
- İşte benim demek istediğim de bu. Ancak iyi anlatamadım belki. Paris'te, artık "Tüm yollar Roma'ya çıkar!" sözü eskidi, şimdi Paris'e yönelmeliyiz- Les Fauves¹ denen sanatçılar akımlarını sürdürüyorlar. Cézanne'ın o büyük çalışmasından birşeyler öğrenmek isteyenlere de yerlerini bırakıyorlar.
- Modigliani, "Cézanne'ın yapıtlarını iyi bilmıyorum. dedi. "Ne var ki, şu deminki çifte benzeyen züppe turistleri yadsımamızdan ne demek istediğinizi pek iyi anlıyorum da, yüreğim..."
- Yürek işe yaramaz bu konuda.
- Hayır, yarar. Yüreğim onlarla alay etmeyi pek kaldırmıyor çünkü. İstedığınızı düşünebilirsiniz, ama Ruskin'i okuyor diye kişilere böyle kaba davranmamza hiçbir anlam veremiyorum.
- Ne o? Yoksa sen de mi onu okudun?

1 Les Fauves: Türkçeye Yabanılık diye çevirebileceğimiz Fovizm (Fauvisme) akımının Paris'te, Salon d'Automne'da Matisse'in çevresinde toplanan Marquet, Manguin ve Camoin gibi adı duyulmuş ressamlarla Derain, Vlaminck ve Van Dongen örneği henüz bilinmeyen bazı sanatçıların 1905'te birlikte sergi açmalarıyla başladığı kabul edilir. Bu sergi o zamanlar alay konusu olmuş, ilgili tüm basın ve bu arada 4 Kasım tarihli L'Illustration dergisi sergiden yayınladığı örneklerle bu sanatçıları aşağılamak istemişti. Sözü geçen ressamları genellikle tutmuş olan sanat eleştirmeni Louis Vauxcelles hile 17 Ekim 1905 tarihli "Gill Blas" dergisinde onlara "Fauves" (yabanlar, vahşi yaratıklar) diyerek bu gruba silinmeyecek bir ad da takmıştı. (Sanat Olayı dergisinin 2. sayısındaki Prof. Dr. Türkkaya Alaöv'ün bir yazısından.)

- Pek az, ama ne demek istediğini anlayacak denli. Bana epey yardım dokunan bir başka kitap daha var.

- Hangisi?

- *Divina Commedia*'dan başkası mı?

- Dante Gabriel Rossetti'nin *The House of Life* adlı sone'ler dermesi.

- İngilizce okuyabiliyor musunuz?

- Hayır. O soneleri fransızca çevirisinden okudum.

- Dante adı mı çektii sizi yoksa?

- Belki.

- Dikkat etmelisiniz! Dante Gabriel Rossetti sizi Ön-Raffaelloculara götüremez. Hele Rossetti! Ben de onun şiirlerinden bazılarını fransızca çevirilerinden okudum. Pek güzeldiler elbette, ama bir estetik'in yapıtıydılar. Resmine gelince...

- Rossetti İtalya'ya atalarını anımsattı, ama Londra sokaklarında İtalya'yı anımsamaya çalışan bir İtalyan org çalıcısı gibiydi bu.

- Estetik şiir, estetik resim ve daha kötüsü, ikisinin karışımı. *The Blessed Damozel* örneğin. pöh!

- Tüm kadınlar kutsal değildir, âşıkları bile.

- Aşk da her zaman kutsal değildir.

Böyle başıboş şakalaşmalar Modigliani gibi bir adamın canını sıkardı. Kadınlara olan tutkusuna karşın, belirli bir ruh sağlığı ile sorunları Dante'nin cehenneminin alevlerinde ele almayı yeğlerdi.

- Hem sonra sizin değerli Ön-Raffaellocularınız. Botticelli dışında, Ön-Raffaellocu bir etkiyi zar zor göstermişlerdir.

- Onların sanatı en hafif deyişle süslemecilikten de öteydi.

- Peki ama, gerçek Ön-Raffaelloculara, ilk İtalyan ustalarına ne dersin? Sonuçta Rönesans ressamı onlardan çok şey öğrenmedi mi?

- Gerçek Ön-Raffaellocuların tek öğrencisi Raffaello'dur demek çok garip.

- İngiliz mizahının bir bakış açısıdır bu.

- Londra ressamlarının Modigliani'ye iyi bir dönüş yaptırdığını kabul etmeliyiz. Bize gösterdiği resimlere göre, yapacağı en iyi şey, Carpaccio'ya dönmek ve onu kopya etmektir. Bu portreler şimdilik Carpaccio'nundur, ama daha sonra Modigliani'nin olacaktır.

Üç genç adam gün boyunca konuşabilirlerdi. ama öğle olmuştu. Yine buluşmak üzere içtenlikle sözleşerek ayrıldılar. Sonra dar sokakların labirentine daldılar.

Modigliani bu arada güzel bir kızın peşine düştü. Kız da onu beğenmişti ya. bir süre için onu oyalayıp. kendisinden uzak tutmak istedi.

- Beni rahat bırak! diyerek çıkıştı sanki kız. Genç adam ısrar edince. kız daha yüksek sesle bağırdı: Yeter be! Beni rahat bırak dedik!

Modigliani onun yapmacık karşı koymalarından yılmıyordu. Konuşmaya başladı. Söylediklerinden hoşlanan kız, başbaşa bir spa-getti yeme önerisini kabul etti. Daha sonra da yatak odasının kapısını ona açtı.

Kız onunla hem yattı. hem de modellik etti. Onun güzel bir portresini çizen Modigliani. ayrılmadan önce. yoksul küçük odasının duvarına asması için çizdiği resmi ona verdi.

Modigliani Venedik'te geçirdiği o günü hiç unutmadı. Soffici ile bir daha görüşemedi; gidip yerleşmesinden bir süre önce. ozan ressam Paris'e gelmiş ve hemen ayrılmıştı. Ama daha sonra birgün. Montparnasse'ın soluk gökkubbesi altında Papini'yle birlikte ona rastlamıştı. Papini'nin yayınlanan kitapları İtalyan aydınlarının çoğunu utandırıyor.

Çizdiği resimleri için Papini'nin ona söylediği övücü sözler Modigliani'nin üstünde sürekli bir izlenim bırakmış olmalı ki. bir gece. Rotonde'un amerikan barının bir kısmında sarhoş olup sızmışken. kendi kendine mırıldanıyordu: "Carpaccio!.."

LAFITTE SOKAĞI ANILARI

Modigliani'nin Paris'e ilk gelişi 1906 yılındadır. Sanat dünyasının çok duyduğu, ama pek az bildiği tüm yenilikleriyle yeni eğilimlerini görüp öğrenmek için, coşku ve meraktan yanıp tutuşuyordu. Etrüsk sanatına dek uzanan geçmişin İtalyan başyapıtlarını inceleyerek kendisini yetiştirmişti. Şimdiyse çağdaş sanatın en son gelişmelerini incelemeye can atıyordu.

1906 yılında Faubourg Saint-Honoré bugün olduğu gibi, güzel sanat yapıtlarının sergilendiği durmuş oturmuş bir semt değildi. Burası, antikacılar, moda'ya uygun giysi dikicileri, gözalıcı ayakkabı yapımcıları, kuyumcular, hediyelik eşya satıcıları ve tablo alım-satımıyla uğraşan sayısız tacirlerle dolup taşardı. Tablo tacirlerinden Hessel'in buraya daha yeni gelmesine karşın, Bernheim-jeune'nün sergi yeri henüz açılmamıştı bile: La Boétie Sokağı çok sonraları bir sanat yarışma merkezi olacaktı. "Sonbahar Sergisi"nin (Salon d'Automne) kalburüstü sanatçılara onur köşelerini verenler, Madeleine'e yakın yerlerinde işlerini sürdüren Bernheim-jeune ile Rodin'in bir kahve de işleten dostu Druet'nin galerileriydi.

O zamanlar Laffitte Sokağında bulunan ve üçü, dördü geçmeyen tablo alım satımıyla uğraşan tacirlerin vitrinleri öylesine büyüleyiciydi ki, genç Modigliani onların önünde kendinden geçiyordu. Buralarda Roma Ödülü'nün eski adayları olsun, tablo toplayıcıları olsun, kendi beğenilerine ve sezgilerine güvenerek, örneğin Durand-Ruel Galerisinde sergilenen İzlenimci yapıtlardan gözlerini ayıramazlardı.

İzlenimciliği ilk bulup, çıkarları uğruna İzlenimci sanatçıları yüreklendirenler Durand-Ruel'lerdi. Gerçi onlar, tanınmış sanatçıların satışı kolay tablolarını belirli bir fiyata kapatarak kendilerini kollamaya çalışırlardı, ama Monet'lerden, Pissaro'lardan, Sisley'lerden, Guillaumin'ler ve Lebourg'lardan birer servet kazanma fırsatını da gözetirlerdi.

Çevredeki en önemli sergi yeri, Séze Sokağındaki George Petit'nin galerisiydi. Burası, ön yüzü küçük bir opera binasını yada bir kıbar

yosmanın evini andıran eski, barok bir yapıydı. Buraya uğrayan pek aydın olmayan, zekâsı kıt, kararsız bir tablo toplayıcısı, ufak tefek çağdaş sanatçıların bir yapıtım uygun bir fiyata düşürüp başının çaresine bakardı: Örneğin, Roybet'nin edepsiz bir hizmetçi kızı yada Maurice Barrés'nin Toledo'nun surlarına yaslanmış El-Grecovari *La Gandara*'sı gibi. Arasına, seçkin Parislilerin de hazır bulunduğu, halka açık büyük mezadın yapıldığı günlerde, George Petit'nin galerisinde gerçekten birinci sınıf yapıtlar sergilenirdi. Mezatçılar Birliği Charpentier'in galerisine taşınmış olduğundan, George Petit kendisine tanınan bu ayrıcalıktan hoşnuttu. Böyle zamanlarda, genç sanatçıların yapıtları hiç kimsenin uğramadığı üçüncü kata aktarılırdı.

Yaşlanmış olmasına karşın, henüz olgunlaşmamış sayılan ve kendisini kabul ettiremeyen Cézanne da gençler topluluğu içindeydi; sanatçılarla tanışıp yapıtlarını görmek isteyen bir kişi. Laffitte Sokağına gidip, o daracık sokağa katlanması gerekirdi.

Rotchild Bankası ile bir sigorta ortaklığının yayvan yapılarının bir yanda, bir pulcu ile ender kitapların satıldığı dükkânların öte yanda yer aldığı aralık boyunca uzanan Laffitte Sokağının o bölümünde, sözde ilericilerin tabloları pıtrak gibi yeryüzüne fişkirirdi. Bu sözde ilericilerin merkezi ise, sanatsal değerleri şimdi bile söz götürür başyapıtların bir tür dinlenme yeri olan Ambroise Vollard'ın dükkânıydı. Emekleyen yada ilk adımlarını atan sanatçılar, görünürde olmayan birşeyi aramışçasına sağa-sola seyirtirdi burada. Satılık tablolarından herhangi birini görebilmek için, ilk önce, Fransa'nın sömürge adalarının birinden gelme ve anadan doğma bir işadamı olan Mösyö Vollard'ın güvenini kazanması gerekirdi. Hırçın, zeki, ama aynı zamanda satacağı mala son derece hayran biriydi o. Biraz sıkıntıdaymış, biraz da uzlaşmak istiyormuş gibi bir tavır içinde, hortumundan konuşan, düşünceli, yaşlı bir file benzerdi.

Vollard'ın güveni kazanılmaya görsün, büyük bir umursamazlıkla, rastgele bir mobilyanın arkasından bir tablo, belki de görkemiyle kişiyi şaşkına çeviren bir Cézanne çıkarırdı. Bu uyuşuk tablo satıcısının, ceketinin yeniyle bir tablonun tozunu şöyle bir alırken yaptığı gösteri ömürdü doğrusu: Örneğin, Cézanne'in Aix-en-Provence'teki evini gösterir *Jas de Bouffan*'ın, *Sainte-l'ictoire Dağı*'nın yada Pous-sin görünüsü üstüne yerleştirilmiş *Banyo Yapan Kadın*'ın. Durup

dururken yerinden kalkıp gider, -aynı zamanda yemek yediği- bodrumdan bir başyapıt getirir, aday alıcı onu inceler incelemeyen hemen geri götürürdü. Gizli gömülerle tıka basa dolu dükkânının, tüm Paris'in en pasaklı yeri olduğu söylenirdi. Vollard, bir servet kazanmak umuduyla Vlaminck'in yapıtlarından oluşan bir sergiyi, sözde Chatou Okulu'nun başarısının sonucu olarak açınca, sanatçı her sabah kendi temizlikçi kadınına dükkânın gerekli yerlerinin tozunu aldırarak için göndermişti.

Courrier Français'nin ünlü resimleyicisi Adolphe Villete, birgün Vollard'ın o görkemli vitrininin bir karikatürünü yaparak onunla dalga geçmişti. Kendi türü içinde bir başyapıt olan o karikatür, dükkânın kirli vitrinini yıkama amacıyla tutulan bir zenciye merdiveniyle, süngeriyile, kovasıyla gösteriyordu. Vitrinde ise, kübist bir tablo, keskin çizgileri olmayan dış görünümüyle bir Afrika yada Polinezya yonutu, sarkan bağcıklarıyla bir köylü postalı görünüyordu. Van Gogh'ca boyanmış karikatür, Vollard'ın dükkânı için simge olabilirdi. Cézanne'ı ilk bulmuş ve tanıtmış ise de, Cézanne -ve Seurat- yerine, kübizme yapılan bu saldırı uygun değildi belki; orada kübist akım yer almayacaktı hiç.

Clovis Sagot'nun galerisi, aynı sokaktaki Vollard'ın dükkânının biraz yukarısındaydı. Basımevi gereçleri taciri olarak işe başlayan Sagot, gösterişsiz işyerini, Flaubert'in *Madam Bovary*'sindeki kimyager Homais'ye benzeyen bir kimyagerin pek yadırgamadığı dükkânına kurmuştu. Adamın hangi nedenden ötürü burayı terkedip gittiğini hiç kimse bilmezdi. Ama giderken, kavanoz ve şişelerde bir sürü ilaç, raflarda zehir dolu kutular bıraktığı için, işin içinde bir iş olduğu sanılırdı. Ne var ki, hem ilaçlardan, hem çağdaş tablolardan hoşlanırdı yaşlı Sagot.

Soğuk bir kasım gecesi Picasso köpeğini dolaştırırken üşütmemiş olsaydı da, bir rastlantı sonucu Sagot bunu öğrenmeseydi, hiç zaman yitirmeyip hemen ertesi günü bir fiske siyanüre eş sakıncada bir küf bileşimini ona götürmeyecekti. Bu birşey değil, soğuk algınlığı ateşini keser diye, André Derain'e güzel, küçük bir şişe içinde afyon ruhu vermişti. Herkes bu iyi yürekli tablo tacirinin masum yardımlarını karşı koymaksızın kabul ederdi, ama günün birinde tüm ilaçları çöp tenekesine gitti. Mösyö Sagot'nun korku verici ilaçlarına yalnız Max

Jacob canlı kalmak isteğiyle (*in anima vili*) pek yüz vermemişti. Bununla birlikte, Baba Sagot'nun tablolar üstüne kesin bir önsüzü vardı. Genç Picasso'nun 'Mavi Dönem'indeki yapıtlarına hayranlıkla ilk eğilen oydu.

Paris'e gelişinden kısa bir süre sonra. galeriler turuna başlayan Modigliani, tek bir öğleden sonrası içinde Georges Petit, Durand-Ruel ve iyi günlerinde olan Vollard ile Sagot'nun galerilerini gezdi. Tüm gördükleri üstüne neler diyeceği merak edilir, ama o hiçbir şey söyleyecek durumda değildi. Şu var ki, Durand-Ruel'de gördüğü İzlenimciliğin parlak renklerinin artık çağdışı olduğunu sezmişti. Vollard'da rastladığı aşırı yeni tabloların bazılarında başı dönmüştür. Fikirleri ve beğenisi İtalya'daki müzelerde biçimlendiği için. Etrüsk sanatından zenci sanatına ivedi geçiş onu şaşkına çevirmiştir. Georges Petit Galerisindeki eli yüzü düzgün, doğru dürüst yapıtlara (Derain'e göre Beyaz - Yaka yapıtlarına) sırtım çevirecek değildi. Picasso'nun bir mavi kuzgunundan büyülenmiş gibiydi. Sanki o. beynine tünemiş bir kuzgundu, 'Bundan-sonra-asla!'"¹ diyen bir kuzgun. Ona öyle geliyordu ki. Georges Petit'deki tablolarla ilgili duygularına bu sözcük çok yaraşıyordu.

Modigliani, Picasso'yu ilk olarak Clichy Alam'na yakın bir yerde gördü: Yoldan geçen iki kişi durmuş. bacaklarına bir musluk onarıcı pantolonu geçirmiş. alev rengi kazağının üstüne yakası açık kısa bir palto çekmiş orta boylu bir adama bakıyorlardı. Pantolonunun beline, o günlerde marangozların törensel bir biçimde yaptıkları gibi, kırmızı flanelden bir kuşak da sarmıştı. Kuşüzümüne benzer olağanüstü gözleri vardı. Başındaki küçük İngiliz kasketinin altından. alınına bir tutam saç dökülüyordu. Önüsıra tasmalı kocaman beyaz bir köpek gidiyordu. Modigliani, yolda duralayan iki gençten birinin ötekine. "Köpekli Picasso'yu gördün mü?" dediğini duydu.

Demek Picasso oydu. Modigliani, bu sanatçıyı tamyan iki genç adamı kıskanmıştı. O sıralarda yirmibeş yaşındaydı Picasso: Anarşist. Barcelona'da yayımlanan birkaç haftalık dergiye resimler çizen. işçi kesimine özge resimleri ilgi uyandıran Steinlen'den esinlenen bir

1 "Bundan-sonra-asla!" Edgar Allan Poe'nun unlu "The Raven" (Kuzgun) adlı uzun şiirinde yunelenen "Nevermore" sözcüğü (Ç. N.)

gerçekçi. Royal Sokağındakilerden tut Montmartre'daki Fauvet'ye değin bir sürü içki-evinin, Lapin Agile'in ve Kırmızı Değirmen'in (Moulin Rouge'un) Toulouse Lautrec'i gibi bir sanatçı olup çıkmıştı. Mavi dilencilerin, pörsük memelerini boş yere çocuğuna emzirten anaların, palyaçoların ve tığ gibi cambazların sanatçısıydı o.

Modigliani bir süre sonra, kendisine ülkesinin *Chianti* şarabını anımsatan bir bardak kırmızı şarap içmek için, Madeleine'e yakın bir kahveye uğrama fırsatı bulmuştu. İçkisinden bir yudum almak için bardağını tam kaldırmıştı ki, İngiliz kasketli o kısa boylu adamı kaldırımında ayakta dururken gördü. Kısa işçi paltosunun yerini eski-püskü bir ceket almıştı, işçi pantolonu ise bir kadife pantolonla yer değiştirmişti; köpeği yanında değildi, ama delici, kapkara gözleri yerliydi.

Modigliani, yapacağına hiç inanamayacağı bir içgüdüye uyararak, Montmartre'lı İspanyol'la konuşmak için dışarı fırladı. "Özür dilerim." dedikten sonra kekeledi: "Siz, siz Mösyö Picasso değil misiniz? Benim adım Modigliani, Amdeco Modigliani, Livornoluyum."

Picasso'yla dostluk kurmak hiç de kolay değildi. Peşin bir umursamazlığın altında belli belirsiz bir caka sattığı seziliyordu. Ne de olsa, sırası geldikçe duygulanmak onun da hoşuna gidiyordu. Şimdi Modigliani'yi yanıltmaya çalışsa, onun saygılı tavrından çok parlayan gözlerinden ötürü yapamazdı bunu.

Picasso karşısındaki bu genç yabancıнын kim olduğunu merak ederek, "Siz de ressam mısınız?" diye sordu. Modigliani'nin sırtında geleneğe uygun, iyi dikilmiş bir İtalyan giysisi vardı, ama saçı başı Picasso'nunkinden de dağınıktı.

Modigliani, "Evet." diye yanıtladı. "ben de ressamım. Paris'e daha yeni geldim. Geçen gün sizi Clichy Alanı'nın orada görmüştüm. Bu sabah bir kez daha gittiğim Sagot'nun yerinde sizin bir pastelinizle guvaşınızı gördüm. Çoktandır sizi tanımak istiyordum. Yalnız, pastel Pablo Ruiz, guvaş ise Picasso diye imzalanmıştı, ama sanırım her ikisi de aynı elden çıkmaydı."

Picasso, "Bunlar eski işler." diye homurdandı. "Yaptığınız işi seviyorsanız iyi yaparsınız. çünkü başka bir iş elinizden gelmez ki... Ama yine de haklısınız. fena değildir onlar. Siz neler yapıyorsunuz?"

– Şimdilik çalışmalarımın konuşmasam daha iyi. Gelip benimle bir içki içer misiniz? Yoksa başka bir kahveye mi gitmek isterdiniz? Royal Sokağında iyi bir yer biliyorum. Oraya yakın bir otelde kalıyorum da.

Picasso boğuk bir sesle, ‘Hayır,’ dedi. ‘burası daha iyi. Burada Royal Sokağınkilerden daha az kaçık var.’

Picasso gibi bir sanatçıyla sanattan söz etmek kolay değildi. Doğal olarak, başka birinin çalışmalarını çekiştirmede oldukça bencildi. İstemese bile, hoşuna gittiğinden yapacaktı bunu. Kendisine yarar sağlayan çalışması. Gümrükçü (douanier) Rousseau’dan tut. umut verici herhangi bir çağdaşına değin hiç görülmeyen, giderek o andaki kendi biçimine bile aykırı, değişik yapıtlar içeriyordu. O gün Modigliani’nin kişiliği ilgisini çektiğinden, yalnızca resim sanatından söz etmekle kalmadı, genç İtalyan’la uzun uzadıya konuşmaya bile aldırıs etmedi.

Picasso. ‘Niye bir otelde kalıyorsun?’ diye sordu. ‘Aptallık bu.

– Çünkü ben bir yabancıyım.

– Ben de.

– Paris’e daha yeni geldim.

– Peki, kendine niye bir atölye aramıyorsun? Kolayca bulabilirsin. Montmartre’da çok var. Bir otelde kalıyorsun, ha! Paris’e ilk gelişimde ben de bir otelde kalmıştım. İğrençti! ispanyolca ekledi: ‘‘Sucedad!’’

Modigliani’nin italyancası yankıladı: ‘‘Sporchezza!’’

– Kaldığım bir oteli ammsıyorum: Fas Oteli. Arkadaşım Max Jacob, paylaştığımız odanın kendi payına düşen kirasını ödemek için bir işçi gibi çalışırdı orada. Kapat şu otel lafım! Kendine Montmartre’da bir yer bul. Bir ressamın Madeleine yada Opera’da dolaşp durması iyi değildir. Opera’ya yakın bir yerde oturmayan Degas, modellerini dansöz kızların soyunma odalarında bulurdu. Van Dongen resme başlayınca Montmartre’a yerleşti. Yosmalar onu görür görmez eteklerinin altından baldırlarını gösterirlerdi ona. Rochechouart Bulvarı ile Madeleine’den istediği orospuyu seçer getirir. Çamaşır-Teknesi’ndeki (Bateau-Lavoir) küçük atölyesinde bir divana yatırıp, bacakları havada poz verdirirdi onlara. Şimdi benim kaldığım Ravignan Sokağı. 13 numaradaki aym yerdir orası.

Madeline'e yakın bir yerde kalıp ne halt ediyorsun? Yoksa çiçekleri mi çiziyorsun? Orada başka ne boyanır ki?

- Şu arkadaşın, Max Jacob, bir Yahudi mi?

- Evet, ama kötü bir Yahudi. Karşısındaki biri Yahudilere küfredemedikçe, Musevilige de, Hahamlara da. Sinagoglara da boş veren bir Yahudidir demek istiyorum. Max'ın doğum yeri Brötanya'dır, ama bana kalırsa, bir Yahudiden çok bir Bröton'dur o. Anlıyor musun?

- Elbette anlıyorum. Dostunuz Max Jacob da benim gibi bir Yahudiymiş. Her ikimiz de Yitik İkinci Soy'dan geliyoruz. Peki senden ne haber?

- Malaga'da doğup vaftiz edildim. Babam Galicia'lıdır, annemse Cenovalı.

- Öyleyse annenin adıyla tanınıyorsun: Picasso. Bu bir Cenova adıdır. Derken, Modigliani efendice sordu: Evli misin, Mösyö Picasso?

Kararsız görünen Picasso, bu soruyu biraz geçerli bir öğütle yanıtladı:

- Montmartre'a git, orada herşeyi görürsün. Resmi de, geri kalan tüm şeyleri de, hoşuna gidiyorsa kadını da. Şimdi bir içki ısmarlama sırası bende, ama yanımda yeterince para yok. Bu sabah Baba Sagot'ya uğradığında yerinde yoktu, öyle değil mi?

- Mösyö Picasso, bırakın bir içki daha söyleyeyim. Karşı koyma yok. Varsıl sayılmam, ama ailem de beni temelli terketmiş değil. Birkaç güne değin, adıma gönderilen para elime geçecek. İstersen, sana bir-iki frank borç verebilirim.

Picasso, "Niye vermeyesin!" diye yanıtladı.

Birkaç yıl sonra, Picasso, bir gece Montparnasse'da Modigliani'ye sarhoşken rastladı ve kadife ceketinin cebine bir yüz franklık koyarak küçük borcunu ödedi.

Picasso'yla tanıştıktan kısa bir süre sonra, Modigliani otelini terk edip Montmartre'a taşındı. O zamanlar *Maquis* denen, oldukça geniş, inişli çıkışlı, birkaç cılız ağaçla süslü bir arsaya yakın eski bir evde bir oda kiraladı. André Warnod, 1925 yılında, *Berceaux de la jeune Peinture* adlı kitabında o yeri şöyle tanımlıyor:

'Burası, aralarında serseriler, dilenciler, araçılar, düşkünler ve sanatçılar da bulunan bir küçük topluluğun oturduğu, ufak evler ve

köhne kültübelere dolu, açık, geniş bir arsaydı. Maquis, Moulin de la Galette'in yazlık açık hava dans yerinden, şimdi Junot Caddesinin geçtiği Caulaincourt Sokağına değin uzanır, Constantin Pecqueur Alanına erişirdi. 1900 yılındaki Paris Sergisi'nden hemen sonra, Caulaincourt Sokağına bakan yakada, yeni evlere yer açmak için yıkma işlemi başlamıştı."

Montmartre'da kaldığı sürece Modigliani, Maquis'nin hemen kıyısındaki Lepic Sokağında bir süre oturdu. Sonra Narvins Sokağına, daha sonra Jean-Baptiste Alanına, derken Delta Sokağına ve en sonunda Douai Sokağındaki terkedilmiş bir rahibeler manastırına taşındı.

Şurası olası ki, Modigliani, Montmartre'da yerleştiği ilk odayı, ailesinden getirmek zorunda kaldığı parayla satın aldığı elden düşme mobilyalarla tıkabasa doldurmuştu. Taşındıktan hemen sonra o odayı görmüştüm. Oldukça görkemli döşenmişti: Odada, yatak görevini de gören bir divanın üzerinde keten çarşaf, birkaç iskemle, stili belirsiz bir koltuk vardı. Çamaşır-Teknesi'nden gelen konukları en çok şaşırtan ise, büyükçe, kaşmir bir şalla kaplı bozuk bir piyanoydu. Kasabadan kente inmiş yaşlı bir kadına benzeyen üstü örtülü piyano, çoğumuzca, Modigliani'nin gerçekten dramatik bir biçimde karşı koyduğu kontsoyluluğa bağlılığından kalan son bir simge olarak kabul edilmişti.

Duvarlar, çeşitli İtalyan resim akımlarına ilişkin başyapıtların fotoğraflarıyla donatılmıştı.

Kendi resimleri ise, yüzleri duvara dönük, iki üç tual'deydiler. Onları göstermekten sakınırlar, nazik yada çekingen konuklarının meraklarını gidermek için arasına hoşgörülü olurdu. O odada, Modigliani'nin dehasının nasıl gelişeceğini gösterir çok az şey vardı.

GILBERTE VE KIRMIZI ŞARAP

Picasso'yu tanımak için can atan Modigliani'nin, sokakta yanaşıp onunla tanıştıktan sonra, İspanyol sanatçıyı Çamaşır-Teknesi'ndeki atölyesinde görmeye niye gitmediğini açıklamak güçtür. Buna çok şaşırnuştuk.

Picasso'nun kendisi bile bunu merak ederdi: ne var ki, böyle sorunlardan söz edecek bir kişi değildi o. Peki, Modigliani'yi bundan alıkoyan neydi? Belki onurdu. Onurun o türünde gösterişsizlikten çok, sahte bir alçakgönüllülük vardır. Sıkılganlık yada sanat dünyasındaki devrimi bir akının çabucak gözbebeği olan genç ve ünlü biriyle yarışmanın vereceği rahatsızlık da olabilirdi bu, Picasso, atölyesinin sarsak kapısı üstüne mavi tebeşirle "Ozanların Buluşma Yeri" diye yazmıştı. Topluluğun en yaşlı iki kişisi, Henri Matisse ile Vlaminck, matematikçiden çok bir düşünür olan "Kübizmin Matematikçisi" Maurice Princet, Derain ve George Braque ile söyleşmeye gelirdi buraya. Max Jacob her zaman oradaydı. Guillaume Apollinaire ise, Marie Laurencin ile birlikte gelirdi.

Biz, Tertre Alanının çok yakınında oturan Modigliani'ye, o da bizim gibi bir gece kuşu olduğundan, genellikle hava karardıktan sonra sık sık giderdik. Ama o, fırsat buldukça yalnız Lapin Agile'e çıkardı ve onu orada her zaman başka bir güzel kızla görürdük. Onun bir kıza yanaşıp tanışmasında belirli bir yöntemi vardı. Sonra kıza alır, sevecenlik ve dürüstlikle odasına götürürdü.

Picasso topluluğunun Modigliani'nin yokluğundan hayıflandığını söyleyemem. Çamaşır-Teknesi'ndeki küçük çevremize arasına yeni katılanlar da olurdu, ama hiç kimse onları tanıtmaya yeltenmezdi. Picasso'nun atölyesi dışındaki iyi dostlarımızdan hiçbirim görmeye gitmezdik. Onlarla ya sokakta, ya Lapin'de yada Tertre Alanındaki Anne (Mère) Catherine'in yerinde karşılaşırdık. Burası, 1792 yılında açılmış bir yerdi ve bizim zamanınızda, aperitif saatine değin Banque de France'ta kuryelik eden La Bille adındaki yaşlı bir adam tarafından

yönetilirdi. Aym adam akşamları yine gelir, amerikan barda, kollar sıvalı, başında Fransız bayrağının üç rengi bulunan bir şerit iliştirilmiş silindir şapkasıyla işe başlardı. Bazen Spielman'ın Avcıların Borusu (Clairon des Chasseurs) yaftalı yerinde toplamrdık, bazen de sanatçılara hayran şişko Adèle'in işlettiği Chalet'ye giderdik. Daha önce de sözünü ettiğim Abbesses Sokağındaki Fauvet'de, deliğinden iki metelik atılınca işleyen bir makinede Salamambo'nun göbek dansı yapışım gösterir balmumundan yapılmış bir kuklayı seyredebilirdiniz. Üçüncü *mominette*'ten sonra -patates alkolünden çekilmiş ucuz bir absenti bu- görüntü daha mükemmel olurdu.

Modigliani. atölye-dışı dostlarımız arasındaydı. Bizi nerede görürse görsün, hemen aramıza katılırdı. Yakışıklı olduğu için ilgimizi çekerdi: üstündeki takım giysisiyle seçkin kişilere özge bir havası vardı. Renkli bir kişiliğe hiç özenmese de, bu yakışıklı genç adam, en sudan fırsatlarda bir gizemli hava yaratırdı. İşlek bir zekâ izlenimi bırakan nükteleri, anlaşılmadan önce saçma bir parlaklığa bürünse bile, yine de onu severdik.

Yeteneklerimiz ve kuramlarımızla gözleri kamaşturmaya, tüm dünyayı şaşırtmaya teşne, bir avuç genç adam olarak, başkalarının kusurlarını ve acayip eylemlerini çekiştirmeye bayılırdık. Doğaldır ki, Modigliani de eleştirilerimizden payını alırdı. İçimizden biri, birgün, "Hiç kimse onda ne gibi bir yetenek var, hâlâ bilmiyor," diyecek oldu, "ama onun gibi bir genç adamın göze çarpan birşey yaratmada başarısızlığa uğrayacağı olası değildir," diye de ekledi. Çoğumuz için Modigliani'nin gözlerindeki kara alev, talihin onun için ne görkemli bir gelecek hazırladığını inandırmaya yeterdi.

Birgün yine Anne Catherine'in yerinde oturuyorduk. İçimizden biri şöyle konuştu: "Bu adamda cevher varsa. onun şimdi ortaya çıkması gerekmez. ama o kendini ucuz kırmızı şaraba vurmaya kararlıysa, dehası kaç para eder? Bir şişe şaraba karşı koyamıyor. Şimdiye dek onun içkiye böylesine düşkün olduğunu görmemiştim. Aramıza yeni katılan birisi olarak henüz hepimizi tammmıyor o. ama onu tüm içkili yerler tamyor. Burada bir kadeh. orada iki kadeh içki içiyor. Bana kalırsa. tek başına içki içmek sakıncalıdır. Sizin için hava hoş, çünkü

ben aşırı içki içmeye karşı koymak için vaaz veriyorum. Kendi payıma ben içki sevmem. Ya siz ne dersiniz bakalım?”

Bir sanatçı arkadaş, içeceği *mominette*'ini özenle karıştırdı ve sonra yanıtladı: “Dediğin gibi, o henüz çok kimseyi tanımıyor. Bu yüzden arkadaş edinmesi çok güç, gerçek tek dostu bile yok. Belki de fazla yalnız kalması onu içkiye itiyor. Tek başınıza kaldığınız sürece sıkıntıdan patlarsınız, özellikle kendinizi derin düşüncelere vermişseniz. Kim ne derse desin, düşünüp durmak bazen pek işe yaramıyor.”

Max Jacob, “Onu hiç tanımıyorsun,” diye atıldı. “O sandığın gibi yalnız değildir. Yani o her zaman yalnız kalmıyor.”

– Ne demek istiyorsun?

– Benim üzüldüğüm yalnız şarap değil. Kadınlar.

– Kıskanıyor musun yoksa?

– Neyi kıskanayım? Yakışıklı olmasına yakışıklı -bunu o da biliyor- kızların peşinden koşmasa, kızlar onun peşinden koşuyor; sonra biraz da etek düşkününü bence. Karakter zayıflığı, kendini beğenme yada doyuma duyulan açlık da diyebiliriz buna. tümü de aynı tehlike.

Tam o sırada sarışın bir adam içeri girmiş. aramıza katılmıştı. Oldukça kısa boyluydu ve belli belirsiz sakalına karşın yüzünde çocuksu bir görünüm vardı. Picasso'dan öykündüğü yada hoşlandığı için mavi bir işçi tulumu giymişti. Sanki bir elektrik dağıtım merkezinde çalışıyormuş da, boş zamanlarında ressamlık yaptığı için böyle giymiş gibiydi. André Utter'di bu; gerçi henüz Suzanne Valadon'la yaşamıyordu yada oğlu Maurice Utrillo'ya göz kulak olmuyordu, ama birgün onun üvey babası, koruyucusu ve menajeri olacaktı.

Utter otururken Jacob'a, ‘Buraya bak, Max,’ dedi, “erkeklerin yıkımına neden olan kadınlarla ilgili fikirlerini hepimiz biliyoruz...”

– Özellikle sanatçıların yıkımına, diyerek sözü kesti Jacob.

– Ama ben sana şunu sormak istiyorum: Bu konuda böyle yüksekte attığına göre, Picasso gibi bir dostunu sonsuz usundan yararlandırıyor musun acaba?

– Hayır. Çünkü konudan ayrı düşünecek olursak, dostum Pablo'nun sözde karısı benim gözümde Sezar'ın karısının aynısıdır, yani kuşkunur ötesindedir. Pablo olayı başkasınıninkiyle kıyaslanamaz. hele Modigliani'ninkiyle asla. Pablo bir kadını genellikle ya kendisini

başka kadınların peşinden koşmaktan korusun diye yada ondan yararlanmak için evinde tutar. Onun özel kadınıyla, tüm öteki kadınlarla ilgili fikirlerimi Pablo'nun önünde açıklamaktan kaçınacak olsam, şu nedenlerden ötürü bunu yapardım: Önce, yararsızdır bu, çünkü onun bildiği birşeyi kendisine söyleyemem; ikincisi, Pablo benim dediklerimi hemen sevgilisi Fernande Olivier'ye yineler, o da evinin kapısının yüzüme kapatılması için onu kıskırtırdı. Ve bu da benim istemeyeceğim birşey olurdu.

Bunları söyler söylemez, ozan ressam kahveyi terketmiş, Tertre Alanında bir gezintiye çıkmıştı.

O günlerde Tertre Alanında hâlâ bir köy havası vardı. Otobüsler turistleri henüz Montmartre'a taşımaya başlamamışlardı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraları, lokanta işleticileri, şirin eteklikler giydirilerek aydınlatılmış gösterişli abajurlarla donatılmış masalarını lokantalarının önüne çıkaracaklardı.

Jacob dolaşırken, Guguk Kuşu Kabaresi (Cabaret de Coucou) ile yerel belediye yapısı arasındaki bir yerde, Modigliani'nin güzel bir kızla konuştuğunu gördü. Kız, kendi türünün yüzlercesi gibi çekiciydi. Adı Gilberte olabilirdi, ama o da bu yörede volta atan Lola'lar, Gaby'ler, Suzanne'lar ve öteki Gilberte'lerin tıpatıp aynıydı. İkisinden hangisinin daha sevdalı olduğunu söylemek çok güç olacaktı. Jacob onlara bakarken, birlikte yürüyüp bir sokağa saptılar ve gözden yitip gittiler.

Taze genç bedenlerden hoşlanan aydın sanatçı Modigliani, atölyesine vardıkları zaman, sallanır bir iskemleye oturarak Gilberte'in soyunuşunu seyretti. Tam donanımlı her atölyenin klasik ayrıntılarından biri olan paravanaya boş vernişi kız. Modigliani'nin bir erkek olarak tedirginliğini, bir sanatçı olarak sabırsızlığını niye gizlemeye çalıştığını anlamak olanaksızdı. Hazırladığı gök mavisi kapaklı eskiz bloknotu, yeni modeline her bakışında, dizine dizine çarpıyordu.

En sonunda çırılçıplak olan kız, kendisinden ve uysallığından hoşnut, bedenini onun incelemesine sundu. Modigliani ondan bir Bottini, bir Seurat, bir Fragonard yapmak yada kızın soyunduğu sırada anımsadığı biçemlere göre bir desen çizmek istemiyordu. Onu kendisi için yorumlamak, özgün bir Modigliani yaratmak, kendi stilini,

yeteneğini ve kişiliğini yansıtan bir resim yapmak istiyordu. Bloknotu elinde, ivedilikle eskiz ardına eskiz çizmeye başladı. Sanki kafasında tasarladığı resmi yapıp bitiremeyecekmiş gibi bir korku içindeydi. Almasını istediği pozları her kezinde Gilberte'e açıklayarak, çabuk, ustalıklı çizimlerle birkaç sayfa doldurdu. Hiçbir konumu karmaşık yada yorucu değildi, ama kız yaptığı işbirliği için bir teşekkür bile almamıştı henüz. En sonunda yeterince yorulduğunu anlayan Gilberte, kendisini divana atıp kıvrıldı ve yüzünü yastıklara gömdü.

– Olmadı! diyerek onu hırsıyla uyardı Modigliani.

– Peki, sevgilim, diye yanıtladı Gilberte.

Modigliani sevimlileşerek, 'Hadi, hadi,' diye konuşmasını sürdürdü, "bugünkü işimiz burada bitti."

Eskiz bloknotunu bırakırken, çizdiği resimlerden birini, bir portreyi koparıp kıza uzattı. Onu çıplak ve uysal, başı hafifçe sağ omuzuna eğik, açık eli sol memesinin üstünde gösteriyordu resim.

– Beğendiysen alabilirsin.

– Onu alıp da ne yapayım, sadece teşekkür edebilirim. Resim asacak bir odam bile yok.

En küçük bir karşı koyma belirtisi göstermeksizin Modigliani resmi yırttı. Kız ona bakmayıp umutla gülümsedi. Poz verirken hiçbirşey sormamıştı. Şimdiyse, onun sanatına yeterince yardım ettiğinden güvençli, sevişmek için can atıyordu. Çıplak çıplak sanatçıya yaklaştı, ellerini omuzlarına koydu ve yüzünü yüzüne yaklaştırdı, davet edercesine mırıldandı: 'Ne de yakışıklıymışsın sen!' Modigliani yüzünü ekşitmeden pek ayırımı olmayan, kendine özge bir biçimde ona gülümsedi. Ne var ki, Gilberte ürkmemişti; o hiçbirşeyden korkmazdı, daha doğrusu seks tutkusunu tuzuyla biberiyle birlikte beklerdi. Modigliani onu kalçasından sımsıkı kavradı; şimdi ona bir sanatçı olarak değil, bir erkek gibi davranıyordu. Karşısındaki Gilberte bir model değil, kadındı; gözleriyle ona yalvaran, genç bedeninin tümüyle ona seslenen bir kadın.

Ne Modigliani, ne de Gilberte aşktan sözetme hatasını işlemediler. Her ikisi de gönüllü olarak ve içtenlikle birbirlerinden hoşlanmışlardı: Gilberte, kendisini bir sanatçıya sunduğu için, bundan kesinlikle onur duyarak ve aym zamanda onun bakışlarını beğendiğinden; Modigliani ise, özgün ve en güzel resimlerinden birini oluşturduğundan.

Gilberte giyinmeye başlamıştı. Seviştiği adam, bir sanatçı gözüyle devinimlerini izliyor ve poz vermek için soyunurken yaptığı gibi, hayran olduğu öteki ressamın adlarını mırıldanıyordu. Gilberte aldırış etmiyordu buna. Yaşamında çok ender olarak şaşırırdı ve doğal aptallığı onu en ilkel düşünmeden bile korurdu. Kırık aynanın önünde durmuş, şapkasındaki uzun ve öldürücü bir hançere benzeyen iğnesini düzeltmeye çalışıyordu ki, birdenbire, Modigliani yerinden kalkıp eskiz bloknotunu aldı, biraz önce Gilberte'in reddettiği resmi yırtar gibi, o gün çizdiği tüm resimleri yırttı ve bağırdı: "Modigliani! Modigliani!"

Kız donakalmış, ona bakıyordu. "Ne oldu sana? Ağlamaya başlama-
yacaksın ya?"

- Ömrümdede ağlamadım ben, diye sert bir yanıttan sonra sanatçı, görüntüye göre yeniden huzuruna kavuşmuştu.

Gilberte gitmeye hazırlanırken, "Seni bir daha ne zaman görebilirim?" diye sordu

- Bilmiyorum.

- Peki nerede?

- Şurada, burada. Herhangi bir yerde.

- Beni her zaman Abbesses Sokağındaki Kermesse'te bulabilirsin. Biliyor musun orayı?

- Evet, biliyorum.

- Hadi, bana bir öpücük ver. İstedğin zaman nasıl da şirin oluyorsun, ama sonra hemen domuzlaşıyorsun, ne tuhaf. Neyse, tüm bunları gelecek sefer konuşuruz. Şimdilik hoşça kal, Modi.

Modigliani hiç yanıt vermedi. Kız odadan dışarı çıkarken ona bakmadı bile. Gilberte'in kalacak bir odası bile yoktu. Çok iyi bir modeldi ve sevişirken yanıt vermeyenlerden de değildi. Gitmesini isteyiş, kızın aptallığı yüzünden olmasa gerekti. Kısa bir süre için de olsa, herhangi bir kadının kendisiyle kalmasına hiç mi hiç izin vermeme kararıydı karşı koyduğu. Bu kararın onu mutlu ettiğini söylemek oldukça abesti.

Gilberte gider gitmez, atölyesinin dinginliği omuzlarına çökmeye başladı. Sevişme dışında yaptıklarından hoşnut değildi. Düşüncesi bir teselli ararcasına şaraba yöneldi: Şaraba, hem de pek çok şaraba...

LITRILLO

Lepie Sokağında kömürcülük yapan ufak tefek işadamı. aym yerde. eninde sonunda bırakmak zorunda kalacağı bir meyhancecik de işletirdi. Modigliani buraya uğradığında. adam en belalı müşterilerinden birini. tanıdıkları arasında Maumau diye bilinen Maurice Utrillo'yu kapı dışarı etmeye çalışıyordu.

Meyhancecik de işleten kömür taciri. o peltek Auvergne şivesiyle. "Yeter artık. Maumau." diyordu. "Saçma sapan şeylerinle bizi şaşkına çeviriyorsun. Sen kendinde cevher var sanıyorsun. ama senin o cevherin herkesi çileden çıkarıyor. Hadi. şimdi. defol. Çık dışarı.

- Kim? Ben mi? diye kederli bir sesle yamıt veriyordu Utrillo. Ben kendimde cevher mevher olduğunu hiç söylemedim. Olsa bile bunu sana söylemezdim. çünkü sende o dediğinden hiç olmadığı gibi. onun ne olduğunu bile bilmezsin. Cam sıkıntıdan patlayan bir zavallı iblisim ben. çünkü herkes benim cammı sıkıyor ve ben de inadına onların camm sıkıyorum. Sen beni resimde başarısız sanıyorsun. ha? Öyledir. ben resim yapmayı da sevmem. resimden de. çağdaş sanattan da çakmam. Tüm bunlar annemin başının altından çıktı. Samyor ki o. resimle uğraşmak beni içkiden kurtaracak. Sevgili annem de resim yapar elbette. Ama annemin elinden başka bir iş gelseydi. içki şişesinden uzak durmam için benim de aym işle uğraşmamı isteyecekti. İşte o zaman. o işin kafası ayık bir kişiye verilmesi için ilk ayak direyen yine sen olacaktın... Hadi. bir şişe daha ver bana. Bak. uslu olacağım sana karşı. söz. Sen de birşey yitirmemiş olacaksın... Sevgili annemin bir trapezci olarak kalacağına bir ressam olmasının nedenini öğrenmek ister misin? Bir gece düşüp çenesini kırdı da ondan. Hadi. bir şişe daha. n'olur? Kimıldamıyorsun. ha? Sen bir domuzsun öyleyse... Ama dediğim gibi. sevgili annem bir akrobat kalsaydı. şimdikinden daha başka bir iş tutarak ayık kalmamı isterdi. Hayır. sirkte çalışmak istemezdim. Sürü sepet iş var orada. Atları sulamak. aym atların leşlerini yabani hayvanlara yedirmek, trapez halkalarım

silip temizlemek, filleri yıkamak filan... Belki ben iyi bir soytarı olurum.

- Hah, evet. Yüzüne tokat yiyenlerden hem de.

- Hiç olmazsa, para alırdım karşılığında. Ama tokatlamamanın ne olduğunu bilmiyorum sanma sakın. Elime ne geçerse sana veriyorum, daha ne olsun! Hadi, ver bir şişe daha. Ödeyeceğim, korkma... Biliyor musun? Param olsaydı, çekip giderdim, ama bir şişeye birlikte; sen de onu bana şişşak satardın. Eve gitmezdim elbette, annem şişeyi alırdı elimden sonra. Gider, Sacré-Coeur'ün merdivenleri dibindeki Saint Pierre Alanında, bir peykeye oturur içerdim onu. Sacré-Coeur'u sever misin sen? Ben severim. Tanrı'yla aran nasıl? Onu sever misin ha?

Modigliani tam zamanında onu tutmasaydı yere kapaklanacaktı.

Ufak tefek patron sevinçle Modigliani'ye bağırdı:

- Bana bak! Maumau'dan hoşlandıysan, al senin olsun!

Resmi sevmeyen sarhoş ressam, görünüşte dostça olan bu tanışmayla ayılarak doğruldu. Modigliani'nin pençesinden yavaşça ayrıldı ve boğulmakta olan bir kişinin bakışıyla ona baktı. Konuşma yeteneğine değilse bile, dengesine kavuşmuştu hiç olmazsa.

Modigliani tezgâha birkaç frank fırlatırken, "Bize iki şişe şarap ver." dedi.

- Alıp götürmeniz için açılmamış şişe veririm.

- Ha açılmış, ha açılmamış, önemi yok. Ver iki açılmamış şişelerden birini yardım ettiği Maumau'ya uzatarak. Al, dedi, ama düşünme sakın.

- Ben mi şişeyi düşürecekmişim? Deli misin sen? Ben yere düşsem bile şişeyi kırmam.

- Al da, gel öyleyse.

İçkili olmasına karşın ansızın ayılan Maumau, şişeyi kolunun altına iyice yerleştirdi, şaşı gözlerle cömert dostunun yanında yürüdü. Venedik Cumhuriyeti'nde görevli bir Doğulu prens gibi başındimidik tutan Modigliani'nin yanı başında oldukça uzun kolları vedaracak gövdesiyle karalar giyinmiş Utrillo iki büklümdü. Yüzü solgun, gözleri endişeli, ablak suratındaki bıyıkları sarkıktı.

Onların gidişini seyreden meyhaneciğin müşterilerinde birisi, patrona dönerek, "Amma da antika adamlar var buralarda" dedi. "Kim bunlar acaba?"

- Ötekini alıp götüren sivri akıllı Montmartre`a daha yeni geldi. Bir ressam olduğunu sanıyorum. Aynı zamanda bir yabancı, ama işin kötüsü, Fransızcasını anlayamazsın. Nereli olduğunu bilmiyorum, belki Lizbon`ludur.

- Öyleyse Portekizdir. Ama bana kalırsa bir İtalyana benziyor.

- Evet, evet, öyle.

- O halde Lizbonlu olamaz.

- Olamaz ha? Tamam, tamam: Livornolu.

- Yapeki, öteki?

- O zavallı da Maumau`dur. Maumau onun takma adıdır. Asıl adı Maurice`dir; Maurice Utrillo. Hatır için anasının piçine adım veren İspanyol asıllı bir sanatçıdan gelme bir ad. Kadın güzel görünmeye, sıklığa bek düşkündür, öyle diyorlar. Maumau`nun sevgili anasından nasıl seçtiğini kulağınla duydun. Bir trapezci iken ünlü bir ressama modelli etmişti. Derken, o ünlü ressam kadına resim yapmayı öğretti. Kadını ressam olan oğlu da resimlerini Utrillo diye imzalıyor, ama zilzurna olmaya görsün, bizim buralarda herkes onu çocukların ona seslendiği gibi çağırır. İnanın bana, ta ondört yaşından beri fitil gibi sarhoş geçer o.

- Buşlı çocuklar ona nasıl seslenirler?

- Litrillo diye, yani bir litre şarap! Utrillo-Litrillo. Kötü bir benzetme değil hani.

Bilinçli olarak kendisini sanata adanmış Modigliani ile içkiden çakırkeş alaylı ressam Utrillo, sendeleye sendeleye şişeleriyle birlikte Saint Pierre Alanına doğru yöneldiler. Modigliani en sonunda bir dost bulmuş kendisine.

İki kadar oraya varınca, öyle gürültü patırtı, öyle şamata yaptılar ki, tamahalarını kutlayışları Dancourt Alanındaki polis karakolunda sona erdi.

İÇKİ

Gilberte en iyi arkadaşı Lola'ya, yakışıklı Modi'siyle öğünü caka satmak için fırsat kolluyordu. Bunu, hangisinin kazandığı pek ayırt edilemeyen bir saç çekme dalaşından hemen sonra ona söyledi. Kavga, Montmartre'lı kadınların bir giysiye aşırı gereksinim duydukları zaman gitmek zorunda kaldıkları, elden düşme giysiler satan Madam Garandin'in işlettiği La Fontaine Sokağındaki dükkânın arka bölümünde çıkmıştı. Gilberte'in şimdi böyle ayrıntılı bir giz vermesi, hem kıskanç olmamasından, hem kazandığı yengiyi benimsememesinden, hem de sadakate pek önem vermemesinden ileri geliyordu. Sürdüğü yaşam, aym türden öteki kızların da yaptıkları gibi, boş düşlere kapılmanın aptallık olduğunu öğretmişti ona.

Şimdi Lola'ya Modigliani ile geçirdiği coşkulu saatlerin öyküsünü ballandıra ballandıra anlatıyor üstelik arkadaşına, gidip ona poz vermesini bile öneriyordu.

– Değer doğrusu, şekerim, diyerek onu yüreklendiriyordu. Modi bu dünyanın adamı değil. Başkalarından çok ayrı yöntemleri var. Hem sonra biliyor musun, sözümü tutarsan onun bambaşka olduğunu anlarsın. Yalnız tek kusuru var, sanırım çok içiyor. Onu ilk olarak Lepic Sokağında, hani dans salonunun karşısındaki sokakta bulunan meyhaneciğin tezgâhına abanıp içki içtiği o pazar akşamı...

– Söylesen, diyerek sözünü kesti Lola, hâlâ bir oda bulamadın mı?

– Hayır, bulamadım, ama boş bir evde kalıyorum. Sahibi bir papaz olduğundan oraya Papazın Evi diyorlar. Evini yıkılıp gitmesi için terketmiş, anlıyor musun, yıkılıp gitmesi için. Çünkü evi onarmak daha pahalıya patlamış da ondan.

Rahat mısın orada?

Ne diyorsun? Benimle birlikte tam altı kişiyiz: Bir yontucu, bir gravürcüyle kızları, bir de kafadan kontak aktör. Görüyorsun ya, yine de talihli sayılırım. Gravürcüünün büyük kızı geçen gün bana bir çift siyah file çorap verdi. Gerçek file çorap değil elbette, ama hiç yoktan iyi birşey. İşte, bak. Uzunluğunu görüyor musun? Bunun gibi bir malı Madam Grandin de bile bulamazsın... Ama senin yerinde olsam, gider. Modi'ye bir göz atardım. Sen bir modelsin hem, her zaman onun yerine gidebilirsin. Yalnız kendini fazla kapıp koyverme. Onu sakın kıskırtma. Bırak, o bilir ne yapacağını.

– Öyle bir adamla yaşayacak denli deli değilim ben. Bana kalırsa, senin Modi de ötekilere benziyor.

– Yo, iyi bir çocuktur o.

– İyi olabilir, ama onunla yattığın halde onu kendine bağlayamamışsın.

Bununla birlikte, hoppa ama uyanık Lola, eninde sonunda Lepic Sokağındaki atölyenin ne mene bir yer olduğunu görmeye gitti. Atölye temizdi, derli topluydu. Kaşmir şal dimdik duran bozuk piyanonun üstüne seriliydi ve herşey burada kalan kişinin gerçek bir sanatçı olduğunu gösteriyordu. Ortalık, Modigliani'nin aşırı içki içmeye başladığı günlerden önceki denli temiz pak değildi, ama hiç olmazsa Papazın Evi gibi bir yerle de kıyaslanamazdı.

Modigliani, Lola'nın çekine çekine kapıya vuruşuna yanıt olarak kapıyı açtı. Uykudan yeni kalkmışçasına kıza bakındı. Gömleğini beceriksizce düzeltip, pantolonunun belinden içeri sokmaya çalışıyor, şaşkınlıkla kemerini aranıyordu. Masanın üzerinde açılmış bir şarap şişesiyle, yarısına dek şarapla dolu bir bardak vardı.

– Ne istyorsun? diye sordu.

Konuğu bir kadın, hem de genç bir kadındı; güzeldi, belki de aptaldı; ama bunun ne önemi vardı? İyi yada kötü olsa bile, onunla birlikte yaşamayacaktı ya.

İlk önce, bir sanatçı olarak ona baktı; sonra, yine bir sanatçı olarak birdenbire gülme isteğine kapıldı. Çünkü Lola'nın dış görünümünü *ultimo ottocento*'nun¹ ustalarından ve *pittura lirica*'nın² öncülerinden

1. Ultimo ottocento (İtalyanca) 1800'lerin sonu Ç. N

2. Pittura lirica, (İtalyanca) Lirik resim. Ç. N

Giacomo Grosso'nun, onaltı yaşındayken hoşlandığı ve o zamandan beri dudak büktüğü bir resmindeki tüm güzellikleri içeriyordu. Sıra bir çıplak çizmeye gelince, modellerini seçmesini bilmiş Grosso. Modigliani buna "pezevenk resmi" derdi.

Lola onun sorusunu nazlı nazlı yanıtladı: "Model ister misin, Mü'sü?"

– Kötü bir zamanda geldin. Bir-iki güne dek elime para geçecek, ama şimdi verecek bir meteleğim bile yok. Çok üzüldüm, çünkü oldukça güzelmişsin.

– Metelik için üzülmene gerek yok. Sizi buralarda sıklıkla görüyorum. Para işini başka bir zaman konuşuruz. İsterseniz, size bugün poz verebilirim. Arkadaşça.

– Gel, öyleyse.

Lola kazanıp kazanmadığını merak etti.

– Kırmızı şarap ister misin? Bak, orada temiz bir bardak bulabilirsin.

– Beyaz şarabın yok mu? Ben beyazı daha çok severim.

– Hayır, yok, ama biraz rom olacak.

– Peki, ben rom da severim.

Birlikte içtiler.

– Çalışmak ister misin? diye sordu Lola. Soyunayım mı?

Lola'nın gelişinden önce bir hayli şarap, biraz da rom içen Modigliani, dehşetle kaşlarını çattı. Yakışıklı yüzü ansızın değişmişti. Bir iblis yada lanetli gibiydi sanki. Lola'yı da, Gilberte'i de, tüm kadınları da korkutacak denli kahkahalar atıyor, bir yandan da bağırıyordu: "Grosso!.. Grosso!.. Assurdo! (Anlaşılmaz!)"

Sonra, tutkudan kıvranan ve sevinen Lola'yı kollarına alarak, onu divana taşıdı. Divanda Lola onu öylesine büyüledi ki, içindeki sanatçı kişiliği, Giacomo Grosso'yu da, ultimo ottocento'nun utkusunu da küçümsemeyi unuttu.

Gilberte ve Lola'dan sonra, Modigliani kendisini Marcelle, Gaby, Lulu ve Raymond'larla teskin etmeyi sürdürdü. Derken, uzun bir sarhoşluk dönemine, kadınlardan el ayak çektiği uzun bir döneme girdi: sanatı ve kara umutsuzluğu ile ilgili kuşkularının ilk ve önemli dönemiydi bu.

İçki. Kaçış. Arkadaşlığını alayla karşıladığı Maurice Utrillo ile birlikte içki içmesi de bir kurtuluştu: Maurice, resim yapmayı sevmeyen yetenekli ressamdı; Maumau ise, şirin Montmartre semtinde köyün budalasıydı.

INFERNO VE PARADISO¹

İçki. İçkiye karşı şiddetli istek, ona duyulan gereksinim.

“Hangi hastalık, alkolizmle kıyaslanabilir?” Yazılı sayfalardan haykıran Edgar Allan Poe’nun müthiş sözleriydi bunlar.

“Sarhoş olmak için içerim. diyordu Verlaine. “İçkinin hatırı için değil.

Verlaine, ruhsal umutsuzluk nedenleriyle içki içerdi, bir sanatçı olarak kendisinden hoşnut olmadığı için değil. Modigliani ilk gençliğinde az yiyip, az içerdi, ama bir dahi olmak için sabırsızlanınca kendisini içkiye vurdu, görünüşte küçük yeteneğinden umudu kırık bir yaşam sürdü. Alkole uyuşturucuların sakıncalarından kurtulmak istediğindeyse, iş isten geçmişti. Bir akşam Montmartre’da birlikteydik; Poe’nun karamsar sözlerini aktardığım zaman, Modigliani’nin bilmediği herhangi birşeyi söylemiyordum. Amerikalı ozan yazarın yapıtlarını yeterince biliyordu aslında; ona *Inferno* ve *Paradiso* arasında özel bir yer vermişti. Sarhoş olmasına sarhoştu ya, yine de belirli bir dengeyle beni yanıtlıyordu:

– Öyle mi söylemiş, Poe? Çok iyi demiş. O da içerdi, değil mi? Öyleyse içki içtiğinden eminsiniz demektir; esasen, *essenzialmente*, içmek zorundaydı Poe. Onun duvardaki kara kedi ve katil maymununu, Paris’te var olmayan bir sokaktaki, Morgue Sokağında geçen öyküsünü anımsıyor musun? Poe’nun Paris’i hiç görememesine karşın, ne Paris’li bir öyküdür o! Morgue sokağı... morg... Ölüm... Ölüm pek öyle önemli birşey değildir. Arasına önemsiz olduğunu düşündüğümüz şeylerdir önemli olan. Dante’nin dolaştığı o lânetli cehennem bölgelerindeki kahrolası iblislerle kıyaslanınca hele... Ama bana Poe’nun son kısa öykülerinden birşeyler söylesene, örneğin

1 - İtalyancanın ilk ve en büyük ozanı Dante Alighieri’nin (1265-1321) dünyaca ünlü büyük yapıtı *Divina Commedia*’sından (Tanrısal Komediya - 1 ve 2 bölümlerin başlıkları Inferno - Cehennem Paradiso - Cennet - N

Ligeia'dan. Ne yakmdır o öykü *Paradiso* ile *Vita Nuova*'ya¹ Ligeia...²
Beatrice... Ligeia..."

Onun. o tatlı Ligeia adını söyleyişini, tanımlanamaz bir yumuşaklıkla onu yineleyişini dinliyordum. Daha sonraları, bir coşkuyla. kendinden geçercesine "*Opulentia*" sözcüğünü, kısa süreli bir modelden esinlenerek. şişko, iyi yürekli bir hizmetçi olan basit bir kızdan ölümlü canlılığını çıkarırcasına boyamış olduğu bir nüye taktığı o adı haykırdığını da duymuştum.

İBLİSİN ATLIKARINCASI

Modigliani acı çeken bir kişiydi. Yeterince sağduyuluydu, ama içi içini yerdı. Genellikle yalnız başınayken kendisini kemiren bu dert, karakterinin gerçek gücünü de bozardı. Tedirgin ruhunu yatıştırmak, kendisine acı veren tasaları susturmak için ivedilikle iyileşmek zorundaydı. Ne yazık ki, işine yarayan en elverişli ilaçlar, acıları dindirdiği sanılanlardı. Gizli bir illete karşın, kendilerini güçlü sanan Modigliani gibi kişiler, kesin önlemlere başvurmaktan ender olarak kaçınırlar. Kırmızı şarabı ve romu denemişti o. Şimdiyse afyonu duymuştu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceleri, gençler, uyuşturucu maddeleri çok düşük bir fiyata yada yok pahasına bulabilirlerdi. Montmartre'dan Quartier Latin'e değin herkes, toplum için sanatın yaygınlaşmasını konuşur gibi, hiç sakınmadan, uyuşturucu alışkanlığının yayılmasından da söz ederdi. Modigliani'nin Paris'e ilk geldiği sıralar, en hafif cüzdan bile o zehirli keyif verici maddelerin tadını tatmaya yeterliydi. Uyuşturucuları bulmak güç değildi. Örneğin, Croix des Petits Champs Sokağında, Doğu sanatım sevenler için yeşimtaşları ve Çin süsleri ile ünlü küçük bir yer vardı. Dükkândaki kasanın başında güzelliği çekici, ama ağırbaşlı bir kadın otururdu. İçeriye girince kasadaki kadına yaklaşır, önüne az bir parayı bırakıp, "Günaydın, Madam, derdiniz, bana ufak bir kutu verir misiniz?" Kadın çekmecedен küçük bir teneke kutu çıkarır, kuşku uyandırmayan bir gülümsemeye uzatır. Balçıktan yapılmış bir pipo yada gümüş enjeksiyon iğneleri gibi gereçlere de gereksiniminiz varsa, yardımcı bir bayan gözüntü bile kırpmadan onları size sarıp hazırlardı. İş bu denli yalındı ve bir afyon düşkününü şiddetle aradığı afyon için. İngiliz yada Amerikan sigaralarına ödediğinden fazla ödemezdi.

Yüzyılımızın ilk yıllarında uyuşturucu düşkünlüğü henüz sanatçılar ve yazarlar arasında yaygınlaşmamıştı. Onlar bu yasak tutkuya, Paul

Fort'un *Paris sentimental, ou le Roman nos Vingt Ans*¹ adlı yapıtında ölümsüzleştirdiği. benim burada Manon diyc anacağım güzel bir kadının etkisiyle başladılar. Aşk serüvenlerinden birinde Manon, genç bir deniz subayıyla tanışmıştı. Bu subay Çin denizlerinde hatırı sayılır bir süre kaldığından, en sonunda afyon çekiminde ustalaşmıştı. Bir gün Manon'a bir nefes afyon çekmesini önerince, o da büyük bir hevesle denemişti. Giderek afyon çekmeye alışan Manon, bu işi kendi başına geliştirmişti. Bu alışkanlığım genç dostlarına da tanıtmış, daha önce hiçbir deneyimi olmayan gençler afyona alışınca, aynı alışkanlık başkalarına da aşılarmıştı.

Başka bir afyon sağlayıcı ise, Pigeard adlı yada çevrede tanındığı adıyla Baron Pigeard denilen acayip bir adamdı. Gizemli bir yoldan oldukça yüklü bir paraya konmuş, Maquis'nin tam göbeğinde, sanatçılarla yazarların en kalabalık bulunduğu yöredeki küçük bir evde tezgâhım kurmuştu. Baron, önceleri genç bayanlara ıvır zıvır satarak işe başlamış, nedendir bilinmez, çok geçmeden bu işi -hiç ilgisi yok sanılsa bile- afyon satışına dökmüştü. Modigliani onun en iyi müşterilerinden biri olacaktı.

Bazı görgü tanıklarına göre -ki ben de onlara katılırim- Modigliani'yi bu kötü yola sürükleyen Baron değildir. Sanatçı, Madeleine'deki otelinden Montmartre'a taşınınca, buradaki toplumun tipik bir kesimini oluşturan başıbozuk güzel sanat sevdalılarının arasına girmemiştir. Mösyö Pigeard da hiçbir sanatçıyı atölyesinde ziyaret etme küçüklüğünü göstermemiştir. Afyonun Modigliani'ye çekici gelmesi, Pigeard'ın afyon satımına ek olarak afyon suyu işine de başlamasından çok sonralarıdır. Modigliani'nin afyon çekmeye alışması oldukça dolaylıdır.

Birinci Dünya Savaşı'nın Paris'e pek az yararlı etkilerinden biri. Quartier Latin ile Montmartre'a yerleşen ve renkli kişiliği de olan serseri takımının dağılmasıydı. Sol-Yaka'da bulunanlar, kendilerinin François Villon'un çömezi olduklarını söylerlerdi; Montmartre kesiminin azılı külhanbeyleri ise, Baudelaire'i kendilerine "Kutsal Patron" seçmişlerdi. Villon'un çömezleri düzenbazlıkta yeterince uyanık oldukları gibi, uyuşturucu madde işinden de habersiz değillerdi

hani. Uyuşturuculara pek yanaşmazlar. gel gelelim afyon alışverişine girişmekten çekinmezlerdi.

Bu düzenbazlar arasına Montmartre`a da uğrarlardı. İşlerini yürütecekleri bir köşebaşım tuttular mı, getirdikleri afyonu Baudclairc`ci olmaya özenen aym işle uğraşan kişilere el altından devrederlerdi. Quartier Latin serserileri, *canabis indica* denen saf mallarını çok ucuza satarlardı. Gerçekten bir kelepirc olurdu bu satışlar. Mallarının önceki mallardan daha üstün olduğuna inandırmak için, özellikle sahte altın paraların pazarlamasını bile beceren bu Villon çömezleri, müşterilerine parasız örnekler de dağıtırlardı.

İşbirliği yaparak Baudclairc`ci dostlarını ayaktan Villon`cu serserilerin bu yaşam öldürücü malları nereden bulduklarını kimseler bilmezdi. Mal bedellerini toplayan o garip kişinin kimliği ölümünden sonra bile karanlık kalnuştur. Quartier Latin`deki karakter ve kişiliği olağanüstüydü bu patronun. İlk yapay elması üreten ünlü kimyager Moissan`ı en gözde öğrencisi olduğu söylenirdi. Daha sonraları afyon sağlamaya başlayan bu harika adam, aşkı reddeden bir sokak kadım yüzünden kendisini öldürmeye kalkışmıştı. Evinin tavanarasından getirip teslim ettiği afyonlar yapay değildi, özgündü, kötü emeller uğruna aranan en seçkin maldı. Malları nasıl elde ederdi, bunu da kimseler bilmezdi ve sormazdı da. Baron Pigcard gibi o da hiç kimseye bir gram olsun mal satmaya girişmez, malım olduğu gibi bu serseri genç dostlarına devrederdi. Pazarlamayı başkalarına bırakmıştı. Rahip kılıklı, soluk yüzlü genç bir adam, herhalde böyle bir yoldan piyasaya sürülen afyonu, bir gece Ecoles Sokağındaki bir içkievinin terasında Modigliam`ye önermişti. Sanatçı, Montmartre`da yaptığı bir gezintiden, üzerindeki sıkıntıyı atmak için gelmişti buraya.

– Sizi rahatsız ediyorsam özür dilerim, diye söze girişmişti yabancı adam. İtalyan mısınız acaba?

– Sizin gibi, diyerek kestirip atmıştı sanatçı.

– Bu taraflarda mı oturuyorsunuz?

– Evet.

Gerçekten İtalyan olan adam (burada uydurma bir ad takacağım ona) kazara yapar gibi, Modigliani`nin oturmakta olduğu masamın yamndaki masaya oturdu.

– Benim adım Tullio Zuzino'dur, diye kendisini tanıttı, ama konuşmayı sürdürmek için pek yüz bulamadı. Ben Torinoluyum. Yüzünüzün rengine bakılırsa, İtalya'nın Güneyindensiniz, sanırım.

– Hayır, Livornoluyum ve Yahudiyim. Şimdi çeneni kapar mısın, yoksa ben kapatmasını bilirim.

Yeni tamdık hafifçe gülümsedi.

– Bunu söylemenizi bekliyordum, dedi uysal uysal. Niyetim sizi öfkelenlendirmek olmadığı için, hiç gücenmedim. Adımın Tullio Zuzino olduğunu söylemiştim. Bir yontucuyum ben. Siz de ya bir ressam yada ozansınız. İstemezseniz yanıt vermek zorunda değilsiniz. Evet, ben yontucuyum, hem de yoksul bir yontucu. Bir antikacıda çalışırım. İşim onarılmaz şeyleri onarmaktır. Böyle bir iş ne tuhaf, değil mi? Bu işe girmemi ailem istemişti. Babam Torino'da bir hazır giyim eşyası dükkânı işletir.

– Benim babam da bir dükkân işletir. Böyle akşam akşam benim kafamı aile öykünüzle şişirmeyeceğinizi umarım, diyerek tersledi adamı Modigliani.

– Kızkardeşlerimden biri rahibedir, diye sözünü soğukkanlılıkla sürdürdü adam. İmrenilecek birşeydir bu. Dine bağlılık çok iyi birşey olsa gerek, ama ne yapayım ki bende o yok. Herşeyin başı tutkudur. Tutkunun ne olduğunu bilirsiniz. Siz bir sanatçısınız, öyle değil mi?

– Git işine be adam!

– Bana ne yüce görünüyorsunuz, sevgili yurttaşım! Bir yarış-alanı denli büyük masanızda, koskocaman bir içki kadehinin önünde otururken, öyle büyük, öyle geniş, öyle görkemlisiniz ki! Yuvarlanıyorsunuz sanki. Daha doğrusu yuvarlanan benim... Biliyor musunuz, canım sıkılıyordu bu akşam. Sık sık canım sıkılır benim. Yaşam boş olabilir, siz de öyle düşünmüyor musunuz? Antikaları onarmayı pek sevmiyorum ben, hani şu Asurlu savaşçılar denli kocaman olanları yok mu, bazen küçük, miniminnacık görünürler gözüme. Canım siziinki gibi sikkindi, ama bakıyorum, yine de söylediklerimi dinliyorsunuz. Çünkü onu yok edecek mükemmel, harika bir ilaç biliyorum ben. Sevgili yurttaşım, benimle birlikte atıklarıncaaya binmek ister misiniz?

Karşı koymasına karşın, Modigliani kendisini onu dinlerken yakaladı. Sinirlenmişti, ama sokulgan adamın gizemli konuşmasına karşı koyamıyordu.

Adam biraz durup, “Kendimi tanıttım mı?” diye yineledi. “Anımsamıyorum. Her neyse, benim adım Tullio Zuzino. Söylemiştim belki. Bir yontucu olduğumu da söyledim sanırım. Birgün atlıkarınca için atlar oyup yontacağım: Kocaman atlar. Asurlu savaşçılardan da kocaman atlar. Ama savaşçıların tümü uydurmadır, hepsi uydurmadır dostum... Okul kitapları basan bir yayımcıya resimler de yaparım ben: Doğal konular üstüne resimler. Sürüngenler ve kuşlar benim özel konumdur. Kimileyin her ikisini de birbirine karıştırdığım olur. İlk kez, tüm gün boyunca yılan çeşitleri çizdikten sonra başıma gelmişti bu. Çok yorgun olduğum için, ilacımdan şöyle küçük bir parça almıştım. Sonra dışarıya, yürüyüşe çıktım. Daha atlıkarıncadan inmemiştim. Bir de baktım, kaldırımdayım yağmur altında ve benim ayaklarımın yerindeyse bir horozun ayakları. İlacın hoşla gitmeyen yan etkilerinden biri de budur, alışırsanız olur böyle şeyler. Derken, bir de bakarsınız, yine atlıkarıncada neşenizi bulmuş giderken, herşey yok oluverir.”

Zuzino sözlerinin sonunda sesini yükseltti ve birdenbire kahkahalarla gülmeye başladı.

– Ben atlıkarıncayı burada, yeleğimin cebinde taşıyorum, sevgili yurttaşım. *Ubbriachezza! Volottuosa inferno!* (Sarhoşluk! Tutku dolu cehennem!) Yüzyıllar öncesinde gezinip duran Dante'nin bu terze rime'lerini anımsıyor musunuz?

– Kapa çeneni! diye öyle bir bağırdı ki Modigliani, barmen okuduğu Paris Sport gazetesini elinden düşürdü. Tüm bu soytarılığın tam orta- sında Dante'nin adını ağzına nasıl alabilirsin?

Oldukça durgun görünen Zuzino'nun dingin yüzü, yılışık gülümsemelerinden biriyle aydınlandı. Modigliani suskunlaşıp, adamın soluk, oynak gözlerine dik dik baktı; o gözlerde acayip bir parıltı sezdi. Daha önceleri de bir deli görmüştü. Hem sonra, kafadan kontak Utrillo ile de birkaç akşam geçirmiş ve us dengesini yitirmekte olduğunu anlamamış mıydı? Gel gelelim, Zuzino'nun gözleri bir delininkine benzemiyordu.

Olağan bir alkol zehirlenmesi değilse bile, adamın zil zurna sarhoş olduğu kanısındaydı. İvedi bir sezgi gücüyle söyleyip söylemediğini bilmiyoruz, ama doğrulanması olanaksız bir gerçektir belki. Modigliani kendisinin şöyle dediğini duydu. "Bir bakalım senin atlıkarınca, nasılmış..."

Zuzino, "Şimdi tam eğlencenin sırasındır." diye güven verip, yelek cebinden küçük bir teneke kutu çıkardı. Teneke kutuyu açtı ve duygulu bir eylemle, bir yontucunun eline kıyasla çok daha yumuşak olan elinin ayasında onu tuttu. Kutunun içinde boz renkli iki hap vardı.

Özür dilercesine, "Ne yazık ki yalnız bunlar kalmış, dedi Zuzino. "Üstlerinde küçük, güzel kadınların bulunduğu kocaman atları olan büyük bir atlıkarıncaya binmek istiyordum bu gece. Bu yüzden önce bir altlık yapmışım. Erkekliği kamçılar mı? Bak, bunu söyleyemem. Tahta bir atın ne duygular verdiğini anlayacaksın. Bir tahta atın hem kendisi, hem de binicisiyim ben. Ama yine yağmur yağmaya görsün, işte o zaman bir horoz ayaklı olacağım."

Kahkaha atarken sesi gittikçe titreşiyordu

- İki hap kalmış, diye haykırdı, tam iki tane. Paylaşmak ister misin? Ben atını şöyle bir mahmuzlarken, sen de benimle birlikte denersin onu. Bu gece yeter bize bunlar -yıldızların altında- ama yağmur yağmazsa. Yok, yağmur yağarsa, sıırıksıklam bir horoz olurum sonra... Sana da bir öğüt vereyim dostum: Dosdoğru evine git ve kendi atlıkarıncana çık, otur. Unutma, hapım yutkunmak için birşeyler içersen atların daha hızlı giderler, ha!

Modigliani hapi adamdan alır almaz hemen yuttu.

Bu konunun uzmanı bazı kişiler, afyonun ilk toksik etkisinin daha ilk dozdan başladığını ileri sürerler. Gerçi o uğursuz akşam, Modigliani ilk hapi can sıkıntısını gidermek umuduyla, yalnızca denemek amacıyla aldığı düşünmüştü, ama tek bir hap, onun afyona alışmasına yetmişti. Çok hoşuna giden bu zehri bir daha denememesi olanaksızdı. Gerçekten, Montmartre'lı dostlarının onu çok dingin gördükleri günler de vardı, hapa, kırmızı şaraba, roma elini sürmediği günler de. Bununla birlikte, afyona şiddetli bir istek duyduğu besbelliydi. Zuzino ile ilişkiyi yitirdiğinden, şimdi Quartier Latin serserilerini hor mu görecekti? Nereden bulacaktı haplarını, Baron

Pigeard'dan mı? Daha sonraları Montparnasse'da yaşamaya başladığı zaman, afyona düşkün bir başka sanatçıyla, Şilili Ortiz de Zarate ile de tanışacaktı...

SANAT ÜSTÜNE BİR KONUŞMA

Saules Sokağındaki Lapin Agile kahvesi, bir gömütlükten çok, çeşitli çiçekler yetiştirilen bir bahçeye benzeyen Saint Vincent Gömütlüğünün yüksek duvarları karşısındadır. Bu gömütlük öyle yeşil, öyle şirindi ki, başım sokacak bir damı olmayan yirmi yaşındaki bir delikanlı bile, o günlerde son dinlenme yeri olarak orasını yeğleyebilirdi.

Hepimiz de meteliğe kurşun attığımızdan, içimizden bazılarının şimdi özlemle ammsadığı o dönemde, bir kasabanın yolgeçen hamna benzeyen Lapin'e doluşurduk. Biz oraya adı çıktığı için değil, rastlantısal olarak gider, Modigliani niye aramıza katılmıyor diye de merak ederdik. Belki o yerin yapay köy havası onu iğrendiriyor yada Çamaşır-Teknesi'ne gelmeyi reddettiği aym belirsiz nedenlerden bizimle bir arada olmaktan kaçmıyordu. Picasso'nun bile bu ayak direyişin nedenini bilmek isteyişine karşın, ondan uzak durmayı sürdürüyordu. Bununla birlikte, Lapin'e çıkan bazı tamdiklarım atölyelerinde görmeye gitmekten çekinmiyordu. Bunların arasında Max Jacob da vardı.

Modigliani hiç olmazsa değerli yeni kimseler tamyabilirdi Lapin'de. Çünkü bu kahve her zaman saygısız toy ressamlardan oluşan gürültücü topluluklarla dolu değildi. En olmadık fikirlerin eleştirildiği konuşmalardan zevk alabildiğiniz zamanlar da olurdu; gerçeği araştıran kimse genç ise, ona önemli bir ayrıcalık tamırdı. Ne var ki, Frédé (Frédéric Gérard, patron) gürültülü bir konuşma pek kızıyorsa, araya girmek zorunda kalır, işi uzattık diye gitarım çıkarıp tıngırdatır, güleç bir yüzle seslenirdi:

– Susalım dostlar! Şimdi küçük bir *gerçek* sanat olayı başlıyor. Ve gitarıyla Marcel Legay'den bir parça çalıp, Paul Delmet'den bir-iki şiir, Ronsard'dan birkaç dörtlük okuduktan sonra, kır yaşamı üstüne yazılmış kendi şiirlerinden birine geçerci.

Bir sabah Modigliani, Ravignan Sokağında Max Jacob'u, Tourlaque Sokağında André Derain'i görüp, bazı sanat sorunlarını konuşmak niyetiyle yatağından kalktı. Gece pek fazla içmemiştir, işin güzel yanı afyon da almamıştır. çünkü Baron Pigeard yerinde yoktu. İşin bir güzel yam da, afyondan yoksun olmasına karşın, onu şimdilik aramıyordu.

Modigliani doğal olarak temizliği sevdiğinden, yoksulluğunun ilkel koşulları içinde bir banyo yapmaya kendisini zorladı. Ufak çinko küvette su dökünürken. afyon almamış olmakla birlikte, birdenbire bir kahkaha nöbetine tutuldu. Ressam Bonnard çıkagelmiş de, modelleri için ideal bir poz verme yeri olan çinko küvette, Modigliani'yi kışkırtmak istercesine bakınıyordu sanki.

Kışkırtmak: Bu sözcük onu duralattı. Kendi kendisini kışkırtmaktan suçlu değil miydi o? Herşeyde aşırı düşkünlüğe sürüklememiş miydi kendisini? İckide. kadında, uyuşturucuda, çok sevdiği Dante'de bile! Bir sanatçı olarak dürüstlüğünü kötüye kullanmıyor muydu? Böylece en bayağı yapıtları üreten kişilerden kendisini soyutlaarak. saygıya değer herhangi bir sanatçının arkadaşlığından da kendisini yoksun bırakmıyor muydu?

Yöntemine uygun bir sakal traşına başlarken, elinde traş fırçası kalakaldı. Bir resim fırçasının tuale nasıl sürülmesi gerektiğini, bir eleştirinin "renk denetim" diye tanımladığı renk çeşitlerinin karışımını ve dağılımını derin derin düşündü. Ayna, yedi yıl sürecek kötü talihi bildirircesine çatladı. Bir yenisini almak için en yakın dükkân çok uzak. ayrıca bunun giderine de katlanmak gücü.

Yıkayıp giyinmesini bitirince, zamanı merak etti; henüz kuşluk vaktiydi. Gerçi Max Jacob daha yatağından kalkmamış olabilirdi, çünkü o her zaman geç yatar. Max yarı aç, yarı tok, zamanını ya resim yaparak, ya şiir yazarak yada Ulusal Kitaplık'ta eski yazıları sökmeye çalışarak geçirirdi. Gündelik işleri bitince de, babasının onun için özel diktirdiği redingotunu sırtına çeker, çeşitli yollardan becerilerini gösterebileceği topluma karışırdı. Bazen dinleyicilerinin hatırı için "yakınlaştırdığı" Picasso'nun kübizmini açıklayan düzyazı-şiir karışımı bir yapıtını okur. bazen de güzel hanımların el falına bakıp, geçmişteki iyi şeyleri söyleyerek, şimdiki zaman için fazla konuşmayarak. gelecekle ilgili umutlarda ise daldan dala atlayarak

sözlerine tuz biber ekerdi. En sonunda piyanoya oturur. 1870'li yıllardan kalma şarkıları annesinin gençliğine öykünerek okurdu. "Annemin altın çağı, operetin de altın çağıydı," derdi. Eğer şölen, yeğeni var sil sanayici Mösyö Gumpel'in evindeyse, vestiyerin bir köşesinde Max'ın eline birkaç frank sıkıştırırdı Mösyö Gumpel.

O sabah, her nasılsa Jacob gece dışarı çıkmadığından, Modigliani'nin kapıya vurduğunu duyar duymaz, iç karartan bir avluya bakan pasaklı odasının kapısını hemen açtı.

Kollu bir iç fanilas ve kadife pantolon giyinmiş, -konuğu gibi-sincekkaydı traş olmuş Jacob, kırık bir divana görkemli bir biçimde oturdu. Yanındaki küçük bir masada emaye bir kahvedanlık, kulpu olmayan beyaz bir fincan, Picasso'nun kadim Fernande Olivier'nin bir panayırda kazamp sevgili dostu Max'a armağan ettiği, üzerinde bir çiçek deseni de bulunan bir başka fincan, bir de bardak vardı. Bardak ve fincanlar telveliydi ve onların yanında, içinde birkaç parça kesme şeker bulunan bir kutu duruyordu. Sahne mükemmel bir yolsulluk görünüsüydü, ama ortalıkta yoksulluk yoktu. Max hem konuşuyor, hem de bir yandan ortalığı toparlıyordu. Yaptığı iş özetle, kahvedanlığı, bardağı ve fincanları yanibaşındaki bir çinko leğene doldurmaktı.

- Ev işi, diye sızlanıyordu, yaman bir kısır döngüdür! Bir yardımcı kadının var mı? Hayır, ben tutmayı hiç düşünmedim. Ama sen yakışıklı adamsın, kadınlar senin ev işlerini yapmak için kuyruğa bile girerler. Gece yarısı yemeğinden sonra temizlenmesi gereken şeyler hep ortada kalır, yatak yapılmak ister, tüm bunların yinelenmesi gerekir. Aman dikkatli ol: Yanına aldığın bir kadın ev işlerine bulaşmaya görsün, ne olduğunu anlamadan kendinizi bir atlıkarıncada bulursunuz.

- Evet, şu tahta atlar.

- Hangi tahta atlar? Evlilik atlıkarıncasından sözediyorum ben. Hiç evlenmedim. Bir yardımcı kadını bile yok, ama tüm dostları var, aslında her ikisi de aynı şey ya. Örneğin, sevgili dostum Fernande Olivier, Picasso'ya yardım eder. Böyle kadınlar Mösyö Georges Braque, Mösyö André Derain, Mösyö Maurice Princet ve yazdığı iki popüler roman arasında bitirmeye çalıştığı bir şiir kitabı da olan Mösyö André Salmon'a da yardım ediyorlar. Yardımcı kadın bir

ayaklı gazetedir aynı zamanda. Acayip bir olayı dillerine dolayıp saatlerce konuşur. bu bayların yaşamlarını aydınlatırlar. Bu kadınlar benim ressam ve yazar dostlarımla ilişkide bulunduğu bazı genç hanımların oburlukları, koflukları, oynaklıkları üstüne neler neler anlatmışlardır! Kendini kollamazsan sen de o kadınların oyununa gelebilirsin. Dur sana biraz öğüt vereyim: Yalnız kadınların değil, erkekler arasındaki kimi şapşalların da "ideal güzellik" lafına dikkat et. Budala kimselerin acımasızlıklarını, kurnazlık ve güzellikle bezemiş olduklarını anlamayacak denli aptal değilsin sanırım. Bu işin nereden kaynaklandığını görüyorsun.

Amedeo, yakışıklısın ve tüm kadınlar seni elde etmek için peşinden koşuyor. Senin geleceğine inanıyorum, sakın bozma onu. Dobra dobra konuşayım mı seninle? Gözünü dört aç. Doğru yolda olduğunu seziyorum. kötü başlangıcını unutabilirsin. Arkadaşlığımıza güvenip, senin için birşeyler yapmaya çalışıyorsam da, bunu kendin gerçekleştirmelisin. Sana karşı insafı değilsem, bağışla beni. Yine de senin için hava hoş. Şimdi, varlıklı yeğenim Gumpel'in verdiği kolonya ile bir damla eterden oluşan ilacımı hazırlayayım. Ha, söylesene, bugünlerde uyuşturucunun dozunu kaçırmıyorsun ya? Aman, Pigcard'a dikkat et... Neler boyuyorsun şimdilik?

– Bir Nüye başladım, ama modelimin bir daha ne zaman geleceğini bilmiyorum. Doğrusu, gelip gelmeyeceğini de bilmiyorum.

– Modelinin elinin altında bulunmasını istiyorsan, bir ölü doğa yap. Kurutulmuş bir balık, haşlanmış bir yumurta yada iyice yolunmuş bir pilice ne dersin?.. Modelin kim? Montmartre'lı bir kız mı? Öyleyse onu yine kolayca bulabilirsin.

– Nerele olduğunu bilmiyorum. Çok güzel bir kız. Birgün onu Lapin Agile'in önünde görmüştüm. içeriye girecekti, yoksa çalıştığı yerden yeni mi gelmişti anlayamadım. Bazen Lapin'de onu, ya kendi keyfi için şiir okuyan bir aktörle yada hani şu Zina'yla yatan ressamın subay falan olmayan süvari kardeşi ile birlikte göürdüm. Tanıyor musun onları?

– Evet, tanırım. O kızın ucuz bir aktör ile süvarisinden senin kucağına nasıl düştüğüne şaşmadım. Oğlum, gözlerindeki o tatlı bakış, ucuz yaltaklanmaların tuzağına düşmekten seni koruyor hiç olmazsa. Yaptığın nü iyi başladı mı?

– Başladı gibi, ama bitirmeden konuşmak istemem. Onu bitirinceye dek hiçbir yargıda bulunamam. Çabucak boyayabilmeyi isterdim, ne var ki, oldukça yavaş çalışıyorum. Bundan başka, dediğim gibi, kız geri gelecek mi, gelmeyecek mi, bilmiyorum.

– Gelmezse daha iyi olur. Öyle hafif bir kadın önemli pozlar için uygun değildir. Sanırım önce onunla seviştin, öyleyse bu kötü bir yanlış. Sonra yattıysan, eh, olabilir, ama gerekiyorsa. Geri gelirse daha iyi olur diyorsam, bu daha çok şu nedenlerden: Picasso bile tüm dehasına karşın, sevgili Fernande Olivier'nin güzelliğine karşı koyamadı.

– Max, biliyorsun ki, kaldığım odada kadın için bir yer yok.

– Herkes böyle söyler hep. Korkma, kadınlar kendileri için bir yer bulmada çok beceriklidir. İlk önce, Tanrı-bilir-nereli diyebileceğin şahane bir kadın bulmamakla büyük hata işledin. Bence, tualini çabucak yıkayıp sildikten sonra, yitip giden ve acımasızca unutulan yaratığın ardından, istediğin sürece yeniden çalışabilirsin. Çizgi, boya ve düzenlemeden başka hiçbirşey için üzülmeceksin.

İkisi de bardaklarını kaldırıp içtiler.

– Anımsıyor musun? diye sordu Jacob, ilk bulduğumuzda bana Ön-Raffaellocuların çiçekli yolunu bulduğunu yada bulduğunu sandığım nasıl da anlatmıştın. Pek hoşuma gitmiyor bu. Aman, dikkat et! Bir zamanlar tanışma zevkini tattığım Ardengo Soffici ile Giovanni Papini, o yolu izlememen için sana öğüt vermekte haklıydılar. Ne var ki, senin o gençlik çılgınlığının geçip geçmediğini bilmiyorum. Onların sana neler dediklerini de kesinlikle bilmiyorum, ama kendi payıma, Ön-Raffaelloculuk döneminin, şiirsel bir buluşun kötü, hem de en kötü bir dönemi olduğunu sana söylemek isterim. Bir dostum ile ben, o dönemin izleyicileri olarak, onu yadsımaya kararlıydık.

Yeteneklisin. Amedeo, bundan böyle Ön-Raffaelloculardan sakınmalısın. İçinde bulunduğun yoksulluğun seni kurtaracağını umarım. Ön-Raffaelloculuk mücevherler ve yüzüklerle, yani parmaklardaki yüzüklerle sona erdi demek istiyorum. Bak, görüyor musun, ben ne durumdayım? Tam Oscar Wilde tipiyim. Korkunç... O zavallı adamı salt hapis ve talihsizlik kurtardı. O bir yüksek toplum adamı, salonların sevgilisiydi; sonra bir hapishane kuşu oldu ve Dostoyevski'ye

giden yolu buldu. Bir tual üzerinde çalışırken tüm düşüneceklerin, resim yapma sorunlarının ötesindeki şeyler olmalıdır. Genel olarak resim yapmaktan sözediyorum elbette; Derain'ın seninle henüz yeni konuştuğu *métier*'i.¹

– Danışmanlığı çok seviyorsun, Max. İyi öğütler de veriyorsun, ama şuna inanmam istiyorum ki ben...

– Saçma! Bir kimse gençliğindeki çılgınlıkların üstesinden gelmek için kendisini zora koşmuyor hiç. Ama bunu yapmalıyız. Demek istediğim şu ki, Derain'i ele alalım örneğin, resim yaparken teknik sorunların dışındaki öteki sorunları da düşünecek denli zekidir o. Bunu unutma; aynı zamanda şunu da anımsa, zekâyâ karşı uyanık olmalısın, çünkü bir sanatçıya o da kolaylıkla uğursuz gelebilir.

– Savunduğun zekâ...

– Ben hiçbirşey savunmuyorum. Önemli sanılan şeyleri ileri sürüp diyorum ki, onların içinde bir gerçek payı vardır. Gerçek, ufacık şeylerden, parçacıklardan oluşur; başlıca sorun, onları pırıl pırıl bir tama kavuşturmaktır. Bunu yapmak aslında dehşetli zordur, seni ağlatacak denli zor... Picasso'yla konuşmaktan rahatsız olduğunu, ona karşı adamakıllı bir üstünlük sağlamak istediğin için, ondan sözlemeyeceğim. Başkaları senin son resimlerinde zenci sanatının izleri olduğunu sana söyleyecektir, ama Picasso sana zenci sanatını iyi bilmediğini söylerse, haklıdır. Seni zenci sanatına göre daha duyarlı kılan Ertüsk sanatıdır. Montmartre'ı bırakıp Montparnasse'a niye gitmiyorsun sen? Senin aradığın burada yok. Sağında Derain var: İnsanı insan kılan zekâdır. "Ve kutsal kitap insandan yapılmıştır." Dinliyor musun beni? Solundaysa Utrillo: İçki nöbetlerinin kadeh arkadaşı, bilmeyerek masum melek olan kişi.

– Beni teselli eden de onun bu bilmezliği. Resmi hiç sevmeyi, serseri olmayı ve içmeyi yeğlediğini söylüyor o. Bir şişeye el atar gibi bir paletle uzanıyor. Sonra şu var, salt bir bilmezlikle resim yapıyor...

– Hiç de bilmezlikle değil

– Boş bir bilmezlikle resim yapıyor. Resimde her tür dahi vardır. Öyleyse bu masuma da yer var demektir.

– Peki, Gümrükçi Rousseau'ya ne dersin?

¹*Métier* (Fransızca) Uğraş N

- Bu konuda benimle aynı fikirde olmalısın Max. Rousseau'nun masumluluğu bir başka türdür. Aslında o masum falan da değildir. Onda, en iyimizin bile beceremediği içgüdüsel bir düzenleme sezisi var; bana kalırsa, benim bunu geliştirme umudum bile yok... Şimdi pek ender boyuyorum ya, benim boyadıklarım hep yüz, portre ve birtakım figürler. Ama ben tablolar, kocaman tablolar yapmanın düşlerini kuruyorum... Floransa'dan ayrıldığımdan beri başka birşey düşünmedim.

- Ben de senin durumunu düşünüyordum. Burne-Jones, -ne ad bel-seni Botticelli'ye benzetti. Güzel tweed ceketine bir damla boya bulaşmanı şü Mösyö Jones'un, senin için ne tehlikeli bir adam olduğunu görüyor musun? Sen tweed nedir bilmezsin belki, babam terzi olduğundan ben bilirim. Baban Livorno'da bir dükkân işletiyordu, değil mi? Derain'in babası ise, sütçülük işinde iyi para yaptı.

- Sanat bayrağım hep orta sınıflar dalgalandırır, özellikle Fransa'da. Sekizyüzkırkların ressamaları orta sınıfı küçümsemekle büyük bir hata işlediler.

- Bize Gümrükçü Rousseau'yu kazandıran, Paris'in taşralılara giriş izni veren dairesiydi.

- Talih bu. Popüler resme inanmıyorum ben.

- Ya peki dostun Utrillo.

- Onun sanatı o anlamda popüler değildir. Çocuksudur. Benzersiz bir olgudur. Maurice, tüm çocukların yaptığı gibi, acemice resimler yapmaya başladı ve hâlâ yapıyor yada yaptığını sanıyor. Pek çok çocuk daha oniki yaşına gelmeden resim yapmayı bırakır, ama hiçbir zaman on yaşından yukarıya çıkamayacak olan Maurice, kendisinin denebilecek bir resim türünü geliştirdi.

- Ya Lautrec? Kont Henri de Toulouse-Lautrec: *Kırmızı Değirmen'in Botticelli'si*, bir kabare'ye *İlkbahar*'ı, *Afrodit'in Doğuşu*'nu yada çift katlı eteklerinden köpükler içinde fişkıran *La Goulue*'yü yapan usta?

- Lautrec'in fizik yetersizliği, onu sınıftan aşağıya indirmiştir.

- Sanat... diyen Jacob birden durdu. Sanatı tanımlamak olası değildir! Sanattan estet'ler birşey anlamalıdır, ama sanat onların üzerine ağırlığını öyle koyuyor ki, yazılarını okumak olanaksızlaşıyor. Yazarlara gelince, yazıdan başka ne bekleyebiliriz onlardan? Oysa ben, iş

yetişkin bir estetik olarak başladım. şimdiyse bir ozanım, çalışan bir ressamı bir kapının deliğinden baktığım için de amatör bir yorumcuyum, işte böyle.

- Botticelli?..

- Botticelli'nin düzenlemesi mükemmeldir. Benim de hoşuma giden birçok profesyonel tablolar yapmış, onları çok iyi düzenlemiştir. O sana da bir düzenleme kaygısı vermişse, bravo doğrusu. tüm ünler onun üstüne olsun!

- Ben düzenlemede iyi değilim.

- Doğal olarak henüz erken; eğer gerekiyorsa, olursun.

- Profesyonel panolara değindin. Ben de öyle şeyleri yapabilmeyi isterdim.

- Daha iyilerini yapabilirsin. ama istiyor musun? Tekil soyut desenler yaptığın için kendinden emin görünüyorsun. Herşeye el at. girişken ol. O zaman yavan yapıtlardan daha iyi birşey ortaya koyarsın. Picasso düzenlemeyi biliyor, istifleri asla yavan örneklerle dönmüyor. Seurat'ı incele biraz: *Yazın Grande Jatte'da Pazar Günü'nü*, *Poz Veren Kadınlar'ı*, *Chahut'yü*. Birgün gelecek. Cézanne'dan çok Seurat'nın çağdaş akımın öncüsü olduğu anlaşılacak. Eleştirmenlerin Seurat'nın üstüne bakışları çekmeyi savsaklamaları çok garip... Ama Seurat'ı salt Picasso anlayabiliyor ve bu nedenle hiç öykünmeden onu izleyebiliyor. Picasso herşeyi anlıyor; ama sen de aptal değilsin hiç olmazsa... Bir fincan kahve istemez miydin?

Hayır mı? Herkesin yaptığı gibi, buraya gelmene neden, kahve ile öğüt değilse bile, sana bir öğüt daha vereyim. Dinlemek zorunda değilsin, ama sen dinle yine de. Ben ne denli Brötönsam, sen de o denli İtalyansın. sen de benim gibi bundan onur duyarsın. Bir İtalyanın, sanatın hatırı için sanata karşı bir eğilimi her zaman vardır. ama senin peşinde olduğun sanatın o her tür sanatla ilgisi yoktur. Aynı zamanda bir Yahudi olduğunu da unutmuyarak kendini kurtar. Yahudilerin sanatla pek ilgileri yoksa da, kontrpuanda dünyaya ünlü besteciler de vermişizdir: Mendelssohn, Meyerbeer, Halévy, Hérold... Kontrpuan, birçok değişik parçalar arasındaki armonidir. Bunu zihninde tutacaksın.

Dünyaya mükemmel piyanistler de vermişizdir. Piyano, on parmağın denetimi altındaki tüm bir orkestradır. Aynı zamanda bir palettir de. Çok önemli birşey daha: Biraz gülmeyi öğrenmelisin. Hadi, şimdi Tourlaque Sokağındaki Derain'i görmeye gidelim.

Tourlaque Sokağı, Montmartre'da hiçbir özelliği olmayan, kısa, dar, ıssız, Caulaincourt Sokağına doğru uzanan bir sokaktır. Bu sokakta orta sınıf kimselerin evleriyle, bir polis karakolu ve birkaç sanatçı atölyesi vardır. Derain'in atölyesi boş bir avlunun gerisinde, zemin katındaydı.

İçeriye girmeden önce Jacob kapıyı vurunca, içerden biri seslendi: "Kim o?"

- Max Jacob ile Modigliani.

- Giriniz.

- Henüz şişmanlamamış uzun boylu biriydi Derain. Şöalesinin başında ayakta durmuş, üstüne çeşitli renk boyalar bulaşmış her zamanki mavi giysisini giymiş, bir amatör özeniyle küçük bir tuali, bir ölü doğayı bitirmeye çalışıyordu. Tümünü de birbirine benzeyen bu giysisinden tam altı takımı daha vardı ve "temizlenmesi gerekçesiyle" onları gardrobunda sakladığım söylerken gülüyordu.

- Oturun, dedi. Şimdi bitiriyorum işimi. Sonra bir içki içmek için Caulaincourt Sokağındaki Manière'e gideriz.

- Modigliani, diyerek lafa girişti Jacob, senin, şurada yüzleri duvara dönük büyük tuallerini görmek istiyor. Bakabilir mi?

- Elbette. Ama onlar benim başarısızlıklarım, yüzüme gözüme bulaştırdığım büyük işlerdir. Onun için yüzleri duvara dönüktür.

- Ben de başarısız bulduğum şiirlerimi çöpe atarım. Şöyle, ele güne karşı çıkarabileceğim şeyleri ne zaman verebileceğim diye de merak ederim. Ee, senden ne haber André: Birgün şu tuallerinden birine dönüp yine onu işleyecek misin?

- Sanmıyorum. Gençliğin o yabansı coşkusu biraz durulduktan sonra, onlardan daha taze birşey yapmak isterdim.

Derain'i iyi tanımayan Modigliani'nin içi Jacob'unki gibi rahat değildi. Ona, "Araştırmacı mısınız, Mösyö Derain?" diye sordu.

- Elbette. Siz değil misiniz?

- Herkes öyledir bence.

– Çoğu kimse için güçlük, neyi araştırdığını bilmemesidir. Sizin de endişeniz bu mu?

– Benim durumumu şimdilik konuşmayalım.

– Kişi, bulmak istediğini araştırır. Picasso ise, bulmaya meraklı olduğunu, araştırmadığım söyler. Aforizmalarından bir derleme yapacak olsaydı o, kitabının en başına bu tümceyi alırdı. Araştırıp araştırmadığımı bana niye sordunuz, Modigliani? Böyle bir soruyla ne demek istediniz?

– O soruyu şunun için sordum: Bana çok güzel görünen büyük tuallerinizi görmeme izin verdiniz. Ama onlar hâlâ bitirilmemiş, tozlu, yüzleri duvara dönük. Demek ki...

– Evet?

– Onları bir kıyıya itip, kahverengi bir tabakta yeşil bir elmayla, balçıktan yapılmış bir piponun ölü doğasını bitirmek için kendinizi yoracağınıza, biraz daha çaba gösterip, onların üzerinde çalışabiliyorsunuz.

Artık buzlar çözülmüştü, şimdi daha kolay konuşuyorlardı.

– Nitelikle niceliği birbirine karıştırıyorsunuz, diye onu uyardı Derain. Bu konu üstüne küçük bir öykü anlatayım. Fransa'nın doğusunda askerliğini yaparken, beni şaşkına çeviren bir yüzbaşı tanımuştum. Bir atın üzerindeyken görkemli, korku verici, şaşırtıcı, kesinlikle yüce biriydi. Ama bir de attan inmeyegörsün, onu güç tanıyabilirdiniz. Pısırik mı pısırikı. Omuzlarını bile şöyle doğru dürüst doğrultmaz, evine zar zor girerdi. Kimseye bir ressam olduğumu söylememiştim. Çünkü albayın atlı habercisiydim, kolay bir işim olduğu için çok mutluydum, ama arasına bazı resimler yaptığım karar-gâhta duyulduğundan, yüzbaşı benden yağlıboya bir portresini yapmamı istemez mi?

– At sırtındayken mi?

– Hayır, at sırtında değil. Evinin oturma odasında çalışacaktık ve yeterli yer olmadığı için karısı atı içeriye alamayacağını söylemişti

– Öyleyse portresini ayakta dururken yaptınız.

– Hayır, yere oturtarak. Daha doğrusu şakalaştım onunla. Yaşamda da sıklık şakalaşırsınız, değil mi? Neyse, siz siz olun... Hadi Manière'e gidip birer tek atalım.

MONTMARTRE'DAN LOUVRE MÜZESİNE

Avurları çökük, soğuk sonbahar rüzgârından ayakları mosmor, eski püskü giysiler içindeki sokak çocuklarından biriydi: Montmartre'da doğduğu için yazgısı kötü mü kötü, yoksul, küçük sefillerden biri. Bu çocukların tümü Montmartre'in yerlisi değildi. Nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, her nasılsa birkaç metelik kazanmak, kahve müşterilerinin bıraktıkları yarım ayçöreklerini dilenmek, sigara izmaritlerini toplamak umuduyla Tretre Alanına çıkarlardı.

Sadakalarını yada günlük nafakalarını kazanmak için ortalıkta dolaşp maskaralık ederler, çevrede dolaşan sözde sanatçıları çılgına çevirirlerdi. Kısa yamalı pantolonları dışında, aym işleri yapan o koca serserilerden hiçbir ayrımları yoktu. Sevgi ve sevecenlik uyandırmak için bazıları yanlarında kızkardeşlerini de getirirdi. Bu maskaralıklara genellikle yedi yaşlarında başlarlar, olur olmaz niyetlerini anlatmak için, yabancı sözcükler ve sanatçıların kullandığı bir tür argoyu harmanlayarak konuştukları bozuk bir dille gelip geçenleri şaşkına çevirmeye uğraşırlardı. Yaşlı bir adamınkine benzeyen suratı ve küçük bir maymuna dönmüş acınası durumuyla, bu ele avuca sığmaz afacanlardan veremli bir çocuk, birgün Modigliani'nin gözüne ilişmişti. Çocuğun da kendisi gibi, hiç kimseye söylemediği aym derdi çektiğini anlamıştı.

Genç İtalyan, Anne Catherine'in kahvesine girdiği sırada, André Utter ile birkaç tamdığı oturmuş içki içiyorlardı. Modigliani tezgâha gidip iki metelik fırlattı ve "her zamanki" içkisini söyledi. Derken, işyeri sahibi kadın tam bir şişe kırmızı şaraba uzamyordu ki, birdenbire fikrini değiştirerek, "Paramı geri verin, Madam" dedi. "İçkimi de bardağa koymayın.

Utter, "Param geri alıp ne yapacaksın?" diye sordu. "Yoksa yeni bir eskiz çizmeye mi gideceksin?"

Modigliani ona yanıt vermayerek dışarı çıktı ve elindeki parayı çocuğun avucuna koydu. Yeniden içeriye girdiğinde, özverisinden ötürü bir içkiden yoksun kalmıştı.

Tam o sırada, karabasanlardan çıkmışa benzeyen düşsel bir kişi ona yaklaştı. Yabancı adam dışarıda oynayan solgun ve kimsesiz çocuklar gibi bir deri, bir kemikti. Sırtında gösterişsiz bir redingot, ayaklarında yırtık pırtık bir yün terlik vardı. Montmartre'in en gözde kişilerinden, karikatürist ve resimleyici Jules Depaquit'ydı o. Yalnız bir sanatçı değil, aynı zamanda bir yazardı ve her iki uğraşından ötürü başkalarından çok dalga geçilirdi onunla.

– Mösyö, diyerek söze başladı, kendimi tanıtmama izin veriniz: Adım Jules Depaquit ve siz, sanırım, Mösyö Amedeo Modigliani'siniz. Daha önce tanışmamış olmamıza şaşıyorum doğrusu. Fırsat çok güçlü, ama bazen de çok kindardır. Biraz önce şu sokak çocuğuna yaptığınız iyilikten son derece duygulandım. Benimle bir içki içer misiniz? Bizim sevgili Madam La Bille'in size sunmakla mutlu olacağı bir bardak kırmızı şaraba ne dersiniz? Madam! Mösyö Modigliani'ye bir bardak kırımızı, bana da bir *mominette*. Absent, içinde patates alkölü bulunan *mominette* olduğuna göre, onunla niye patates kızartmayız ki? Sağlığınıza, Mösyö Modigliani. Sizin cömert davranışınızdan sonra...

– Ben cömert falan değilim, ama yoksulluk beni tiksindirir.

– Baylar, bir prens konuşuyor, diye haykıran Depaquit, en yakınındakilere şöyle bir baktı.

Kahvenin kapısından bir ses, ‘Bunun ne denli doğru olduğunu bilmezsiniz’ diye yankılandı.

Romancı Pierre Mac Orlan'dı bu. Geçerken, Anne Catherine'in içki tezgâhında bazı tanıdık yüzler görmesi bir rastlantıydı. İçeriye girdi; telaşı, bir içki içme isteğinden çok, çevresine toplayacağı dinleyicilerin pohpohlamalarına duyduğu gereksinimlendi.

Utter, koltuğunun altında bir demet kâğıt taşıyan, bir jockey gibi giyinmiş Montmartre'lı bu tanıdığa baktı. ‘Nedir o koltuğundaki?’ diye sordu. ‘Ünlü yapıtlarından biri mi?’

– Ne yazık ki, hayır, henüz tamam değil. İnanır mısınız, en sonunda bir yayıncı buldum. Evet, yine yazıyorum. Yeni bir roman siparişi aldım ve yaşamımda ilk kez bana bir avans verildi. Yazmaya karar-

lıyım. çünkü yeterince tilki avı ve engelli atlama görüntüleri çizdim. Çizdiğim tüm sportif suluboyalar alışageldiğim tipik İngiliz biçemindeydi. Bu İngiliz biçemi, benim Mac Orlan takma adını almama neden oldu sonunda. Yazdığım yeni romanın *Fasquille* yada *Mercure de France* için olmadığını, Faubourg Poissonnière Sokağı'ndaki çelebi bir adam için olduğunu söylemekte bir sakınca görmüyorum... Niye sırtıyorsun öyle Utter?

– Eğer yeni romanın ilki gibi birşey değilse, bitirim bir açık saçık roman olmalı.

– Modigliani'nin benden nefret etmesi için mi söylüyorsun bunu? Yanılıyorsun dostum, çünkü ilk örne kişilere kara çalmamalıdır, ikincisi, yaşamımı kazanmama yaradığı için yazmama kara çalmayı gerektirecek birşey yok ortada. Bununla birlikte, çaresizlikten, sanata olan tutkumdan yapıyorum bunu ve bundan da çok az söz ederim, öyle değil mi, Modigliani?

– Öyledir, bundan hiç söz etmezsin.

– Hatta Modigliani de bunu yapmaz.

– Böyle yaptığımız için ikimiz de kafalıyız ya.

– Şunu da sözlerime ekleyeyim: Kitaplar suçlarsa bile -ki çoğunlukla suçlanır- hiç olmazsa okurların dertlerini unutturmaya yardımcı olmak gibi erdemleri de vardır. Okurlar dertliyse, onları alıp bir masal ve düş dünyasına götürür. Masal dünyası! Anadan doğma bir kör adamın durumunu düşünür dururum hep. Yaşadığı evreni anlatabilse, kimbilir ne tür bir evrendir? Bazı mekanik aygıtlarla o evrenin resmini yapabilir mi acaba? Ne dersin, Modigliani?

– Mekanik aygıtlara gerek yok. O tür resimleri her yerde bulabilirsin. Örneğin, Dante gördüğü bir düşte Virgilius'un onu alıp götürmesi üzerine Cehennemi tanımladı.

– Dante! Ama bu çok öncelerydi...

– Onu okusan iyi edersin, Utter, hadi bırak da Modigliani konuşsun.

– Mac Orlan bizi çok ötelere götürüyor

– Cehennemden de öteye mi?

– Öncelikle yazarı tarafından ölüm cezasına çarptırılmış bir kitabı resimleyemem ben.

Öyleyse aklıktan geberirsin.

– Er geç hepimiz nalları dikeceğiz, Utter. Ben kısa, ama dopdolu bir yaşam istiyorum.

– Durun bakalım, dedi Mac Orlan. Romanımın henüz birinci bölümünü yazdım. Yayıncıma gidip, ikiyüz frank daha istemeye yeterli değil o.

– Bir zamanlar yazdığım kısa bir romandan uzun bir roman çıkarman için sana onun özetini verebilirim, diye bir öneride bulundu Depaquit. Şimdi o romanın genişletilmiş boyutuna uygun resimler yapıyorum, bitirdiğim zaman tümü *Quo Vadis* gibi birşey olacak.

– Eh, romanım ünlü bir Romalı fahişenin yaşamı üstüne olacağından, belki Mösyö Modigliani de eski Roma ile ilgili bazı bilgiler verebilir bana. Çünkü henüz Roma'yı görmek kısmet olmadı.

– Sevgili Mösyö Modigliani, diye atıldı Depaquit, biraz önceki o cömert davranışınızın beni son derece duygulandırdığım yinelemek zorundayım, ama bana asıl dokunan daha çok yoksulluğun sizi iğrendirmesinden ötürü takındığınız tavidir. Çok güzel söylediniz. Kara talihin de çeşitli biçimleri vardır. Ben karakterimin olağanüstü gücüyle yazgıma kafa tutabilirim, ama bana yine de talihsiz biri gözüyle bakabilirsiniz... Benimle bir içki daha içersiniz değil mi? Madam, lütfen: Bu saygıdeğer bayla bana aynı içkilerden verir misiniz? Talihsizlik, Mösyö Modigliani, dışardaki bu küçük, yoksul çocukların kanıtladıkları bir yaş sorunu değildir; ahmak ana babaların varsıl doğan çocukları daha da talihsizdir bence. Doğduğum Sedan kentindeki küçük bir çocuğu anımsıyorum: Onüç yaşına değin ona bir İskoç etekliği giydirmişlerdi. Erkek olmasına karşın, herkes onu kız sanırdı: bunun sonucunu kestirebilirsiniz herhalde.

– Benim romanımla ilgili konu neydi? diyerek araya girdi Mac Orlan.

– Kaldığım yere gel de onu sana anlatayım. Romanımın havasına o zaman girebilirim, diyen Depaquit, Modigliani'ye dönerek sözünü sürdürdü: Ben, bizim ressam romancı Mac Orlan'ı ne zaman böyle kasketli ve külot pantolon giyinmiş, görsem, bunu annesinin hatırı için mi, yoksa İngiliz şıklığına düşkün varsıl bir kadın akrabası için mi yaptığını hep merak ederim.

Ne var ki, Modigliani, Depaquit'nin zoraki alaycılığından hoşlanmıyordu. Gerçi oldukça zeki ve ara sıra kıyasıya iğneli olmasına

karşın, söylediklerinde Paris'te yapılması hoşgörülen bir nükte izi olmadığı gibi, bunu yaratmak için gösterilecek bir çaba da yoktu. İşte onu öfkeleniren buydu. Birdenbire, "Kapa çeneni!" dedi.

- Canınızı mı sıktım, Mösyö Modigliani? diye sordu Depaquit. Yapmak istediğim de buydu aslında. Sizi incittiğim için öztir dilemeliyim. Gerçek değerinizi biliyorum şimdi. Doğal bir onurunuz ve soyluluğunuz, eli açık bir huyunuz ve boktan bir karakteriniz, yani hiç olmazsa bir karakteriniz var. Öte yandan, ben karakersizin biriyim, daha doğrusu kendimi tanımlamam gerekse, karakterimi tanımlayamam. Siz sırtını Medici'lerden birine yada Papa'ya dayamış bir sanatçısınız yada olacaksınız. Ne mutludur karikatürün o sıkıcı tuzağından kaçabilen kişi!.. Hayır, baylar: Modigliani'yi engellemeyiniz. O müthiş biridir ve bizim müthiş kimselere gereksinimimiz var. özellikle sanatçılar arasında ve genellikle Rönesans'tan beri...

- Lanet olsun! diye haykıran Modigliani kapıya doğru yürüdü. Dışarıya çıkmadan önce şöyle bir dönüp, Dante'nin sonu "bu acı dünya" diye biten bir *tercet*'sini italyanca söyledi. Kendisinde yankılanıyormuş gibi onlara üç kez yineledi: Acı... acı... acı...

Depaquit sinsice, "Onu kim yazmış?" diye Mac Orlan'a sordu. Gel gelelim, Modigliani'nin söylediği sözlerin Dante'den olduğunu bal gibi biliyordu.¹

Modigliani o gün uzun süre yürüdü.

Yakınlardaki Saint-Jean Baptist Kilisesinin çan kulesindeki saat onikiyi vurdu. Depaquit'nin ismarladığı şarap ona öğle yemeği olacaktı. Yalnız kalmak istercesine, amaçsızca yürüdü. yürüdü. Dışından sessiz görünmekle birlikte hâlâ öfkeliydi; şimdi kendisine yönelik öfkesi, kendisine eşlik eden öteki benliğine yanıtlayamayacağı müthiş sorular soruyordu.

Taş yürekli soytarı görünümündeki Depaquit, büyük sanatçı diyerek dalga geçmişti onunla. Modigliani de kimin ne olup, ne olmayacağını bilirdi elbette. Ama asıl sorun, kişinin küfredildiği gibi değil, olması gerektiği gibi olmasıydı. Yalnızdı ve Paris'te hiçbir dostu yoktu: Ülkesinden ve onun nimetlerinden çok uzaktaydı. Fransa'da başka-

¹ Adı geçen Pierre Mac Orlan'ın 1927'de yazdığı "Le Quai Des Brumes" (Sisler Rıhtımı) adlı romanı ona büyük bir ün kazandıracaktır. Ç. N.

larının onunla ilgili düşüncelerinden sıkılıyordu. Bu yüzden, içindeki alev onu aydınlatacağı yerde, gittikçe tükeniyor, Paris sokaklarında sürtüp duruyordu.

Öylesine dalmıştı ki, bir taksi şoförünün hızla korna çaldığını duyunca, uyanıp nerede olduğunu anladı ve Galeries Lafayette'in önünde buldu kendisini. Tam o sırada gözüne ilişen güzel bir kız, derin düşüncelerini silip süpürmüştü. Kızın mağazadan içeri girdiğini görünce onu izledi, ama kalabalık arasında izini yitirdi.

Ona bazı desenlerini anımsatan, klasik güzelliği daha az, ama esnek figürlü başka bir kız daha gözüne ilişti. Eldiven seçen kıza bakarken, birdenbire kendisini erotik bir düşe kaptırdı. Galeries'den öyle bir çıkışı vardı ki, durumu, kat dedektifinin bile kuşkusunu çekti ve onu bir mağaza hırsızı sandı. Oysa kötü birşey yapmamıştı; onun gizli, küçük suçları bir modaevi dedektifinin işi dışında kalırdı.

Yürüye yürüye Opera Caddesine gelip, oradan Louvre'a indi. Montmartre'a yerleştiğinden beri buraya gelmeyi hiç düşünmemişti bile.

Maliye Bakanlığı'nın önünde nöbet değişimi vardı. Bir onbaşı durmuş bekliyor, bir asker ötekini büyük bir görkemle selamlayıp, ondan silahını teslim alıyordu. Tören kısaydı, ama Modigliani'ye yakışıklı yüzünü buruşturmaya yetecek denli uzun sürmüştü; her nedense askerlikle ilgili şeylerden pek hoşlanmazdı.

Louvre Sarayı'nın bahçesine girer girmez kendisini Carrousel'in yanında buldu. Burası, Eski Nöbetçi Napolyon'un, biraz önce Maliye Bakanlığı'nın önünde gördüğü onbaşı gibi, İmparator olmadan önce Küçük Onbaşı olarak nöbet denetlediği yerd. Napolyon! Bu ad, içlerinde Modigliani de olmak üzere, Paris'e gelen tüm yabancılara ürperti verirdi. Les Invalides'deki gömütünü görmekten özenle sakınıyordu, ama oğluna Roma Kralı diye bir ad takılan, bereketli Lombardiya topraklarının efendisi Bonaparte'ı anımsamamak elde miydi? Napolyon aynı zamanda bir sanatçı mıydı? Belki. Profesyonelce düzenlenen görüntülerden hoşlanırdı. Balzac bir zamanlar, o Korsikalının görkemli aşk serüvenlerini *La Femme de Trente Ans*¹ adlı yapıtında sergilemişti. Korsika... Korsika ve tam Livorno'nun

¹ Otuz Yaşındaki Kadın Ç N

karşısındaki Elbe Adası. Balzac'ın tanımlayıcı dehası olmasaydı, İmparator'un utkularını kim anımsayabilirdi? Sanat süreklilik de sağlıyordu.

Balzac'ın sanatı fresk gibiydi. Freskler, o koca düzenlemelerden başka neydiler? Ertüsklerin ve İngiliz Ön-Raffaellocuların yordamıyla yeniden bulunup ortaya çıkarılan Botticelli'nin etkisinde kalan Amedeo Modigliani'nin sanatı ise, oldukça deneysel desenlerden oluşan iki portfolyo, bir albümdü. Desenler de neydi? Bir yüzden başka hiçbirşey, evrende yitip gitmiş tek bir yüz. Bir kadının yüzüydü o, ama her zaman aynı.

Yorulmuştu artık: oturacak bir yer yoktu ortalıkta, yürüyüşünün ne denli uzun süreceğini de bilmiyordu. Sanki bir düşeymiş gibi adımları onu müzenin giriş kapısına getirdi. İtalyan müzelerinininkine benzer dış merdivenlerin önünde birkaç kişi toplanmıştı. Modigliani onların profesyonel rehber olduklarını ilk bakışta anladı.

Onların arasından Fritz diye biri Modigliani'yi götür görmez, yardımlarını sunmak için ileri atıldı, ama genç İtalyan onu kabaca yanından uzaklaştırdı. Gelen kişi pek yenir yutulur bir lokma olmadığından, adam hemen geri çekildi. Rehberin giyimi kuşamı kötü, saçları darmadağınikti, ama yine de yüzünde tanıdık izler vardı. Adam yanından uzaklaşınca, onu bir akşam Montmartre'da Max Jacob yada Maurice Utrillo ile birlikte görüp görmediğini merak etti.

Modigliani onun kim olduğunu bilmeden, zorbalık edercesine onu yanından kovmamalıydı. Çünkü o, Ecoles Sokağı'ndaki bir evin tavanarasında yaşayan, Soffici ile Papini'nin Paris'e geldikleri zaman ona birkaç kez uğradıkları, Hollanda kökenli Fransız ozan Fritz Vanderpuy'l'den başkası değildi. Modigliani bundan habersiz, müzeden içeri girdi. Talih belki de onun Vanderpuy'l ile tanışmasını istemiyordu. Daha sonraları Louvre'daki rehberliği bırakan ozan, Modigliani'nin yapıtlarını göz göre göre değerlendirmeyen ünlü bir sanat eleştirmeni olup çıkmıştı. Vanderpuy'l, sanatçının ölümünden yirmi yıl sonra yayınladığı bir kitapta, onun hiçbir yeteneği olmadığını, resminin de hiçbir kalıcı değeri bulunmadığını açıklayacaktı.

Modigliani'ye değer vermeyen bir başka eleştirmen, Maurice Raynal, hemen hemen başlangıcından beri, onun sanatını Kübizmin dogmatik bir yorumuyla sınırlandırmıştı. Guillaume Apollinaire ise,

benim anımsadığıma göre Modigliani konusunda hiçbirsey yazmadığı gibi, arkadaşlığından bile sözetmemişti. Bu yüzden eski dostum Jean Mollet'den konuya bir açıklık getirip getirmeyeceğini sormaya karar vermiştim. Apollianaire'in sıkı sıkı dostlarından olduğu için, birgün Simgeci ozanın Modigliani'ye takındığı tavrın nedenini sorunca, bana yalnızca şu yanıtı vermişti: 'Bir bildiği vardır Guillaum'un. Ben doğal olarak, kişisel her kaniya da, görüşe de saygı duyarım: ama kendi payıma, ilişkilerimin pek öyle gizli kapaklı kalmadığından hoşnudum.

TURGOT SOKAĞI'NIN ETRÜSKLERİ

Modigliani'nin Montmartre dönemine ilişkin bellibaşlı gerçekleri anlatmaya yine döneceğim ya, anılarımı pekiştirmek için, Modigliani ile hemen hemen aynı zamanda Fransa'ya gelen bir yurttaşından, eski ve denenmiş bir dosttan söz etmek istiyorum. Sokulgan olmayan, sıkı ağızlı, hiç kimseye giz vermeyen Modigliani'nin az olan dostlarından biriydi o. Sözüntü ettiğim ünlü İtalyan ressam Gino Severini, 1906 yılının Ekim ayında, Paris'e gelişinden tam bir ay sonra tanışmıştı onunla.

Modigliani'nin işlek bir alışveriş limanı Livorno'dan olmasına karşın, Severini, Toskanya'nın bambaşka bir yöresindendi. Floransa ile Roma arasındaki anayola bakan dik bir tepenin yamacındaki eski bir Etrüsk kentinin üzerine kondurulmuş Cortona'dandı o. Modigliani orayı ziyaret etmiş ve ünlü Etrüsk kalesini görmek ona büyük bir coşku vermişti. Burası aynı zamanda Luca Signorelli'nin de doğum yeriydi. Dante'ye taparcasına hayran olan bu usta, büyük bir sanatçı olmasını sağlayan Orvieto Katedralindeki olağanüstü *Son Yargılama* düzenlemesini de boyamıştır.

Birkaç yıl önce Severini'yi görmeye gittiğimde, beni Bolzano yakınındaki dağ evinde karşılaşmış, geçmişi anımsayarak çok şeyden söz etmiştik. Modigliani'yi anan Severini demişti ki:

- Onun Maquis'deki ilk yerini anımsıyor musun? Oradaki cam kafes yada camlı taraça şimdi bile gözümün önünden gitmiyor. Evi hem Moulin de Galette'e bitişik, hem de Lapin Agile'e uzak değildi. Seyrek gitmesine karşın, beni alıp hemen Lapin'e götürmek isterdi.

Modigliani ile tanıştığım ilk günden beri iyi dosttuk. Bu belki Toskanyalı oluşumuzdan ileri geldiği gibi, her ikimizin de aynı gönül yüceliğine -tutku, heves, başıboşluk ve kesinleşmemiş tasarılarla- sahip oluşumuzdandı. Parasal bakımdan Modigliani'nin durumu benimkinden beterdi. Arasıra evinden az da olsa para gelirdi ona, ama yeterli değildi bu. Bana hiçbir yerdan para falan gelmezdi. Düşündüğümüz

tek önlem, yardımına başvuracağımız bir kimseydi Bir şampanya taciri ile dost olmuşum. Karısının Damrémont Sokağı'nda. Derain ve Bonnard'm atölyelerinin bulunduğu Tourlaque Sokağıyla kesiştiği yerde bir şapkacı dükkânı vardı. Söyleşileri pek iç açıcı olmasa bile, karnı benimki gibi açlıktan zil çalan bir dostumu yanıma alıp getirişimi yadırgamayacak denli cömert ve konuksever olduklarından, onların evine gidip yemek yemekten hoşnuttum. Yanımdaki bu dost her zaman Modigliani olurdu. Çok severlerdi onu. Şapkacı kadın onun kadınlara karşı gösterdiği kibarlığını, neşesini beğenir, inceliğini, davranışlarını özellikle överdi. Orta sınıftan kişilerle öyle pek sık ve rastgele buluşma fırsatından yoksunduk.

Bizbizeyken yalnız kavgacı ve şamatacı eğilimini ortaya koymasına karşın, değişik bir ortamdaki Modigliani'nin sevimlilik ve inceliğini anlatan Severini'nin söylediklerini düşünüyordum.

– Bir yaz akşamı. diye konuşmasını sürdürüyordu Severini. Modigliani ile ben, sonu oldukça kötü biten bir olaya karışmıştık. O zamanlar ben. Théâtre de l'Ouvre bürolarına kapı komşu, Turgot Sokağı, 22 numarada kalıyordum. Kaldığım yerin tam karşısında, Floransalı bir İtalyanın işlettiği kahve-lokanta karışımı biryer vardı. O zamanki parasal sıkıntımı düşünüyorum da. orayı işleten uyanık adamı veresiye yemek yiyebilmek için nasıl yola getirdiğime inanmıyorum. O akşam, yemeğimi açık havada. sette yiyordum. Ucuz bir yemekten oluşan öğünüme daha yeni başlamıştım ki. başımı kaldırır kaldırmaz. ya Montmartre'a gitmekte olan yada oradan yeni gelen Modigliani'yi karşımda gördüm. Önce o beni gördüğünden. ben de ona bakınca gözlerindeki bakış dikkatimi çekti. Tek başına yemek yemeye gücünün yetmeyeceğini bildiğinden. dostunu kiskanan bir adamın bakışları vardı gözlerinde. Durumu göz önüne getirebilirsiniz.

Elbette, Modigliani'yi yemeğe buyur ettim. Bunu her zaman yapabiliirdim. ama gel gelelim, yanımda iki konuğum. yakın bir dostum ile karısı vardı. Öyle ki. açlıktan ölen Modigliani'ye bir değil. tam üç kişi birden şaşkın şaşkın bakınıyorduk... Ne demek istediğimi çok kişi anlamaz, ama senin de darda kaldığın zamanlar olduğu için bilirsin bunu.

Şimdi patronun iyi niyetine kalmış dört kişiydik. Ne var ki, hoşgörüsü olmayan, oldukça hırçın biriydi o. İyi niyeti de gösterişten

başka birşey değildi hani. Gönülsüzce bana tanıdığı veresiye işlemi konuklarım için geçersiz olabilirdi. Stra hesabı temizlemeye gelince, beklendiği gibi, bir kavga çıkabilirdi. Çünkü -tahmin edersin ki- ne benim cebimde, ne de ötekilerde metelik yoktu.

Sanırım, Modigliani bir *antipasti misti*, bir tavşan yahnisi bir de tatlı ısmarlamıştı. Ben de garsona küçük bir sürahi kırmızı şarap getirmesini söylemiştim. Durumu kavrayan Modigliani, daha birinci porsiyon yemeği gelmeden, beni yüreklendirmek umuduyla, gizlice bir hap verdi bana. O da bir tane aldı. Hapın çabuk etki göstermesi için, İtalyanların en küçük kahveciklerinde bile çok güzel yaptıkları koyu kahveden bir fincan söyledim. Çabuk etki umduğumun da ötesindeydi. Bir kahkaha nöbeti içinde, konuklarımın hesabının da benimkine eklenmesini patrondan istedim. Tanrı bilir, hesap epey tutacaktı.

Modigliani, Dante'nin tanımladığından daha müthiş cehennem böl-gelerinde hırs ve umutsuzlukla ulumaya başlar, kendisini kaptırdığı öfke Homeros'vari olurdu. Özellikle acımasız içkicvi sahiplerinin baş belası idi. O bağırp çağırırken, patron hemen polise haber uçurdu-ğundan, herkes biz yabancılardan yaka silkerdi

Severini'nin anlattıkları yalnızca Rabelais tar zı öyküler değildi. Ta-nıştıkları ilk yıllardaki yurttaşımın genel sanat gelişimi ve çalışmaları üstüne de ayrıntılı bilgiler vermişti.

İlk tanıştığımız zaman, diye anlatmıştı, Modigliani'nin tutkuları benimkinden boş ve gelişi güzeldi. Hiç olmazsa ben, İtalya'dayken gereksindiğim daha fazla bilgiyi elde edemediğim Yeni-İzlenimcilik (Neo-Impressionism) yada Bölmecilik (Divisionism) akımlarını tanımaya kararlıyım.

1906 yılında Modigliani başlıca üç ressamla, Toulouse-Lautrec, Matisse ve Bonnard'la ilgilenmişti. Uğraşının başlangıcında bu üç ünlü sanatçının belirli bir etkisi olmuştur. Onun yapıtlarından çoğunu görme fırsatını hiç bulamadım. Montmartre'daki baştan çıkarıcı genç hanımların poz verdikleri sayısız nüelerin hiçbirini göremedim. Gör-düklerim, dostların ve tanıdıkların bir çırpıda çizilmiş desenleriydi. Yaşamının sonlarına doğru, son derece sivri uçlu bir kalemle, kahvelerde şunun bunun desenlerini çizmekten zevk alır olmuştü. Yaptığı desenlerin çoğu enfes, oldukça seçkin yapıtlardı.

Elbette, benim gibi, Modigliani de kendisini kanıtlamak istiyordu. Ama o zamanlar, Lapin Agile'de içki içip, konuştuklarımızın her biri canlarının istediği resmi yada şiiri üretiyordu. Asıl sorun, gereksindiğimiz şeyi nasıl ve nerede bulacağımız ve bizim doğru yöne doğru yönlendirilmemizdi.

Severini içinde bulunduğu çevreyi oluşturan sanatçılardan söz ederek konuşmasını sürdürmüş, Modigliani'nin kimseyle geçinemediğine de değinmişti.

- Toskanyalı oluşu nedeniyle Modigliani'nin eleştirisel bir sanat anlayışı ve alaycılığı vardı. Başka bir Toskanya özelliği ise, keskin duyarlılığı idi. Şunu da söylemeden geçmeyeyim: Picasso, onun Paris'te tanımak istediği tek sanatçıydı. Ne var ki, Modigliani onunla arkadaşlığını sürdürmedi. ama Picasso'ya da hiç boş vermedi. Öyle sanıyorum ki, bu duygu karşılıklıydı.

Zaman geçtikçe, Picasso, Derain, Braque, geometrik biçimleri daha fazla kullanmaya başladılar ve kübizm daha seçkin bir karakter kazandı. Yeni akım, Modigliani'yi yapayalnız bırakmıştı. Gerek Seurat'ya, gerekse renk ve biçim bakımından Bölmeçiliğe karşı olan aşırı hayranlığını paylaşmıyordu. Bense, bu olanaklarla sanatın daha dinamik bir biçiminde başarı kazanmayı umuyordum. Seurat örneği ile düzenlemenin önemi üstüne Max Jacob'un verdiği öğütleri anımsar görünmüyordu. Bununla birlikte, Kübizm, onun umacısı olarak kaldı. Onun, 'Picasso'nun küçük numaralarını hiç yutmaya-çağım, diye homurdandığını hâlâ duyar gibiyim. Şu var ki, Picasso'yu izlemeyi yadsımış olsa bile, Derain'in deneyimlerine yeterince önem vermeyi düşünmeliydi.

Ne tartışmalar yapardık o günlerde! Modigliani sabırsız bir kişi olmakla birlikte, İtalyan müzelerindeki tablolar birikiminden epey etkilendiğini ve akademik bir eğilimi olduğunu söyleyerek onu kınamama karşın, hiç savunmazdı kendisini. Bu dediğim, Jacob'un ve Manolo diye tanınmış o renkli kişi Manuel Uguc'nin guaşlarından hoşlandığı zamanlardı. Manolo'nun soyut guaşları, taş ve modellik kil satın alacak parası bulunmayan, döner tablası ve gerekli araçları olmayan bir yontucunun son çare olarak yaptığı şeylere benzetebilirdi. Manolo'nun yontu tasarımlarını Modigliani ile tartıştığı olasıdır. Çünkü Amedeo daha sonra başlayacağı aynı konudaki

deneyimleri için çalışmaya can atıyordu. Ne olursa olsun, gerçek şu ki, Modigliani o zamanlar daha çok belirgin bir renk ve armoni anlayışına yönelmiş görünüyordu.

Severini bir an için konuşmasına ara vermiş, o dönemdeki kendi uğraşına ilişkin olayları anlatmaya koyulmuştu.

- Daha sonraları, sanırım 1909 yılında, Roma'daki ilk yıllarımın büyük dostu Boccioni, Marinetti ile tanışmış ve çok geçmeden, Marinetti'nin Fütürizm dediği şiir akımıyla resmi birleştirme fikrine girişmişti. Milanolu ozanla Paris'te ben de tanıştım. Marinetti hiç zaman yitirmeden bana Boccioni'nin tuhaf ve şaşırtıcı tasarısından sözetti. Boccioni de gelip dostluğumuz tazelenince, ben hemen aym görüşü Modigliani'ye aşılama işini yükledim. O yıllarda beni oldukça etkileyen Nietzsche'den aktardıklarımla birlikte kendi düşünebildiğim tüm kamtları kullandım. Modigliani de Alman düşünürün dramatik öğretilerinin etkisindeydi. Nietzsche, yepyeni birşey kurabilme uğruna, geçmişin basmakalıp biçimlerini tepetaklak etmenin gerekliliği konusunda bize bir uyum getirmişti. Bu taze yaşam görüşüne uygun bazı esin kaynaklarım bulabilmek için araştırmalara başladık. Birbirimizi anladığımızı samyorduk, oysa gerçekte, renge olan tutkumuz göreceli olarak bizim teknikte anlaşmamızı kolaylaştırıyordu.

Sözünü ettiğim dönemde, Boccioni, Bölmeciliğin 1906 yıllarındaki İtalyan kavramına sadık kaldı. Ben Seurat'ya daha yakın olduğumdan, o yöne ilişkin fikirlerimle çalışmaya ilgi gösteriyordum. Ama yine de, birlikte bir Manifesto düzenleyip yayınlamaya karar vermek kaçınılmazdı. Boccioni, Montmartre ile Montparnasse'taki tüm sanatçıları toplayıp, bize yakınlık gösterenlerin adlarımın aym belgedeki bizim adlarımızın altına eklemeyi önerdi. Ben özellikle Modigliani'nin imzasını alabilir miyim diye kuşku daydım. Bununla birlikte, konuyu kendisine açtığımda, "Öyle birşey yapamam." diye kestirip attı.

Nietzsche'nin fikirlerinden öylesine etkilenmişti ki, yeni birşey yaratma uğruna müzelerin yıkılmasına kesinlikle karşıtı. Bunu serinkanlılıkla falan değil, hemen hemen küplere binerek, bağıra çağıra söyledi. Bölmeciliğe gelince, buna daha az hoşgörü gösterdi. Onun bambaşka bir renk kavramı vardı. Sanırım, dinamik yaşam ve

kültür arasındaki bir değişik tür bileşimi için anlaşılmaz bir tutku duyuyordu içinde ve bu yüzden bizim tartışmacı tutumumuz ona kabul edilemez görünüyordu. Tüm bu sorunlarla ilgili yoğun, giderek şiddetli tartışmalar geçirdi aramızda, ama bunlar dostluğumuzu hiç bozmadı.

Severini daha sonra taşlamayla karikatüre değinerek, bu konuda şunları anlatmıştı:

– Modigliani benim bildiğim hiçbir karikatürünün altına imzasını atmamıştır, ama Montmartre’lı dostları bu ufak tefek benzetilerine karşı bir sempati duyardı. Bunlar küçük ürünlerdi kuşkusuz, gelgelelim Steinlen ve Forain’in bir zamanlar Picasso’yu etkilemesi gibi, bu benzetilerde de belirli bir dış vurumcu (Expressionist) etki vardı. Guillaume Apollinaire birgün bana şunu söylemişti: ‘Karikatür, çağdaş sanatın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır; bunu daha sonra anlayacaksınız.’ Onun haklı olduğunu hep düşünmüşümdür. Ama yine de, karikatürün Modigliani’yi niye ilgilendirdiğini söylemek güçtür.

Montmartre’dayken çok konudan sözeder, çok sorunu tartışırız. Aramızda küçük bir varsayımı yada doktrinini olmayan yoktu. Modigliani kendi düşüncelerini gerçekleştirmek ve bazı öteki çevreleri inceleme umuduna kapıldığından, -biraz da başka yerlere taşınma kararı diye açıklanabilir bu- yorgun düşmüş denebilirdi. Aramızdan çekip gitmişti güzel birgün, 1913 yılına dek arasına gördüm onu, sonra evlendim. Montparnasse dönemi için başkalarından bilgi edinmelisin.

MONTPARNASSE'İN ÇAĞRISI

Olay. Modigliani'nin Montmartre'daki son akşamlarından birinde, pek sık gitmediği Lapin kahvesinde geçmişti.

Lapin'in patronu Frédé, sürekli müşterilerin yada resim öğrencilerinden oluşan farfaracı kalabalığın kahveyi terketmesini beklemeden, her zamankinden önce kepenkleri kapattırmıştı. Aslında kahvesini biraz daha açık tutmak istiyordu; çünkü aralarında Pierre Mac Orlan ve sinsi güldürü gücü tüm profesyonel mizahçılar tarafından hatırı sayılır biçimde sömürülen Julien Callé ile onların tam karşısında oturan en yaşlıları, geçimini pokercilikten falcılığa değin çeşitli yollardan kazanan üçkâğıtçı Pajol da bulunan yakın dostlarıyla birlikte hâlâ içerdeydiler. Pajol'un üstünde kadife bir takım giysi. çirkin kafasını olduğu gibi kapatan koca melon şapkası vardı ve sessizce oturup, konuşulanları dinler görünüyordu.

Callé birdenbire konuşmasını kesti: "Modigliani geliyor!"

Frédé kaşlarını çatarak sordu: "Buraya mı?"

Callé hoşgörülle, "Elbette gelir." dedi. "O da ötekiler gibi bir ressam, bir sanatçı değil mi?"

Frédé kestirip attı: "Sarhoşsa, ona bir damla içki yok."

Mac Orlan kapının camından bakınarak, "Bir-iki tek atmış görünüyor." dedi.

- Buraya geldiğinden emin misin?

- Birisini bekliyormuş gibi sanki.

- Eğer o birisi Utrillo'ysa Tanrı bizi korusun.

- Diyorlar ki, dedi Callé alay edercesine, o yeniyetme alkoliğin parlak bir geleceği varmış.

- Evet, öyle diyorlar, diye onayladı Frédé. Ne dersiniz? Şu serserinin tabloları günün birinde para ederse ne matrak olur. Bende onun iki tablosu var. Birisini burayı devraldığım zaman ele geçirmiştım. Çünkü herşey tamamdı da duvarlar boştu. İkincisi, Lapin'i gösterir bir tabloydu. Başımın etini yiyip durduğundan, hesabım temizlemek için

elli franga kapatmıştım onu, ama öyle yaptığım için rahatım. Ah, işte geliyor Modi, ama iyi ki yanında Utrillo yok. Tanrıya şükürler olsun!

Modigliani, Lapin'e görkemli bir biçimde girdi. Gözlerindeki sönük aleve bakılırsa, hafif çakırkeyifti. Endişeyle çevresine bakındı, bakışı onurlu ve dimdikti. Son günlerde kendisine yeni bir takım giysi satın almak zorunda kalmıştı. Hem çalışırken, hem de sergi açılış toplantıları için yakışsın diye kadifeydi kumaşı. Fötr şapkasını masaya fırlatıp hepimizi selamladı.

- İyi akşamlar.

- İyi akşamlar, diye yanıtladı Frédéric, kayıtsız görünmeye çalışarak.

Ötekiler başlarını şöyle bir eğdiler.

- Bir içki istiyorum, dedi Modigliani.

- Kapatmıştık artık, dedi Frédéric.

- Dur bakayım, diye araya girdi Pajol. Modigliani'nin kadife giysisini yoklayarak, turnayı gözünden vurmuşsun, dedi, iyi bir kumaş bu. Satılanların en iyisi hem de, yaşamın boyunca dayanabilir.

Bir yalvaç gibi konuştuğundan haberi yoktu Pajol'un.

- Bir de benimkine bak, diye önerdi. Benimkinin aym. Oniki yıldır giyiyorum bunu.

Pajol'un bilirkişiliğinden hoşlanmışa benziyordu Modigliani. Son nefesine değin kadife giysisini hiç terketmeyecekti anlaşılan.

Zihnindeki bir sorunu evirip çeviriyormuş gibi biraz duraladıktan sonra, konuşmaya karar verdi.

- Bana bir içki ver, diye açık seçik ve usulca önerisini yineledi Frédéric'ye. Parasım ödeyebilirim.

- Biraz önce de söyledim ya. kapatmıştık artık. Hem sonra burası bir içkiyi değil. Millet buraya içki içmeye değil, sanattan söz etmeye gelir.

- Sanat mı? Elbette, ama bir içkiden sonra. Önce bir içki istiyorum.

Doğruydü: Bir içkiye gereksinimi vardı. İçkinin açlığını duyuyordu içinde. Alkolden hafifçe bulutlu o güzelim gözleri, bir an için kapandı. Sonra ansızın açıldı. kaşlarını çattı ve derken, kendisini zorla tutmaya çalışarak duygularını bastırdı biraz.

- Belki hiç param yok sanıyorsun, Frédéric. Evet var. Hem de pek çok. Bugün birkaç resim sattım çünkü.

- İyi, ama dediğim gibi, kapalıyız.

– Kapalı mı? Ne demek kapalı? Açıksın, öyle değil mi? Kime kapalıdır? Bana değil herhalde. Gidecekler gitmiş, ben daha yeni geldim. Bir içki istiyorum. Sana bol param olduğunu söyledim. İşte: Bak!

Kavgacı olmaya yeltenen bir çelebi havasıyla, yeni ceketinin iç cebine elini attı ve üç banknot çıkardı, teker teker mozaik döşeli yere düşürmeye başladı onları. Her biri ellişer franklık banknottu bunlar.

– Niyetin onları bozdurmaksa, dedi Frédé soğukkanlılıkla, istediğini yerine getirebilirim. Ama önce o kâğıt parçalarını yerden kaldır.

Banknotlar yerde duruyor, hava akımından hafifçe kıpırdanıyordu. Hiçkimse onları yerden almak için davranmadı. Elektrikli sessizlik içinde, Pajol'un hiçbirşeyi görmeyen, ama herşeyi algılayan duvar gibi gözleri birkez daha onurlu Modigliani'den kalkıp yerdeki banknotlara çevrildi. İskemlesinden rastgele bir tavırla kalktı, birkaç adım ilerledi, yere eğildi, alçakgönüllülükten çok, yardım edercesine üç banknotu kepçeleyip yerden aldı. Modigliani'nin gözlerinin içine baktı, arkadaşça ona göz kırptı ve iki banknotu sanatçının cebine soktu. Geriye kalan bir banknotu uzun tahta masaya özenle koyduktan sonra, "Bize bir şişe Mercury ver, Frédé. İçki parası Modigliani'den."

Frédé hiçbirşey söylemeden yerinden kalkıp, şişeyi ve birkaç bardağı getirmeye gitti. Mac Orlan kendisine özge yorumlarından birini yapmaya çekinmiş, Callé de bir nüktesini bizden esirgemmişti.

Yine de her birimiz, Pajol'un sahnelemiş olduğu görüntünün Modigliani'nin canını sıkıp sıkmadığını merak ediyorduk. Frédé'nin parasını başma kakmasından sonra ilk kez ağzını açar açmaz herkesin yüzü güldü.

– Tanımadığım birine iki resmimi sattım, dedi. Montmartre'da herhangi birşeyi yada herşeyi satın alıp duvara asan o adama birkaç parça resim sattım. Yaşlı birisi o. Ne götürsen alır, ama biriktirdiği tablolardan yeterince zevk alamadığından da yakınıyor. çünkü gözleri iyi görünüyor. Birisinin gözleri iyi görmeyince başına ne gelir acaba? Kim bilir, birgün gelecek o yaşlı adam satın aldığı tablolardan daha güzel şeyleri göremeyecek. Eh, hiç olmazsa benim de bu akşam bir tablo toplayıcım oldu. o da yarı-kör. Gelin, içelim şimdi. Şişeyi boşaltalım. haydi! Bir elinde bardağı, hoşlandığı italyanca dizeleri söylemeye başladı: *Io mi son Pargoletta, bella e nuova. Pargoletta! Bella e nuova...* sattığım oydu. Bir baş -bir portre- kahvede garsonluk

eden bir kız: Yoksul bir hizmetçi kız... *Bella e nuova*... -güzel ve genç-... Yüzelli franga!

Frédé sözleri anlaşılır biçimde homurdandı: “Çoktandır bize *Divina Commedia*’ndan birşeyler okumadm. Hadi bakalım, *Inferno*’yu oku bize.

- *Divina Commedia* değildir o, Dante’nin baladlarından biridir. Siz Fransızlar onun ballad’larını bilmezsiniz. Sizin d’Annuzio’ya olan o saçma aşkmız, gerçek italyan şiirinin anlamını anlamanızı engeller.

- *Abosso*¹ d’Annunzio! Sağlığına!

- *Entrata*’sı² olmayan bir balad okuyorum; siz *entrata*’ya *envoi*³ dersiniz, ama İtalyan ozanları onu sona değil, başa koyarlar.

- Alp’lerin öte yakasında ona *hors d’oeuvres*,⁴ beri yakasında da *dessert*⁵ derler. Haydi, başla: Dinliyoruz.

Herkes Modigliani sarhoş mu diye merak ediyordu, ama sarhoş olsa bile boş yere içmezdi o. İtalyan ruhunu yorumlayışmda öylesine sevecen ve ateşliyen, sarhoş hınlamalarıyla konuşması arasına kesilse bile, ne önemi vardı bunun?

Io fui del cielo, e tornerovvi ancora,
Par dar della mia luce altrui diletto,
E chi mi vede, e non se ne innamora,
D’amor non avcra mai intelletto.

Dinleyin:

Cennette yaşadım ben, yine döneceğim oraya.
Başkalarına zevk vermek için ışığımla...
ve kim görüp de beni, âşık olmazsa bana,
Ne aşkı tanır, ne de öğrenir gerçeği.

Bella e nuova! Bir içkili yerde çalışan kız... Onun ne olduğunu söylemiştim size. O garsonluk bile etmiyor... Bardakları yıkıyor yalnızca.

1 Abosso Kahrolsun Ç N

Entrata. Gırış, Gırızgâh Ç N

3 Envoi Sunu Ç N

4 Hors d’oeuvres Ç’etiez, meze Ç N

5 Dessert Yemek sonrası yenen soğuk yiyecek Ç N

Bella e nuova! Yüzelli frank! Kahkahadan uluyarak bir iskemleye yığıldı.

Herkes ona bakarken, akşamın son müşterisi içeriye girdi. O günlerde muhabirlik eden ve gazetesinin basın odasından henüz gelen Roland Dorgelès'ydi bu.

– İyi akşamlar, dostlar! diyerek herkesi selamladı Dorgelès. Modigliani, *l'Intransigeant*'ı gördün mü?

– Gazetelere metelik vermem.

– Genelde haklısın, ama bu akşam durum başka.

– Niye?

– L'Intran'da seninle ilgili bir yazı var da ondan.

– Beni tanımazlar ki...

– Yazı senin resminle -Bağımsızlar Sergisi'ne (Salon des Indépendants) gönderdiğin yağlıboyanla- ilgili: *Celist*'le. Onu sen boyamadın mı? İki Modigliani yok herhalde.

– Yazı sanat eleştirisi mi?

– Değilse, arap olayım.

– Sanat eleştirisi üstüne yazı yoktur. Sen resimle ilgili yazı yazmazsın, yazsan yazsan şiir yazarsın.

– Çok doğru. Yazdığım yazıda şiir yoksa asarım kendimi. Bana esin kaynağı olursan, bundan hem sen hoşnut kalırsın, hem de dostların. Bunu onaylamayanın alnını karışlarım. Salmon'u tanıyor musun? L'Intran'daki yazıyı yazan işte o. İşin tuhaf yanı, ilerici ressamları maskara etmesi için, Bağımsızlar üstüne bir yazı istemişler ondan. O da tutmuş, baş kaldıran sanatçılara ün kazandırayım diye uğraşını zora koşmuş. Tanrı hakkı için, bunu da bir güzel başarmış. Dinle şunu: "Katıksız çirkinlik olarak ele alınırsa, bazı Bağımsızların aşırı beceriksizlikleri, sanat yapıtı diye sürülen düpedüz bedenlerin büyütülmüş fotoğraflarından daha az rahatsızlık vericidir." Çirkinliğe üzülüyorsun, değil mi, Modigliani? Salmon seçkin sözcüklerle modelinin onurunu okşuyor, ama beri yandan gerçek yeteneğini ilk kez göstermiş olduğunu da gizlemiyor. Seni Vlaminc'le, Van Dongen'le birlikte aynı sraya sokuyor. Al bunu, yatmadan önce okursun. Serginin giriş kapısı önünde satılan gazeteler kapış kapış olduğundan, satıcılar daha fazla gazete gönderilmesini istemek zorunda kaldılar.

- Talihin açıldı, diye haykırdı Callé. Vlaminck'le Van Dongen için hava hoş, ama dostumuz Salmon işten kovuldu demektir.

- Öyle sanmıyorum, diye yanıtladı Dorgelès. L'Intran'ı çıkaran Léon Bailby zeki bir adamdır. Yanında çalışan gençlerin savunduğu tür sanattan tiksindir, ama Salmon'un ne demek istediğini anlamıştır; onun bir gözü geleceği olan gazetesinde, L'Intran'dadır. Sonuç olarak, şimdi bir "yıldız" olan Modigliani'miz ve bir sanat eleştirmeni olarak da Salmon'umuz var. Haber bölümünün yaptığı bu yanlışlığa ve yalnız onsekizinci yüzyıl resmini sevmesine karşın gazetesinin yayını durdurmayan hoşgörülü patrona teşekkürler. Montmartre'in Modigliani'ye bir ziyafet çekmesini düşünüyor musunuz?

- Yada hiç olmazsa bir içki partisi, diyerek fikrini ileri sürdü Mac Orlan.

- Beni çılgına mı çevireceksiniz? diye homurdandı Modigliani. İlk fırsatta Montmartre'ı terkedeceğim. Oldukça ciddi görünüyordu.

- Hangi tepede yada vadide kuracaksın çadırını, söyler misin bize?

- Montparnasee'da.

O akşam, bundan başka bir söz etmedi Modigliani.

- Montparnasse iyi, hoş bir yerdir, dedi Mac Orlan. Konuşmalar onu pek ilgilendirmemekle birlikte oturup duran Pajol'a da bakınıyordu bir yandan. Hak ettiği yeri bulması için bu iyi bir başlangıçtır. Orada Lapin gibi herhangi biryer bulamazsınız elbette. Dostumuz Frédéric, en güzel numarasının burası olduğunu söylüyorum diye alınmasın sakın. Bundan başka Montmartre'da ne başardık ki? Biz herkesin bize 'aydın' dediği bir avuç zavallı iblisten başka neyiz? Başlıca derdimiz her zaman yabancı ve yırtıcı hayvanlar gibi yiyecek birşeyler bulmanın yollarını araştırmak olmuş, giderek kendi kendimizi bile bohem yaşamı sürdürdüğümüz için koltuklamışızdır. Borçlandığımız kayıtlı yerlerinden bir külâh kızarmış patates ya da bir lokma yemekle sıvışıp çıktığımız zaman kendimizle onurlamıyoruz, öyle değil mi?

- Montparnassa'ta yaşamak daha mı kolay sanıyorsun?

- Montparnasse'ta aptalca gelenekler yüzünden üzülmeyin hiç olmazsa, çünkü orada herşey yepyenidir ve gelenek melenek de yoktur; burada yerel modaya karşı koyabilmek için kışımızı yırttık: Örneğin, Montmartre biçemi giysiler, düz kenarlı hasır şapkalar, pelerin palto-

lar, geniş kenarlı f6tr şapkalar, İspanyol kasketleri ve kafataslı pipolar.

– S6ylediklerinin bazıısı doğru, diye itiraf etti Dorgelès. S6ylediklerin her zaman doğrudur. Modigliani kendisini Montparnasse'ın el değmemiş toprağında bulacaktır.

– Geleceği olan bir yerdir orası.

Tam o sırada, Modigliani iskemlesinde derin bir uykuya dalmıştı.

Dorgelès yine söz aldı. “Montmartre dışında, Paris'in neresinde sanat yaşamı vardır?” diye konuşmaya başladı. “Matisse'in 6ęrencisi üç, beş ressamın düzenli olarak bir araya geldikleri Dôme var. Şirin, küçük suluboyalar yapan birkaç İngiliz ve Amerikan bayanın buluştukları iki-üç lokanta var. Bir de, Boissonade Sokağı'ndaki atölyesinin bir köşesine Zerdüşt tapınağı kurup, pazar günleri giriş parası almayan İskoçyalı bir sanatçının yeri var. Bunlardan başka, Vaugirard ve Plaisance dışında, Modigliani'nin yüz yüze geleceği güzel yaratıkların doluştuıkları Mohilev, Zagreb ve Baffin Adası gibi dayanılmaz yerler de var. Modigliani istediğini seçer artık. Ama her ne olursa olsun, o yine Montmartre'a dönecek ve izlenimlerini bize anlatacaktır.”

Mac Orlan içini çekti. “Herkes Montmartre'ı terk ediyor. Salmon bile evlenip, Montparnasse'ın yolunu tutmak üzere.

– Sol yakaya geçmek en doğru yol sanırım. Ne dersiniz?

– Ben eşyama, ıvır zıvırımı Salmon'un terkettiği Çamaşır-Teknesi'nin avluya bakan bodrum katma taşıyacağım.

– Özlediğini her zaman söylediğin köy yaşamı için mükemmel bir hazırlık doğrusu.

Modigliani uyandı. Bardağındaki şarabı içip bitirdi, şapkasını giydi. Onca içkiden sonra, herkesi şöyle bir süzdü.

– İyi geceler, dedi ansızın ve dışarı çıkıp karanlığa karıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

PALET VE GİTAR

Montparnasse'ta acayip küçük bir dünyaya yerleşen Modigliani, ilk önceleri sudan çıkmış balık gibiydi. Öyle ki, en belirgin özelliği olan davranışlarıyla, başka bir kimseden ayrımsanması için az da olsa bir şahsı var demekti. Kavgacılığı ve itiraf etmek gerekirse şamatacılığı, onu hemen göze çarpan bir kişi olup çıkarıyordu elbette, ama o başkalarına kıyasla öyle kavgacı, öyle şamatacıydı ki, tamdıkları bile onun günün birinde birinci sınıf bir sanatçı olacağını söylemekte güçlük çekiyorlardı.

Modigliani'nin büyük bir sanatçı olmaktan başka tutkusu yoktu. Şansı üstüne kumar oynamak istemiyordu. İçindeyken yavaş yavaş bir batağa saplanmakta olduğunu sandığı Montmartre'dan bıkip usandığı için, Montparnasse çekici gelmişti ona. Belki bu, işlek kafasına daha uygun bulunduğu ortamda, yeni bir yaşama başlayabilme umudundan kaynaklanıyordu. Montmartre geçmişin büyüsi içinde kaldığından, salt Montparnasse ona bir yenilik ve başarı önerebilirdi.

Modigliani'nin Monmartre'ı terettiği günlerde, yaşamak için seçmiş olduğu bu yeni semt, kentin gelişen bir deneme sahnesine benziyordu. Buluşup oturmaya en elverişli kahvelerden biri Dôme, ötekisi Montparnasse Bulvarı ile Raspail Bulvarı'nın kesiştiği köşede ki amerikan barlı Rotonde idi.

Her türlü konfor ve koşullar Rotonde'da yer aldığından, Modigliani, herhangi başka bir yerden daha çok burada, evindeymiş gibi rahat edebiliyordu. Müşterileri yalnızca sanatçılar değildi: Çeşitli işçiler, kasap yamakları, bir evden yada atölyeden eşya taşıtmanın başka işlerden daha kolay olduğu Paris'in o kesiminde rastlanan şaşılısı sayıda çok hamallar da gelirdi oraya. Bunlara ek olarak, pek sık olmamakla birlikte, keçi sakallı sessiz iki kişi de arasına uğrarlardı buraya. Onların ikisi de tammlanması güç kişilerdi. Çoğunlukla

yabancı gazeteleri okurlardı. Okuduklarını birbirlerine özetleyip yorumladıktan sonra, gazetelerini değiş tokuş etme gibi garip alışkanlıkları da vardı. Sezgisi güçlü hamallardan biri, günün birinde onlara bakmış bakmış ve arkadaşına, “Bunlar garanti Rus’tur.” demişti. Haklıydı. Bu iki yabancı, Lenin ve Troçki’den başkası değildi. Gerçi o zaman hiçkimse, onların birgün tarihin önemli kişilerinden olacağını düşünemezdi.

Modigliani çok geçmeden, günün en olmadık zamanlarında Dôme’a yada Rotonde’a uğramadan edemez oldu. Her iki yere hem içmek, hem de eskizler çizmek için geliyordu. Geceleri, ucu sivriltilmiş kurşunkalemi ve kapağı gök mavisi bloknotuyla görünürdü oralarda.

Vlaminck ile Modigliani ilk kez Rotonde’da karşılaşmışlardı. Kendisini zaman zaman vurdumduymaz gösteren aşırı açık yürekliliği nedeniyle Vlaminck’i tanımlamak oldukça güçtür. Onun bir özgürlükçü olduğunu düşünürsek -hiçbir anarşist sanatçı ona hoşgörü göstermese bile- Vlaminck, bağımlı bulunduğu Fovizm’den onur duyardı ve bu devrimci cinayetin Kutsal Patron’unun Ravachol olduğunu ileri sürerdi. Öte yandan, rezil bir düzmecedan başka birşey olmadığını söylediği Kübizmde gördüğü anlaşılmazlık yüzünden, bu işin Kutsal Patron’unun ise, siyasal dolandırıcı Stavisky olduğunu daha sonra açıklayacaktır.

Vlaminck sert bir adamdı, ama garip bir çocuksu yam da vardı. Belki genç İtalyanda da rastladığı aym çocuksuluktan ötürü ona karşı duygusaldı. Bilinmeyen tek şey şu ki, Vlaminck bizden Modigliani’nin tammini ölümüne değin niye sakladı da o öldükten sonra yayınladığı *Ölümden Önceki Portreler* (Portraits Avant Décès) adlı kitabının sayfalarında yer verdi. Ne var ki, “portre” mükemmeldi ve Vlaminck kitabında Modigliani için, “On kişiye bedeldi o” diyordu.

“Modigliani’nin Rotonde’da bir masada, süzgün, ama buyurucu bakışlarla oturuşunu şimdi daha iyi görüyorum. Becerikli elinin sihirli parmakları hiç durmaksızın ve kırık bir hat çizmeksizin dostlarından birinin resmini yapardı. Eskizi bitince, onu bir ödül gibi poz verene sunardı.”

Hiç durmaksızın ve sürekli tek bir çizgiyle onun resim çizdiğinin betimlenmesi övgüye değer. Vlaminck, Picasso’da da rastladığı bu

kolaylığa şaşıyordu, ama o, bu saptamasında Modigliani'nin yeteneği ile sağlam içgüdüğü altında yatan hayranlığını göstermiş oluyor; oysa o iki özelliğin sürekli bir çalışma ve deneyim sonucu elde edildiğini belirtmiyor. Ayrıca şöyle diyor:

“Bağışta bulunan bir milyonermiş gibi, büyük bir jestle, sanki kendisine sunulan bir bardak viskinin bedelini büyük rakamlı bir banknotla ödüyormuşçasına, bazen imzalı, bazen imzasız bir portreyi uzatırdı.”

Vlaminck küçümseyici bir deyişle yazıyordu. Hatta birkez, Modigliani'nin de hazır bulunduğu bir toplulukta, kendi resimlerinin değer bakımından banknotlar gibi sağlam olduğunu ve öylece Kullanılabileceğini savunmuştu. Ama Modigliani bu savdan hoşlanmış mıydı, yoksa rahatsız mı olmuştu, bunu söylemek güç, çünkü kılı bile kıpırdamamıştı. Onun sessiz ve soğukkanlı olduğu zamanlar da vardı, bunu kendi seçerdi. Vlaminck, birgün Modigliani'nin eskizini çizdiği Amerikalı bir kıza resmini vermesine tamk olmuştu. Vlaminck kitabında bu olayı şöyle anlatıyor: “Kıza resmini hediye etmek istemişti. Resim imzasız olduğundan, kız imzalasın diye tutturunca, vermiş olduğu rüşvetten (metinde aynen öyle) kızan Modigliani, resmin üstüne adım boydan boya, ‘Kiralıktır’ yaftalarında olduğu gibi büyük harflerle yazıvermişti.”

Vlaminck'in Modigliani portresi şöyle sona eriyor: “Modigliani'yi iyi tanıdım. Onu karm açken de görmüştüm, sarhoşken de. Cebinde para olduğu zamam da bilirim. Ama ne durumda olursa olsun, onun soyluluğunu ve cömertliliğini hiç yitirmediğini gördüm. Onurunu incitebilecek ve özgürce davranmasına engel olabilecek paramn gücüne burun kıvrıp, sinirlendiğini ve öfkelenildiğini görmüşsem de, onun bayağılıkla suçlandığını asla görmedim.

Ne var ki, Vlaminck salt Rotonde'da gördüğü Modigliani'yi tamamlamış, başka bir ortamda onu incelemekten yoksun kalmıştı: Örneğin, atölyesinde yada dostlarından birinin atölyesinde. Özellikle o günlerde fazla dostu olmamakla birlikte, Modigliani yine de birkaç dostunu ziyaret etmeyi severdi. Onlardan biri, Montparnasse'ın tam ortasında biryer tutup, yarı kentsoylu, yarı bohem bir yaşam süren Manuel Ortiz de Zarate idi. Kaldığı evin pencerelerinin yüksek bir duvara bakmasına karşın, Zarate için önemi yoktu bunun. Duvarın

orada olduğu umurunda bile değildi. Onun tüm ilgisi yapacağı resimdeydi. Grnlere boş veriyor, ilgisini iek yada l doğalara yoğunlaştırıyor, daha sonra yenilecek meyvelerle çiçekleri çiziyordu. Zarate atölye-evinin havasım, iyi bir eş olan karısma borlıydu. Modigliani. Zarate'ye ll ve çekingen davranmamakla birlikte, karısı Madam Zarate'ye duyduğu saygıdan, dostunun evine içkiliyken gitmezdi.

Bir akşam st Zarate'nin evine uğrayan Modigliani, orada alışık olduğundan daha sıcak bir ilgiyle karşılanmıştı. Nedenini çabucak anladı. şilili sanatçı umutsuz durumlarından birindeydi. Modigliani'ye divana oturmasını söyledikten sonra, yine çalışma iskemlesine döndü. Gözleri hznl, kolları kayıtsızca her iki yana sarkık, önündeki büyük, beyaz tuale boş gözlerle bakmıyordu. Karısımın sevine sevine düzenlediği bir l doğaya sabahtan beri başlamaya çalışıyordu, ama üstüne bir miskinlik gelmiş. ilk fırça tuşe'sini tuale bile vuramamıştı. Gelgelelim, başlayamamamın geçerli bir nedene dayanması onu teselli ediyordu.

Modigliani dostunun evindeki göreceli rahatlığa her zaman şaşardı.

– Bir atlyen olsun istemiyor musun? diye sordu.

– İşte, atölye burası.

– Evet, sanırım sen öyle kabul ediyorsun. Görünüşe göre dediğin gibi atölye. Ama ketenden yapılmış bir büfe örtüsü ile bir dikiş makinesi tüm havayı dağıtıyor. Ben de kendi atlyemde bir paravana kullanmıyorum, daha başka şeyler de yok stelik. Poz vermek için bana gelen kadınlar, soyunurken arkasına gizlenecek bir paravanayı umursamıyorlar. Onlar soyunur soyunmaz çalışmaya hazır oluyorum. Giysilerinin, çamaşırlarının üstüne ya bir gazete yada bir örtü attım mı, ortalık bir yatak odası olmaktan kurtuluyor. Ne de olsa kadımlar bir adamın atölyesini teberileriyle doldurmamalı. Ama en iyi atölye bomboş olanıdır... Atlyen olmadığma aldırış etmiyor musun sahi?

– Hiçbir zaman.

– ok müthiş bu.

– Müthiş mi? Abartıyorsun.

– Benim bir atölyem olmalı, hem de eli yüzü düzgün bir atölye: Benim yada bir dostumun. Senin bir atlyen olsaydı, gelir çalışırdım, çünkü bana aldırış etmeyeceğini bilirdim.

– Ben burada resim yapabiliyorum, ama belki bugün yapamadım, çünkü senin olduğu gibi, benim de kötü günlerim oluyor; aslında burada rahatlıkla çalışırım. Büyük Odilon Redon tüm resimlerini karısının oturma odasında yapar. Onun çalışmalarını beğeniyor musun?

– İyi bir ressamdır, ama öylesine görkemli, karabasanlı kompozisyonlardan çok, resminin niteliğinden hoşlanmam isterdim.

– Öyle deme. Modi, Redon karabasanlar yapmaz. Onlara karabasan dememeli. Onlar Nirvana'nın yüceltilmesidir. Nirvana!.. Bir hap ister miydin?

– Hayır, şimdi değil. Sen de alma. Seninle ayık kafayla konuşmak istiyorum. Dingin olmak istiyorum.

– Nirvana, Modi!

Zarate, Modigliani'nin Montparnasse'ta tanıdığı ilk dostlarından biriydi; sonra en iyi dostu olmuş. Amedeo'nun ölümüne değin ona candan bağlı kalmıştır. Modigliani'yi kurtarmak için bir başkası camm verebilir miydi? Zarate verebilirdi. Ne yazık ki, Zarate'yi kendisinden kurtaracak kimse yoktu. Gerçi Modigliani denli fazla içki içmezdi, ama afyona düşküdü ve sık sık komaya girercesine kendinden geçerdi.

Şimdi her nasılsa kendindeydi: “Senin geleneksel tip bir atölyeye gereksinim duymadığım yinelıyorum. Seninki sana yeter de artar bile.”

– Sen de seninkini beğeniyorsun öyleyse, diyerek bu duruma şaşan Modigliani, odada bir aşağı, bir yukarı dolaşiyor, pencerenin önüne gidip duvara bakmıyordu.

– Benim onu sevmememin hiç önemi yok. Burası benim işime yarıyor, karımın da hoşuna gidiyor.

– Yine oyuncak bebek yapıyor mu eşin?

– Evet.

Modigliani inat edercesine önceki konuya döndü: “Benim kendime özge bir atölyem var. Orası bir atölye mi, yoksa dingonun ahırını mı, buna hiç aldırış etmiyorum. Bir zamanlar atölyem yoktu. Kısa bir süre için bir odada, küçük bir odada yaşamak zorunda kalmıştım. İçeride şövalemi bile kurmak olanaksızdı. Ben de ne yaptım biliyor musun? Dönecek yer olmadığından resim yapamadığıma göre, ben de tuttum

odanın duvarlarını, giderek kapıyı resimlerle süslemeye başladım. Ev sahibim bunu görünce ifrit oldu ve tüm odayı hemen eski rengine göre boyamamı emretti. Sonra da bana kapıyı gösterip kovdu. Orada yaptığım resimler fena şeyler değildi, ama üstüne bir kat beyaz boya çekince yitip gittiler.”

– Ne çılğın ev sahipleri var. Oysa sen ona bir servet bırakmış olacaktın.

– Dinle: Bir zamanlar Mouffetard mahallesinde bir oda tutmuştum. Kaldığım yere yakın bir içki evinde, benim tuttuğum aym odada bir cinayet işlendiğini öğrendim. Terkedilen bir kadın, orada bir çocuk doğurmuş ve onu öldürmüştü.

– Sonra?..

– Sonra. “Annelik” adında bir yağlıboya yapmak istedim. Bir “Annelik” tablosu, anlıyor musun? Ama bir model gerekti. Ben de tuttum. Mouffetard Sokağı’nda bir kadın buldum. Çok güzel bir kadındı. Resmini yaparken, odamın kapısı önünde bana poz vermişti.

– Sonra da kucağına bir çocuk oturttun! Aman ne güzel! diyen Zarate, kendini tutamayarak gülmeye başladı.

– Bırak gülmeyi! Yoksa yine o haplardan mı aldın? Sana almamam söylemiştim. Gece içindi o. Öyleyse ver bir tane de bana: Birlikte gülelim, bana, sana, herşeye!

– Yemin ederim ki, hap filan almadım, Modi. Dün aldığım hapın yan etkisi olsa gerek. Kızma, Modi, sen benim biricik dostumsun.

Zarate’nin genç karısı, dumanı üstünde bir çaydanlık ve çay bardakları dolu bir tepsiyle içeri girdi. Modigliani divana uzanmıştı, ama onu görür görmez. Rotonde’da afyonu fazla kaçırınca öfkelenmişti. Montparnasse sokaklarında bağırıp çağırdığı, Montmartre’da başının polisle derde girdiği zamanlardakinin tam karştı olarak, saygıyla ayağa kalktı. Madam Zarate tepsiyi masaya koyarken, ona doğru hafifçe eğilerek selam bile verdi. Aydınlatılmış odada kadife takım giysisiyle daha yakışıklıydı.

– Size çay hazırladım, dedi Madam Zarate. Sanki tek hoşlandığı şey onlara yardım etmektir.

– Hadi, içine biraz da rom koyalım, dedi Zarate.

Karısı, onun rom içmemesi gerektiğini biliyordu. Ama ona rom vermeyi reddederse, kocasının o kötü nöbetlerinden birinin daha

tutacağını yada kendisine olan gerçek aşkının günlerce sürecektir bir nefrete dönüşeceğini de biliyordu. Bundan başka, Zarate'nin ses tonu öylesine tutku doluydu ki, rica mı ediyor, emrediyor mu, pek anlaşılıyordu. Bu durum Modigliani'nin de gözünden kaçmamış olacak ki, sözde bir sanat ortamındaki bu aile komedyasının tutarsızlığından etkilenmişti. Öfkeli bir hoşgörüyü kendi kendine, "Tanrıya şükür, yalnız yaşıyorum!" dedi.

Madam Zarate, yarı yarıya dolu bir rom şişesiyle yine görüldü, onu tepsiye bıraktı ve Modigliani'den yemeğe kalmasını rica etti.

- Hayır! diye hırsla yanıt veren Modigliani, kısacık bir an sonra sesini yumuşatıp, çok isterdim, ama bu akşam kalamam, diye sözünü tamamladı.

Madam Zarate, umduğunu bulamamış gibi incinmişti. Modigliani'nin, kocasının bozuk moraline iyi geldiğine inanmıştı. Hiç olmazsa, genç İtalyan onları görneye sarhoş gelmiyor, dingin ve anlayışlı oluyordu. Dışarıda, içkili olduğu zamanlar onun sağa sola bağırıp çağırmasını. Zarate'nin de hoşuna gidiyor, geçici bile olsa sanatsal yetersizliğini ona unutturuyordu.

Kadın her ikisinin çaylarını fincanlara koyduktan sonra. Zarate'nin yumuşak eli, şişeyi bırakıp gitmesi için havada dalgalandı, kadın başını eğerek odadan dışarı çıktı, ardından kapıyı iyice kapadı.

Yine başbaşa kalmışlardı. Yavaş yavaş kendine gelen Zarate, oturmakta olduğu iskemleden birdenbire kalktı. Çay dolu iki fincanı aldı, pencereye yürüdü ve içindekileri dışarıya döktü. Tam o sırada, üzerine sıcak çay dökülen bir köpeğin havlayışı duyuldu. Zarate fincanları yine tepsiye koydu, pencereyi kapadı ve yaptığından hoşnut olarak, fincanları ağzına dek romla doldurdu.

İçerlerken, "Eşin hâlâ oyuncak bebek yapıyor demiştin. öyle değil mi?" diye sordu Modigliani.

- Evet.
- Satıyor mu hiç?
- Pek az.
- Kime?
- Bir koleksiyoncuya.
- Yani, oyuncak bebek toplayanlar da mı var, demek istiyorsun? Ne bunlar, deli mi ne?

- Bilmiyorum. Ben böyle şeylere boş veririm. Bildiğim şu ki, müşterileri var.

- Yaptığı oyuncaklar küçük kızlar için, değil mi?

- Söyledim ya, koleksiyoncular için yapıyor onları; oyuncak bebek meraklılarına.

- Oyuncak bebek meraklıları mı? Oyuncak dediğin çocuklar içindir, şaşılacak şey... Oyuncak bebekler oğlan çocuklarına, teneke askerler kız çocuklarına verilecek bu gidişle. Belki de bu, dünyayı savaşlardan ve aşktan kurtaracaktır. Ansızın yerinden kalktı. Gitmeliyim.

- Gerçekten, yemeğe kalmaz mısın?

- Hayır.

- Niye? Sonra dışarı çıkardık. Bir hap daha alırdık.

- Birisiyle buluşacağım.

- İnanmıyorum. Kal.

- Haklısın. Kimseyle buluşacak değilim. Yalnız kalmak istiyorum.

- Pekâlâ. Anlıyorum. Yalnız kalma duygusuna ben de sıklıkla kapılıyorum. Karıma bağlı olmasına bağlıyım ya, yine de kapılıyorum bu duyguya. Ama yalnız kalsaydım, hemen ölürdüm.

- Hemen mi? Bana kalırsa, bununla ölmek daha uzun sürüyor, diyen Modigliani içkisini bitirdi ve arkadaşını uyardı: Orada öyle pinekleyip durma. O bembeyaz tualin önünde seni sanki çemberden atlamaktan korkan bir sirk köpeği gibi çömelmiş görmek ürkütüyor beni. Neler duyduğunu anlıyorum elbette. Gerçek bir atölyen olsaydı daha iyi çalışırdın. Niye benimle gelip, kahvede birşeyler çizmiyorsun?

- Senin çizdiğin gibi çizemiyorum ben.

- Birşeyler yap öyleyse. Gitarını al da, Napoli kahvelerinde karnını doyurmaya çalışırken, kızların gözlerini sana dikip baktıkları zaman söylediğin o İtalyan şarkılarından birini söyle bana.

Zarate duvardan gitarını indirdi, tozunu aldı, akort etti. Gençliğinde İtalya'da yaptığı gezilerin bir anısı olarak sakladığı gitarını çoktandır eline almamıştı. İskemlesine oturup -Modigliani'nin dediğine göre, bir Manet gibi- çalgı çalan bir adam tavrı takınıp, çalmaya ve şarkı söylemeye başladı. Karısı sakına sakına kapıyı açıp, içeri baktı. Modigliani gitmek üzereydi. Başını eğip, kadını sessizce selamladı. Gitarının üstüne sessizce eğilen dostunu bırakıp giderken, kapıya

ulaşıncaya dek hiç konuşmadı geriye döndü, hafif, ama etkili bir sesle, “Biraz taş almaya gidiyorum,” dedi. Bu gizemli sözler Madam Zarate’nin iinirpteri ve kuşkuyla doldurdu. Çünkü kocasıyla Modigliani’nin oldrc yuşturucudan birer doz daha aldıklarından korkuyordu.

ROSALIE'NİN YERİNDEKİ THERESE

Zarate'lerde yemek yemeyi reddettiği için pişman değildi Modigliani. Aile yaşantısının içli dışlılığına yatkın olmadığından, Madam Zarate'yi son cümlesiyle şaşkına çevirip evden ayrılırken, sanki anlaştığı bir yontucuya taş yetiştirmek için beklediği zamanın gelip çattığını sezdirmeğe ister gibiydi.

Ama yine de nerede yemek yiyeceğine karar vermemişti. Port-Royal Bulvarında bulunan ve gerçek Fransız yaşamının havasını estiren bir pansiyonun işleticileriyle ilişkisini sürdürmediği için kendisini paylıyordu. Onu oraya ilk götüren, Romanyalı yontucu Constantin Brancusi idi. En iyi Fransız toplumunu oluşturan yoksul, ama kültürlü bir avuç orta sınıf Fransızla tanışma olanağı sağladığı için hoşlanmıştı oradan. O yerin sahiplerinden Madam Mollet, başkalarını öylesine düşünen bir kişiydi ki, gereksindiğinden çok, sanki cömertliğinden o yeri işletiyormuş izlenimini veriyordu.

Montmartre'da kalırken, dostu ve yurttaşı Severini tarafından konuksever şarap taciri ile şapkacı karısının evine sıklıkla götürülen Modigliani, her zaman huzursuz bir konuk olmuştu. Madam Mollet'nin pansiyonunda da aym iyi izlenimi bırakmıştı. Yıllarca sonra, pansiyoncu kadının oğlu Jean Mollet'ye sanatçıyla ilgili olarak sorduğum bir soruya aldığı, "Hoş bir adamdı," yanıta biraz da Modigliani'nin ardından çıkarılan delidolu olduğu yolundaki söylenceyi belirtiyordu. Bu noktayı vurgular görünüyorsam, bunun nedeni, bazı kişilerin onun usa gelebilen her türlü aşırılığa açık, dizginlenemez bir kişiliği olduğunu tanımlayıp, onu daha renkli bir kişi yapmak için zorlanmalarındandır.

Mollet'lerin pansiyonunda Modigliani kendisini evindeymiş sanırdı. Paris'in köşe bucağından ufak tefek haberler, dedikodular aktarıp, sanatçıya Fransız yaşamının iç yüzünü veren Jean'la konuşmaktan pek hoşlandı. Baba Mollet'yi de oldukça severdi Modigliani. Daha önce sanayicilik yapan bu adam, sonraları bir yayıncıya ortak

olmuştu. Bestelediği valsleri pansiyonda bulunan konsol tipi, duvara dayalı bir piyanoda canla başla çalarak gününü gün ederdi. Mollet'lerin pansiyonunda Modigliani kendisini hem Livorno'dan, hem Rotonde'dan, hem de bir süre kaldığı Falguière Sokağı'ndaki cebi delik sanatçıların yaşadığı Falguière Yurdu denen fare kapanından uzak bulurdu.

Bununla birlikte, yanında Brancusi yoksa, Mollet'lere çok güç uğrardı. Yontucunun o akşam bir yemeğe çağrılı olduğunu bildiğinden, Modigliani yemeğini hafif de olsa, Campagne Première Sokağı'ndaki, sanatçıların gittikleri, gösterişsiz küçük bir lokanta olan Rosalie'nin Yeri'nde yemeyi kararlaştırmıştı.

Rosalie, lokantasındaki sanatçıların kendilerini atölyelerindeymiş yada evlerindeymiş gibi sanmalarından yakınırdı ve bu yüzden Modigliani buraya pek adım atmaz, başka biryere gitmeyi yeğlerdi. Ama artık vakit geçti, karm da acıkmıştı ve her biri birer franktan on frank eden on resminin karşılığı olan cebindeki on frangi yiyeceği yemeğe yatırmaktan başka çıkar yol yoktu. Yolda yürürken daha önceleri nerelerde yemek yediğini düşünüyordu. Rosalie'nin Yeri vardı örneğin, ama yemeklerinin hiçbir özelliği yoktu, üstelik lokantayı işleten kadın kendi yurttaşıydı. Zarate'lerin oldukça eğlenceli eviyle Mollet'lerin pansiyonu ve daha başka yerler de vardı. Derken, Livorno'daki evlerinin yemek odasını ve akşamları masa başında toplanıp, yemeklerini bitirince bir arada oturuşlarını anımsadı. Ona hayran olmaktan başka birşey düşünmeyen sevgili annesini özlemişti, hiçbir zaman onu anlamanış olan babasını görmek isterdi. Ağabeyi Giuseppe Emmanuel göztünün önüne geldi. Birgün Rotonde'da, gürlütlü patırdı arasında yaptığı en güzel resimlerinden birini, küçükken ailesinde kendisine takılan "Dedo" takma adıyla imzalayıp gönderdiği, kardeşi Umberto'yu düşündü.

Rosalie'nin Yeri'ne varıp, kapıyı iterek açar açmaz, yemek salonundaki rafların birinde koca bir parça *gorgonzala* peynirinin deliklerinde gösteriler yapan bir fareyi yakalamaya çalışan patron kadınla karşılaştı. Kapanma zamanı yaklaştığından, sürekli müşterilerin çoğu gitmişti. Modigliani üstü mermer döşeli bir masaya oturunca, saçları darmadağın Rosalie hemen masayı derleyip

toparladı ve arka taraftaki mutfağın küçük penceresinden temiz tabaklar getirdi.

– Bu akşam geç kalmışsın. diye söze başladı Rosalie. Fazla birşey yok. Biraz *minestrone* ister misin? Hayır mı? Öyleyse bir parça yahniye ne dersin? Hoşuna gider belki.

– Yahniden yerim.

– Çorba falan istemiyorsun ya?

– Hayır. istemem. Sen bana bir absent ver.

– Nasıl istersen. Sebze, salata?

– Bir küçük sürahi kırmızı şarap getir.

– Yemek üstüne ne alırsın?

– Farenin yiyemediği o peynirden getir biraz.

Absenti ivedi yudumlarla bitiriverdi. Hoşuna gitmese de, yahniyi zar zor yemeye çalıştı. Peynir siparişini iptal ederek, ikinci bir sürahi şarap istedi. Derken, tam o sırada kapı açıldı ve Thérèse içeri girdi. Bazı sanat tarihçileri Modigliani'nin yaşamında bir dönüm noktasını oluşturan bu buluşmanın tarihini tam olarak veremedikleri gibi, söz konusu genç bayanın adının Thérèse değil de, Suzanne olduğunu ileri sürerler. Adı ne olursa olsun, öteki kadınlardan hiçbir ayrımı olmayan o kadının adı ister Suzanne olsun, ister Thérèse, her ikisinin de başının Modigliani'nin yakışıklılığından fır fır döneceği bir gerçektir. Her neyse, bu olayda biz ona Thérèse diyelim.

Thérèse'in karakterini açıklamak kolay değildir. Montparnasse'in eskileri ona fahişelerin en istediği, en düşkününü sayarlarsa da, bu doğru mu, yanlış mı pek bilinmez. İsterik bir kadın olduğu doğrudur, ama asla bir fahişe değildi. Thérèse'in Rosaline'nin Yeri'nde yemek yediği günlerde büyük Sigmund Freud henüz varsayımlarında hatırı sayılır bir ilerleme göstermemişti. Isadora Duncan'ın o zamanlar ünlü bir kişi olmasına karşın, "Isadora kompleksi"nden söz etmek için vakit daha erkendi. Thérèse o günlerde işte o durumdaydı.

Ünlü balerin Isadora Duncan, bir çocuk dünyaya getirme amacının dışında hiçbir erkeği yatağına götürmeyeceğini ileri sürer ve bu çılgın idealizmine uygun olarak, yatak arkadaşının yalnız kendi gözündeki değil, tüm dünyanın gözündeki de saygın bir adam olmasında ısrar ederdi. Krallar soyundan gelen bir dölden başka bir kimseyi istemezdi o. Montparnasse'ta küçük bir modelden başka birşey olmayan Thérèse

ise, ünlü bir babadan bir çocuk edinmeyi çok güç umut ederken, hiç olmazsa ufak bir utku kazanma yeteneğine güveniyor ve bunun güçlüklerinden yılmıyordu. Başarısız olmasına başarısızdı, ama düşüncesi de pek çürük sayılmazdı. Modigliani'ye karşı derin bir sevgi beslediğinden ve gelecekte ünlü bir kişi olacağını sandığından, bir an bile duraksamadan onun masasına doğru yöneldi.

- İyi akşamlar, Modi.
- İyi akşamlar, diye hırıldadı Modigliani.
- Buraya oturabilir miyim?
- İstiyorsan otur.

Rosalie başını küçük mutfak penceresinden uzattı.

- Doğru dürüst birşey kalmadı, dedi Thérèse'e. Biraz *minestrone* ister miydin?

- Hayır, teşekkür ederim. Pek aç değilim. Bana bir kâse sıcak çikolata ile ekmek ve tereyağı verir misin?

- Fareler tereyağını yiyip bitirmiştir, dedi Modigliani. Bir içgüdüyle söylediği bu sözleri yinelemekten hoşlanacakmış gibiydi. Kaçık bir ozan tarafından söylenebilecek o sözlerde uyku kaçırarak bir güzellik vardı sanki.

Rosalie omuz silkti. "Onu dinleme canım. Peynire taş atıyor, ama dedikleri doğru değil. Ben şimdi çikolatayı hazırlarım. Sonra öfkeyle Modigliani'ye dönerek ekledi: "Gerçek bir fare gördüğün için şanslı sayılırsın." Kendi kendine homurdanarak geri çekildi: "Böyle içtiğine bakılırsa, öteki tür fareler de er geç başına üşüşür senin.

Thérèse, Modigliani ile konuşmasını sürdürdü.

- Bugünlerde işlerin yolunda mı?
- Hayır.
- Ne var yine?
- Sen anlamazsın.
- Ne biliyorsun anlamayacağımı? Beni böyle aptal yerine koymak hiç yakışmıyor sana. Modellik ettiğim sanatçılar bana kendi sorunlarını da anlattıklarından, onların ne durumda olduklarını iyi bilirim.
- Yanılıyor onlar.
- Hangi noktada yanılıyorlar?
- Sorunlarını sana anlatmakta.
- Niye?

– Çünkü bu, onların kişiliklerinin zayıf olduğunu gösterir. Bundan başka, kendi fikirlerini senin kafana sokmaları da aptallıktır. Bunun sana iyilikten çok sakıncası vardır.

– Ben senin sandığın gibi aptal falan değilim. İlk önce, şunu iyi bilmelisin ki, sana öteki sanatçılarla ilgili birşeyler söylememin tek nedeni, seninle iyi bir söyleşide bulunmak isteyişimdir. Onların bana anlattığı gizler, öykülerinin tümü değildir elbette, bunu pekâlâ biliyorum, ama bir yerde sözcükler de pek öyle gerekli değildir. Bu, seni de ilgilendirir belki, öyle değil mi? Anlıyorsun ya, bana güvenen insan tam güvenir, ondan birşeyler elde etmek için zorlanmam bile. Ben yanımdayken açılır, anlatacağım anlatır. Cam hiçbirşey anlatmak istemiyorsa, kendi bilir. Bakarsın, çalışma yöntemini anlatır yada işi çok yorucuysa, çalışma isteksizliğini. Örneğin, Derain' i ele alalım...

– Derain' i yada bir başkasını ele almak istemiyorum.

– Peki, peki kızma.

– Ben bir kızarsam, ödün patlar senin.

– Öyle olmasını ne de isterdim: Modi benim yüzümden öfkeli! Sevincimden ağlardım.

Rosalie sıcak çikolatayı getirdi. Thérèse konuşmasını sürdürdü: “Modi, birşey söylememe izin verir misin?”

– Kimse konuşmaktan alıkoyamaz seni, kendin bile. Seni dirlemekten kurtulmanın tek yolu seni bırakıp gitmektir, ben de bunu yapacağım şimdi.

– Modi, herkes senin bir kişilik kazanmaya başladığını söylüyor. Ben de aym fikirdeyim. Birgün üne kavuşacaksın. Bir sanatçının kendisini bir kadına adamaması gerektiğini bana söylemesen de olur. Benim için hava hoş, ama eğer istersen...

– Eğer istersem, senin istediğin nedir? Eğer istiyorsam... Seni gidi küçük aptal! Bunu düşünmedim değil. Ben böyle birşeyi *dopo de spalle* ettim, anlıyor musun?

– Ne demek o?

– Kulak ardı ettim demek. Geçici şeyler uzun süre dayanmadan solar.

– Bu sözler senin çok sevdiğin Dante' dendir sanırım. Ama görmüyor musun, Modi, uzun süre dayanmayan şey...

– Boktur! İşte söylemek istediğim şey.

– Rotonde’da kimi dostlarla buluşmaya gidiyorum ben. Sen de benimle gelir misin?

– Benim de seninle gelmemi, seni koluma takıp resmi tamamlamamı ve herkesi kendime güldürmemi mi istiyorsun? Niye olmasın? Boş veririm ben buna.

– Geliyorsun öyleyse?

– Hayır.

– Biriyle mi buluşacaksın yoksa?

– Evet. Geceyle. Bu gece gidip biraz taş çalacağım.

Bu açıklama hırçın bir kadın olan Thérèse’i etkilemedi. Oldu olası sağduyudan yoksun değildi ve anlamak istediği şeyi kendisinin anlayacağı bir duruma getirmeyi kural edinmişti.

– Satın alınamayacak bir taş mı? Bir yontucu için mi çalacaksın?

– Evet, benim yontucum için. Bir ev yapmak için değil.

– Her sanatçının kendi evi olsaydı ne iyi olurdu. Ama senin bir evin olsaydı, taşlarını teker teker söker yontucun için kullanırdın.

– Kullanırdım belki.

– İstedığın zaman şirin oluyorsun, ama hiç konuşkan biri değilsin Modi. Söyle bana: Taşlarını aşırırken enselenmekten korkmuyormusun?

– Korkuyorum.

– Hem sonra, onu eve götürmek de güçtür. Çok ağırdır.

– Çok ağır.

– Bu gece nereye gidiyorsun?

– Blomet Sokağı’na yakın bir duvarcının oraya.

– Sana yardım etmemi ister misin?

– Ne yapmak için?

– Taşını taşımak için elbette.

– Kafadan kontaksın sen.

– Yalan da değil hani. Senin için ağır olan bir taşı ben de kolay kolay taşıyamam, ama onu taşımak için bir yol bulabiliriz.

– Nasıl?

– Benim satın almış olduğum elden düşme bir çocuk arabasıyla. Eh, pek kullanılmış sayılmaz. Kaldığım evin merdiven altında yepyeni duruyor.

– Taş onu kırmasın sakın.

- Alt tarafa, yayların yanına iki takoz koydum mu, tamam.
- Çok tuhaf, yahu. Sen hangi bebek için satın almıştın onu?
- Doğurmak istediğim bebek için. Ama olmadı. Yanılmışım.
- Bebeğin olsun ister miydin?
- Çok!
- Babasına âşık mıydın yoksa?
- Ona hayrandım.
- Yakışıklı mıydı?
- Güzel bir çocuk verebilecek denli yakışıklıydı. Evet, cana yakındı, senin gibi yakışıklıydı.
- Seni terk mi etti?
- Hayır, ben onu terkettim. Bana bir çocuk veremedi.
- Belki artık işe yaramıyor olmalı.
- Öyle deme. Herkesin tanıdığı iyi bir adamdır o. Modigliani'nin kaşlarını çatmaya başladığını görür görmez, hemen konuyu değiştirdi. Peki Modi, gidip taşıyacak mıyız?
- Bir çocuk arabasıyla benim peşimden gelmeni istemiyorum! diye birden patladı Modigliani. Seni dinlemek istemiyorum artık. Yalnız kalmak istiyorum. Bir taş doğurduğun zaman, arabarla gelip beni görürsün.
- Ansızın yerinden kalktı, Rosalie'nin yanma gitti, hesabını ödedi ve hiçbirşey demeden kapıya seyirtip, dışarı çıktı.
- Gördün mü? dedi Rosalie. Onu uzun süredir tanıdığına göre, nasıl davranacağını bilmeliydin. Başka kadınlar da onun için boşuna zaman yitirdiler, ama o kendisiyle kalacak bir kadın istemiyor. Bunu herkes bilir. Bunu deneyen her kadın hemen niyetinden caymıştır, hem de ivedilikle. Montmartre'dan geldiğindenberi hep öyledir o, hatta Paris'e geldiğindenberi. Belki İtalya'dan ayrılmadan önce de öyleydi.
- Ama ben onunla kalacak olsaydım, her zaman onun dizinin dibinde durmayacaktım. Ona engel olmak istemiyordum ki.
- Bir çocuğa baba olacak tam adamdır, tanırım onu.
- Ah, öyle birşey olsaydı. başımı alır gider, çocuğumla mutlu olurum.
- Beni dinlersen şekerim, Modi'yle ilgilenmeyi bırak; başka erkekler gibi değildir o. Durgunken de, içkiliyken de başka erkeklere benzemez... Onu fitil gibi sarhoşken gördün mü hiç?

- Evet, Dôme'da, Rotonde'da, sokakta. Evinde ona yardım etmek isterdim yada onu kendi evime götürürdüm.
- Delisin sen.
- Bunu başka bir zaman konuşuruz. dedi Thérèse onurla.
- Benimle mi, onunla mı? Benimleyse, boşver; gevezelik olur. Bana inanıyorsun, değil mi?
- Onunla konuşacağım.
- Öyleyse sen bilirsin, diye homurdandı Rosalie.

FALGUIERE YURDU'NDAKİ GÖRKEMLİ GÜNLER

Montparnasse'a yerleşmesinden sonra Modigliani ile tanışan sanatçılardan birisi de, genç İtalyanla ilgili en ayrıntılı ve canlı anıları anımsayan, duyarlı Japon ressam Fujita idi. Her ikisi de iç karartıcı Falguière Yurdu'nda bir süre yaşamışlar, yine her ikisi de yoksulluk dolu o yıllarda aym sıkıntıya ve acıya karşı birlikte savaşmışlardı.

Eninde sonunda hatırı sayılır bir ün kazanan Fujita, atölyesini, ilk günlerindeki tantanalı durumuna kıyasla, şimdilerde daha durmuş oturmuş, ağırbaşlı bir havaya bürünmüş Montparnasse'ın yan sokaklarından Campagne Première Sokağı'ndaki geniş bir atölyeye taşımayı başarmıştı. Modigliani daha fazla yaşamış olsaydı, Fujita'nın yeni atölyesinde de her zaman iyi kabul görecekti. Sonraları, en içten dostlarından biri olan Kisling, daha az gösterişli kendi atölyesinin kapısını ona açmış, onu her fırsatta ayık olmaya zorlayarak yüreklendirmişti. Modigliani küçük bir doz afyon alıp da, sağa sola sataşırken, dostlarından uzak kalmaya özen gösterirdi. Dostları onu kötü durumlarda pek ender görürler, onur kırıcı davranışlarını daha sonra duyarlardı. Dostlarından sayılmasa bile, çecebi Baron Pigear'ın onun çilgınlıklarına tanıklık eden tek kişi olduğu olasıdır. Aym işi yapanlara kıyasla daha iyi giyinen biri olmasına karşın, Modigliani baronu bir afyon aracısından başka birşey saymazdı.

O günlerdeki anılarını kurcalayan Fujita, İtalyan sanatçıyla olan dostluğunun bellibaşlı olaylarını anımsayarak, bana şunları anlatmıştı:

"Modigliani ile ilk kez 1913 yılının sonlarına doğru tanışmışım. Bir raslantı sonucu, o, Soutine ve ben, bir süre aynı yerde, Montparnasse Bulvarı'nın tam yamacına düşen Vaugirard Sokağı yakınlarındaki Falguière Yurdu, 14 numarada kalmıştık. Bu yurdun, Falguière Sokağı'na bakan yüzündeki geniş kapısından girip bir avluya geçince, bizim atölyelerimize geçit veren küçük bir arka kapıya varırdınız. Sonra ortaçağ kalelerinkine benzer bir köprüden geçilirdi. Koca yapının da bir kaleden ayrımı yoktu hani. Soutine ile Modig-

liani'nin atölyeleri alt katta, karşı karşıyaydı. Benimki ise, birinci kattaydı ve pencereleri bir duvara bakardı.

Modigliani o dönemde zamanının çoğunu yontuculukla geçiriyordu. Hiç yağlıboya çalışmaz, yalnız kurşunkalemle eskizler çizerdi. Kadife takım giysisinin içine dama desenli gömlekler giyer. işçiler gibi beline kırmızı bir kuşak bağlardı. Sık saçları genellikle karmakarışık. Durmadan Perroud içer, içki parasını bir türlü denkleştiremezdi. Bir masaya içki içmeye çağrılınca, masadakilerin eskizlerini çizer, teşekkür yerine resimlerini onlara verir. sıklıkla kaş çatır, surat asar ve her zaman "Sans Blague!"¹ derdi.

Benden pek hoşlamırdı. İkimiz de şiire düşkünlük. Beni görmeye her gelişinde, bir dergide bulduğu Tagore'un şiirlerinden birini okurdu. Komşu olduktan sonra, atölyeme gelip benimle Uzak Doğu sanatı üstüne konuşmayı severdi. En ilgilendiği konular, o zamanlar çoğu kimsenin konuştuğu zenci sanatı değil, Çin ve Japon sanatlarıydı."

Falguière Yurdu'nda Chaim Soutine ile Modigliani kapı-karşı komşuydular, ama iyi dost olmaları daha öncelere dayanıyordu. Günün birinde Modigliani, bu Rus ressamın en dehşet verici tablolarından birine model olarak kullandığı yüzülmüş tam bir öküz leşiyle ilgili bir olaya karışmıştı. Soutine, biraz yoksulluğun, biraz da açlığın sorumlu olduğu sıkıntıları içeren bir yağlıboya yapmak istiyordu. Gelgelelim, düşünüp taşınıyor, bunun altından nasıl çıkacağına birtürlü karar veremiyordu. Kendisini sonsuz bir özveriye ve sıkıntıya sokması da gerekiyordu bunun için. İnanılmaz görünür, ama en sonunda, tüm bir yüzülmüş öküz için celebe ödeyeceği parayı bölük pörçük de olsa denkleştirmeyi başarmıştı. Çok yavaş çalıştığından, atölyesinin tavanındaki bir kalasa astığı et külçesi, daha tablo bitmeden kokmaya başlamaz mı! Kokunun yayıldığı uzaklıktaki herkese, yalnız Falguière Yurdu'ndakilere değil, tüm o çevredekilere durumu açıklamak zorunda kalması dayanılmaz bir dert oluyordu Soutine'e. Kokuşan objeden ve onun çektiği sinek sürüsünden kurtulmak da kaçınılmaz olmuştu. Ama nasıl? Koca leş bir kedi ölüsü gibi çöp tenekesine atılamazdı ya. Tek çıkar yol, geceleyin onu evden çıkarıp başka bir yere götürmektir. Bu öykü, öküz leşinin taşınmasına

1 Sans Blague (Fransızca) Dalga geçme Ç N

Modigliani'nin de yardım etmesiyle ve Tanrı bilir nereye atılmasıyla sona ermişti.

Modigliani, Falguière Yurdu'ndan yola çıktı mı, Rotonde'dan yada çok ötelere, Montmartre'da tammış olduğu bambaşka bir dünyadan gerisin geri dönerdi. Montmartre göreceli olarak küçük, ama köy havasını koruyan bir yerdi. Daha geniş bir alana yayılan Montparnasse ise, sınırları içinde şuraya buraya dağılmış, aralarında Modigliani'nin de bulunduğu sayısız bir sanatçılar topluluğunu barındırırdı. Sanatçıların en gözde buluşma yerleri Rotonde ve Dôme idi. Genç İtalyan onca yabancı arasında kendisini yitmiş, yokolmuş sanırdı. Dahası, resimlerinden hiçbirisi galerilerde sergilenmemişti henüz. Yontularından biri Sonbahar Sergisi'ne kabul edilmişti. ama yontuculara iyi bir yer ayrılmadığından, onun yapıtı gözden kaçmıştı. Sığın ve umutsuz olduğundan, kendisini bir kahveden ötekine atar, dost ve tanıdıklarının, güzel kızların portrelerini çizer, kimileyin resimlerinin herbirini birer franktan satar, kimileyin içtiği içkiye karşı değiş tokuş eder, kimi zaman da birisine bağışlayarak elden çıkarırdı.

Yabancıların yanında, o da onlar gibi bir sanatçıdan başka bir şey değildi. Montparnasse döneminin başlangıcında onun kazandığı tek ün, haylaz, şamatacı, değişken bir tip oluşuydu. Bir akşam, sarhoşken bağırıp çağırırdı. başka bir akşam ise, resimlerinden birini öfkeyle yırtmaya başlardı. Kisling, Henry Hayden, Metzinger, Soutine, Lipchitz ve Fujita gibi birinci sınıf sanatçılar, Modigliani'nin geleceğindeki büyüklüğün olanaklarını sezdiler, onun görünüşte tembel ve üretici olmayan yamm işleyip, becerisini geliştirdiler.

Bir gece, Rotonde'un patronu Mösyö Libion'un yumuşak bakışları altında eskizini çizerken, umulmadık bir anda içeri giren Derain, Modigliani'yi görür görmez, yanına gidip onunla konuşmaya karar verir. İki tamdık birbirlerini görmekten duygulanmışlardır.

Derain, o zamanlar melon şapka giyen yaşlı bir züppeydi. Melon şapka, sanatçılar arasında pek modaydı. Apollinaire'in ve arasına giyse bile Picasso'nun da bir melon şapkası vardı. Tam o sıralarda, doğum kenti Le Havre'ı ziyaretten Montmartre'a dönen Georges Braque, Fildişi kıyısındaki züppe zencilerin almayı reddettikleri çeşit çeşit melon şapkayı ucuz kapatarak yanında getirmişti. Şapkalar için topu topu yüz frank ödemişti. İyi şapkalardı, ama ne var ki, tümünün

de modası geçmişti; yine de bizim gruptan herkes bir tane edinmeye can atıyordu. Bir adedini yirmi meteliğe satın almasına karşın, Braque onların tanesini “özel bir fiyatla” iki franga satmaya özen gösteriyor, o döneme göre iyi bir ek gelir sağlıyordu kendisine. Modigliani bunu bilseydi, hiç kuşkusuz o da bir tane edinmek ister, karşılığını resimlerinden biriyle ödemeye kalkıştı. Doğuştan asık yüzü olmakla birlikte, öfke taşkınlıklarına benzer, kısa ve karşı koyamadığı neşeli anları da yok değildi.

Derain geldiği zaman, Modigliani kurşunkalemiyle çizdiği bir kadın yüzünü hentiz yeni bitirmişti. Yaptığı resmi sanatçıya gösterdi. Resmi yapılan kadına karşın, portre oldukça güzünçtü.

Derain resmi eline alıp, yakından inceledi. “İyi çiziyorsun,” diye fikrini açıkladı. “Gelgelelim, bunu yeterli sandığın için, hem biraz düş kırıklığına uğruyorum, hem de şaşırıyorum. Hayır, resmi geri alma. Bırak, ona biraz daha bakayım... Belki alışageldiğinden daha iyi çizebilirsin. Peki, bu seni nereye götürecektir? Becerin artar belki, sonra herşeyi bu becerinin üstüne kurmaya zorlanırsın. Sanırım, işin en kaçınılmaz, en kötü yam da budur. Ama sende bundan daha fazla yetenek var. Niye biraz rizikoya girmiyorsun? Seninki gibi huyu, yaradılışı olan kişi, herşeyi göze alabilir: Hem de tepeden tırnağa, tüm benliğiyle!”

Modigliani şaşırıldı, düz, dingin bir sesle yamı vermeye çalıştı: “Oldukça rizikoya giriyorum zaten, kendi yaşamımı bile ortaya koyuyorum. İşte burada, maskara rolüne çıkıp, bir-iki frank kazanmaya çalışıyorum, ama ne yaptığımı biliyorum: Lanet olası birşey yapmıyorum. Önem vermediğim hiçbir resmimi göremezsiniz. Hoşuma gitmeyenleri bile yırtıp atmam. Sürekli olarak arıyorum: araştırıyorum... Bana rizikoya gir diyorsun, ama benim yapabildiğim ve yapamadığım resimleri hiç düşündün mü? Yeterince yağlıboya çalıştım, artık yontuculuk yapıyorum.”

– Araştırmayı sürdürmeye çalışmak fena fikir değil, başaracağına eminim. Yontuculuk biçimlerin dolgunluğunu verir sana; daha şimdiden onu yakalamışsın bile. Ama herşeyden önce ve en önemlisi sen bir ressamısın. Ben yontucuları da, onların yaptıkları resimleri de bilirim. Seninkiler bir ressamın resimleridir, bir yontucunun değil... Ee, şimdi ne içeceksin bakalım?

Ertesi gün, aynı yerde Modigliani ile karşılaşır, onunla konuşan Picasso. kendisine olan davranışlarında az da olsa başarı kazandığını sanan genç sanatçının haklı olduğunu herkese göstermekten çok, başka nedenlerden ötürü oraya gelmiş görüntüyü. Modigliani merak içindeydi.

- Resim çizmeyi sürdür. diye öğüt veriyordu ona Picasso. Resim çizmeyi sürdürmekte yerden göğe kadar haklısın. Hiçkimse asla yeterince çizemez. Hiçkimse benim çizdiğimden daha çok çizmemiştir. Çocukken bile çizer dururdum, ama ben aslında yağlıboya çalışmak isterdim. Babam bir ressamdı; ayn zamanda bir okulda resim öğretmeniydi. Resim yapmak yada yağlıboya çalışmak istemeyen çocuklara iş olsun diye nasıl resim çizileceğini öğretip durmuştu. Bununla birlikte, öğretmenlik yapsın diye babama maaş ödeniyordu. Bir ressam olarak, onun en gözde konuları kuşlar, özellikle güvercinlerdi. Babamın büyük bir sanatçı olup olmadığını söyleyemem, ama onun o alanda hatırı sayılır bir beceri gösterdiğini biliyorum. Onun çizdikleri güvercin mi, kumru mu, hemen anladınız; aslında, İspanyolca "paloma" sözcüğü her ikisi için de geçerlidir.

Bana şunu söylediğini anımsıyorum: "Senin bir ressam olmam istiyorum, ama adamakıllı çizmeyi öğrenmeden yağlıboya başlamamalısın, sonra çalışmak çok zor olur." Elim alışsın diye bana bir güvercinin ayağına nasıl çizeceğimi göstermişti. Aradan bir süre geçince kalkıp gelir, yaptıklarına bakar, eleştirirdi. En sonunda bir gün geldi, bana neyi istersem çizmeye izin verdi. "Şimdi daha iyi çizebiliyorsun" derdi. "Gerçekten nasıl çizileceğini biliyorsun. Artık yağlıboya deneyebilirsin. Sana boya larımı, fırçalarımı ve gerekli öğeleri vereceğim. Ben artık yağlıboya yapmayacağım: Benim yerime sen yapacaksın!.. Sonra okuldaki derslerine verdi kendisini. Ben de bir okula gittiğimi, hem de iyi bir okula gittiğimi gönül rahatlığıyla söyleyebilirim. O zamanlar onbeş yaşında olmama karşın, insan yüzlerini, boy resimlerini, giderek büyük kompozisyonları -hem de modelsiz- çizebiliyordum; çünkü, yalnızca bir güvercin ayağına çize, hatların da, nülerin de gizeminin nasıl yakalanacağım öğrenmişim.

Modigliani, "hatların gizemi" sözlerinden, kendi payına bir yenilikçi olmaya çalışırken, Kübizmi nasıl da küçümsediğini, birtür ilkel

nüvyü geliştirmek uğruna açılara ve kavislere bir yön vermek için nasıl da onunkine benzer bir çaba gösterdiğini anımsadı.

Modigliani 'nin zihni tüm bu estetik sorunlarla doluyken, çağdaş bir yontucu olan Ossip Zadkine, dostu Zarate tarafından kendisine tanıştırmıştı. Birbirlerini cana yakın bulan Zadkine ile Modigliani, yürüye yürüye Falguière Yurdu'na dek birlikte gitmişlerdi. Çok sonraları Zadkine bana bu yürüyüşü şöyle anlatacaktı:

– Şimdi bile onu, tertemiz, ütülenmiş fare-grisi kadife giysisi içinde görür gibiyim. En iyi pazar giysisini giyinen bir işçi kılığına bürünmüş genç bir tanrıya benziyordu. Sinckkaydı traş edilmiş çenesinin tam ortasında küçücük bir gamzesi de vardı. Gülümseyişi iç açıcıydı. Benimle konuşurken sözü hemen yontuculuğa, doğrudan doğruya taşı oymanın avantajlarına getirmiş, hoşuna gitmediğini söylediği ilk yapıtlarını gelip görmem için beni atölyesine çağırmıştı. Falguière Yurdu'ndaki atölyesinin yambaşındaki bir avluda çalışıyordu. Yapmış olduğu zeytin gözlü, biçim bakımından sağlam, oval bir başı anımsıyorum.

Modigliani'yi anlamak istiyorsanız, tüm bunlar önemsizdir. Hiçbirşey açıklamazdı; yontuculuğun inceliklerini tartışmazdık hiç. Profesyonel bir yontucu olarak benim açıklamalarım tek yanıtı, bir ek atölye gibi kullandığı sundurmanın gölgesinde yankılanan bir kahkaha idi. Yerde rasgele yatıp duran işlenmiş başka başlar, sessiz bir sahnedeymiş gibiydi.

Soutine ile Modigliani, hemen hemen tanıştıkları ilk gün sıkı fıkı dost olmuşlardı. Modigliani, Rus ressamın güçlü yeteneğine hayrandı ve Falguière Yurdu'nun sıkıntı verici duvarları arasında onunla konuşmaktan hoşlanırdı. 1918 yılında onun yağlıboya bir portresini yapmıştı. Onu güçlü ve dayanıklı, ama yüzünü yanıltıcı bir anlatımla gösterir, çarpıcı ve şaşkınlık verici bir portreydi bu. Oysa, Soutine'in geniş bir yüzü, çoğu zaman yarı kapalı, yumuk, çok güzel gözleri vardı. Burnu çıkıntılı ve etli, burun delikleri yassıydı, ağzı küçük, dudakları inceydi. Resmin özgün yüze kıyasla yeterli bir benzerliği olmakla birlikte, Soutine'in gerçek fizik yapısından oldukça uzak olduğu da söylenebilirdi. Yıllardan beri bir pislik anıtıydı o. Yüzünü pek seyrek yıkardı, genellikle Falguière Yurdu'ndaki görkemli

günlerde. Bedeninden çıkan koku, çürüyen öküz etinin kokusuna eş değerde sayılabılırdi.

Chaim Soutine aşırılıklar adamıydı. temizlik bakımından vurdum-duymazın biri olmasına karşın, bundan oldukça hoşlanır görünürdü. Doğal olarak şapşaldı. Temizliğe karşı duyduğu nefretten ötürü, Falguière Yurdu'ndaki komşuları onun için içten içe acı çekerlerdi. Atölyesi sürekli bir düzensizlik içindeydi, öyle ki, en çalışkan bir temizlikçi kadın bile işe girer girmez pes ederdi. Gelgelelim, bu pislik ve bakımsızlığın ortasında, lüks ve rahat bir yaşamı düşlerdi de, yıkanmaktan yada tırnaklarını ve kulaklarını temizlemekten sakınırdı.

Modigliani ise onun tam karşıtıydı. Kendisine öyle iyi bakardı ki, insan arasına sinekkaydı traş olmamış çıkacak olsa, herkesi şaşkına çevirebilirdi. Su sıcakmış, soğukmuş demez, soğuk havalarda bile yıkanır, her zaman kendisine bir çeki düzen verirdi. Soutine'in kokuşan bedenine ve sahibi gibi pis yatağına ilgisiz davranırdı. Dostunun büyük bir becerisi ve onu gösterme yeteneği vardı. ki bu durum her sanatçıya kismet olmazdı. Modigliani tüm bunları hiç önemsemez, onunla yaptığı uzun konuşmalardan büyük bir tat alırdı.

Fernan Léger, Falguière Yurdu'nda kalanlardan değildi. Notre-Dames-des-Champs Sokağı. 86 numarada kocaman bir atölyesi vardı ve yörenin "sanat bilinci" olarak oraya yerleşmişti. Falguière Yurdu'na yalnızca yeniyetme çömezlerini görmek amacıyla uğramaz. kendisinin yaratıp uyguladığını söylediği buluşlarını sanatçı dostlarına öğretmeye de can atardı. Gırtlaktan gelen bir sesle yavaş yavaş konuşarak birgün Modigliani'ye şunları söylemişti:

– Ben çağımın insanıyım. Başka birşey olmaya da hiç niyetim yok. Ben de herkes gibi -sizin ABC'yi öğrenmeniz gibi- işe başladım, ama hemen kendi deneylerime giriştim. Özgün birşey yaratmalıyız. hatta yanlışlarımızdan bulup çıkararak. Gücümüz, güçsüzlüğümüzün gizini bile söyletebilir. öyle değil mi?

– Ben fazla konuşkan değilim. diye yanıt vermişti Modigliani.

– Olsaydın fena mı olurdu? Bazen herşeyi tartışarak fikirlerini özgür bırakabilir. böylece yanlışlık yapmaktan sakınabilirsin, örneğin benim gibi. Birgün, bir fabrikanın yapımında çalışan işçilerin ağır putrelleri yerlerine koyuşlarına bakıyordum. Bu çelik yapı işinden büyülenmişim sanki. Dünyanın mekanik bir harikalar dünyası olaca-

ğını anlar anlamaz, kendi kendime böyle birşeyin yorumlanıp sunulması gerektiğini söyledim. Ben bunu ilk düşündüğüm sıralar, 1889 yılında Eyfel Kulesi'nin yapımına başlanınca şaşırıyazmışım; hem daha o zamanlar herkes izlenimciliğe öykünmeye çalışırken. Resim herşeye karşın çağdaş olmalıdır.

– Söylediklerinde bazı gerçekler var, diye onaylamıştı Modigliani. ama ölümsüzlüğü ve kalıcılığı da düşünmelisin. Makineye hayransın, ilerlemeye inanıyorsun. Ben de inanıyorum; öyle ki, ilerleme tapındığım makinenin gücünü birgün hiçe indirgeyecektir.

– Ben tapınmıyorum makineye. Onun varlığının kökenine karşı duruyorum. Peki, senden ne haber? Neler yapıyorsun?

– Yontu yapıyorum. çiziyorum, arasıra da yağlıboya çalışıyorum.

– Yağlıboya çalışmalısın. Nülerinden ne haber?

– Havva-Beatrice-Pargoletta...

– Pargoletta mı? Hiç duymamıştım onu. Nülere karşı değilim: sen de onlardan nefret etmediğine göre çılgının teki olmalısın. Birgün modası geçeceği için makineler konusunda yanıldığımı bana söyleme sakın. “Modası geçmek” demek ne demektir? Rembrant'ın *Gece Bekçisi* portresine bir bak. Ucello'nun el sapanlı savaş sahnelerine bak: Onların modası geçmemiştir; hâlâ güzel olmaları bir yana, onlar kendi dönemlerinin başyapıtlarıdır. Ben de tıpkı Rambrant ve Ucello gibi kendi zamanımı, kendi dönemimi boyuyorum. ama bu, senin nülerine karşıyım anlamına gelmez. Yine de, kafanı zenci sanatı denen saçmalıklara takmadığın hoşuma gitti.

Léger'nin dogmatik varsayımlarını Modigliani'nin Soutine'le tartışıp tartışmadığını bilmek ne ilginç olurdu! Öteki dostu Fujita ile sıklıkla yalnız sanat konularını değil, kadınları da tartışırdı. Fujita onun kadınlara düşkünlüğünü ve bedensel zevke olan doyumsuzluğunun tüm ayrıntılarını biliyordu. Gerçi Modigliani de, zaman zaman karşı cinsten üstün oluşuna şaşmıyor değildi hani. Fujita, bir kadının Modigliani'nin yaşamında pek önemli bir rol oynayacağını düşünüyordu ve böyle düşünmekte yerden göğe haklıydı. Çünkü Modigliani, kısa sanat yaşamının sonuna doğru, en güzel yapıtlarından büyük bir bölümünün başarısını, sevdiği iki kadına borçlu olacaktı. Bununla birlikte, Dôme yada Rotonde'da kafayı çektikten sonra onu Falguière Yurdu'ndaki odasına götüren Thérèse'den başkası değildi. İçki onun

tek umudu ve sığınağı olmuştu. İçkili olduğu zamanlar Modigliani'yi çekip çeviren Thérèse, birgün bana, "Hınlamalar arasında sevişirdik onunla, demişti.

YENİ BİR DOST

1912 yılında, Montparnasse'ta Raspail Bulvarı'nın Fransa Cumhurbaşkanı tarafından resmen açılışından daha önemli bir olay. Modigliani'nin başından geçti. Aynı yıl, Kisling, Polonya'dan Paris'e gelmişti. Modigliani ile Kisling tamşır tanışmaz kaynaşır, iyi dost oldular. Dostlukları gün geçtikçe güçlenerek sürüp gidecekti.

Genç Polonyalının Krakow Güzel Sanatlar Okulu'ndaki öğretmeni Panckiewitz, "Paris'e git, demişti ona. "Benim yağlıboya çalışmalarım dışında sana öğretebileceğim daha fazla birşey yok." İzlenimcilerin eski bir dostu olan öğretmen, ne söylediğini biliyordu.

Kisling, Modigliani ile tanıştığında gerçek kişiliğine kavuşmuştu bile. Omuzdan askılı makinist tulumu giyerdi, ama ne züppelik olsun diye, ne de Çamaşır-Teknesi günlerindeki Picasso'ya öykünmek için. Çünkü, çelik yapı işçilerinin tulumları ile öteki işçilerin giydikleri gri yada kahverengi kadife işlikler, Kisling, Modigliani ve cebi delik başka sanatçıların satın alabilecekleri giysilerdi.

Kisling, otuz yıldan daha fazla bir süre kalacağı Joseph Bara Sokağı'ndaki atölyesine hemen yerleşmişti. Yaşanı severdi. Zor günlerinde sıkıntı içindeyken bile delicesine eğlenmekten hoşlandı. İçkili toplantılardan ve gecelerin Montparnasse'ın gürültülü yaşamına katılmaktan zevk alırdı. Başarılı bir yağlıboya çalışmasının ardından yada bomboş bir tuvalin önündeki yorucu ve meyvesiz becelleşmenin tesellisi olarak, bir gecelik eğlentiye kendisine ödül diye bağışladığı da olurdu.

Modigliani sarhoş olduğu zaman -Kisling'ten fazla içince daha öfkeli olurdu- kazara sarhoş olmuş görünür ve aynı olay hemen her gece yinelenirdi. Alkol ve afyon karışımli bir içki şöleninden sonra Modigliani azacak olursa, Kisling'in tatlı çakırkeyifliği dostuna uzlaştırıcı ve yatıştırıcı bir rol oynardı.

Birgün, zilzurna sarhoş Modigliani'nin ansızın ayılarak sevecenlikle Kisling'e bakıp, gültümsediğini anımsıyorum: Kisling, iş olsun

diye cebindeki yüz frangın tümünü çiçeğe yatırmış ve çiçekleri çevresindeki kadınlara savurmaya başlamıştı. Modigliani şaşkına dönmüştü. Çiçeklerin öyle savruluşunu gözlerinizin önüne getirin! Onu şaşkına çeviren yüz frangın boş yere harcanması değildi: İstese, o bile onca parayı tuvalet kuburuna atabilirdi. Onu asıl etkileyen, hiçbirini atlamadan, oradaki kadınların tümüne bir hayranlık coşkusu içinde çiçekleri teker teker dağıtıyordu. Öylesine çok çiçek atılıp saçılmıştı ki, kadınların hiçbiri bundan ne alınmış, ne de gocunmuşlardı.

Modigliani daha sonra bana şunları anlatmıştı: “Kisling de benim gibi yoksulun biridir. Buna karşın, hovardalık olsun diye, salt saçır savurmak için yüz franklık çiçek satın aldı. Ertesi gün onu gördüğümde öfkeden köpürüyordu. Satıcısı Adolphe Basler’e küfrediyor, bizim gibi yoksulun biri olan Basler’i başından savacağını söyleyip, ona tehditler savuruyordu. Tüm bunlar, poz verdikten sonra atölyesini terketmek istemeyen küçük bir model kıza, düğmeli bir çift bot almak için gerekli onbeş franklık avansı Basler’in kendisine vermeyişindendi. Kisling ne kadınlardan korkar, ne de onların yambaşında olmalarına aldırış eder. Göreceksin, güçlü bir adam olacak o.”

Modigliani’nin “Satıcı” dediği Adolphe Basler, aslında gerçek bir sanat âşığı idi. Kendi emeği ve uğraşımın adım ona yakıştıranların da yardımıyla, günün birinde ikinci el tablo satıcılarından bir olmayı, Boétic Sokağı yada hiç olmazsa Seine Sokağı’nda altın yıldızlı yaftası olan bir dükkân açmayı umut ediyordu. Kisling ona Modigliani’nin yapıtlarına göz kulak olmayı öğütlerdi. Daha sonra Basler’le arası açılınca -çünkü Kisling de Modigliani gibi güç beğenirlerdendi- İtalyan dostuna ozan Léopold Zborowski’yi, sanat yapıtlarım alıp satmayı şiiirleştiren tuhaf bir tablo satıcısını önermişti.

Kisling’in Modigliani’ye karşı olan duyguları, dostunu ilgilendiren bazı konularda, onu titiz davranmaya sevk ediyordu. Genç Polonyalı, Paris yaşamına dalınca, rasgele bir kimseyle düello etmeyi bile göze aldı, ama Modigliani’nin bir düelloya başlamasına asla izin vermedi.

Kisling birgün, “Yarın Polonyalı ressam Gottlieb ile düello edeceğim. demişti. “Nedenini kesinlikle bilmiyorum, herhalde birbirimizden nefret ediyoruz da ondan. Düello koşulları pek katı: İlk önce tabanca kullanacağız, ama kurusıkı. Bu yoldan kesin bir sonuç alınmazsa, İtalyan kılıcı ile sürdüreceğiz düelloyu. Yalnız, Modig-

liani bunu bilsin istemiyorum. Duyarsa, tehlikeli bir işe girer belki. Parc des Princes'te Modigliani'nin -sarhoş yada ayık- işe karışacağını bir düşün hele. Modi'nin Gottlieb'le benim aramıza girdiğini gözönüne getirebiliyor musun? İtalyan kılıçları da işin cabası! Ya kafasını uçurur da. zor durumda kalırsak. vay halimize!”

Modigliani, düelloyu daha sonra öğrensin diye. Kisling akla kararı seçmiş. en sonunda atölyesine bir-iki kılıç sıyrığı ile dönmüştü. Ne var ki, düello tanıklarının da katılmasıyla Kisling'in atölyesinde verilen küçük şölene Modigliani son anda yetişmiş ve iyi birgününde olduğundan, yalnızca. “Ne o? Polonya dördüncü kez mi bölünüyor yoksa?” diye sormuştu.

SAVAŞTA MONTPARNASSE

Ağustos 1914: Yazın en sıcak günleri. Herkesin derdi gücü mutlu olabilmek; gelgelcim, başka yerlerde olduğu gibi Montparnasse'ta da herkes kendi kendisiyle konuşur gibi, hiç yan tutmaksızın uluslararası durumu tartışıyor.

Genç bir adam, "Acaba savaş başlayacak mı dersin?" diye soruyor bir başkasına.

Güçlü sanat okullarından birindeki bir model, çevresindeki sanatçılara gözyaşları içinde, "Hepiniz giderseniz... biz ne olacağız sonra?" diyor.

Delambre Sokağı'ndaki bir balıkçı hiç sözünü sakınmadan, "Daha işin başındayız, anlıyor musun, kim bilir sonu nasıl bitecek?" diye konuya yaklaşıyor.

Ama yine de kimsenin ağız bıçak açmıyor

Alman sanatçılar Montparnasse'tan ayrılmıştı. Başta Polonyalılar olmak üzere, tüm öteki yabancılar Gönüllüler Birliği'ne yazılmaya başlamıştı. Polonyalıların kafayı çekmekten çok, üniformalarıyla caka satmak için Rotonde'ü resmî olmayan bir karargâh durumuna getirdiklerini Modigliani neden sonra anlıyor

Kisling'in Krakow'dan birlikte geldiği ve daha sonra savaşta ölümden kıl payıyla kurtulabilen arkadaşı Simon Mondzain, bir öğleden sonra Rotonde'a damlayıp, "Gönüllüler Birliği'ne yazıldım, diyor "Kisling'de yazıldı. Sonra Modigliani'ye dönerek sözünü sürdürüyor: "Ee, söyle bakalım sen ne yapacaksın?"

- Ben de sizin yaptığınızı yapacağım. Gidip gönüllü yazılacağım.
- Sen de mi?
- Şaşırdın mı?
- Pek çok.
- Niye?
- Çünkü gönüllü yazılmaman için bir sürü neden var.

- Nedir acaba o nedenler? İlk önce, birşeyi yapmamaya karşı çıkmanın, onu yapmaya eşit olduğunu anlamalısın.

- Bir bakıma belki öyle, ama sen bir İtalyansın.

- İtalyansam ne olmuş yani?

- İtalya, Avusturya ve Almanya, Üçlü Birleşme'nin üyesidir. Avusturya savaşı başlattı, sonra Almanya'yı yanına aldı, derken İtalya'yı da kendi aralarına katılmaya zorladılar

- İtalya onlara katılmayacak.

- Katılacak.

- Hayır Aslında Üçlü Birleşme'yi yok sayabilirsin, anlaşma yürümecek. Üçlü Birleşme geçerli olsaydı, İtalya'da seferberlik ilan edilirdi. Ortalıkta böyle birşey olmadığına göre, İtalya onlara katılmamakta haklıdır

- İtalya'nın işe karışmayacağından emin misin?

- Henüz karışmadı.

Bir Fransız, "Kardeşinden haber almışsan, diyerek söze karışıyor. "Bize de söyle. Bizim için büyük yardımı olur bunun, çünkü onlara katılmaya niyetimiz yok, ama seferberliğe girmiş sayılırız.

- Hangi kardeşten haber almışsam?

- Kardeşin Emmanuel'den, sosyalist politikacıdan.

- Kardeşimden bir yıldır haber almadım. Gazeteleri okuduğuna göre, belki senin haberin olmuştur. Ben gazete okumuyorum, şimdilerde bile. Kardeşim bir politikacıdır, ben değilim. Sıradan bir adam olmak oldukça güç. Ben bir politikacı değil, devrimciyim.

- Bir devrimciysen, asker olmaya niyetin yok mu? diye yine söze karışıyor Mondzain.

- Hayır Bir savaş devrim için olursa, askerlerim de, askerlerin çocuklarını da birlikte getirir

- Herşeyden önce askerlerin de baba olma zevkini tatmaları koşuluyla.

- Ama devrimin sonuna dek.

- Ben seni hep barışçı sanmışımdır.

- Bir barışçı olduğumu söylemedim hiç. Bir barışçıyla devrimci aynı şey demek değildir. Ben öyle bir devrimciyim ki, hem asker olmak isterim, hem askerlik düşmanı kendi yandaşlarıma da karşı koyarım.

- Ben düşünmüştüm ki...
- Nietzsche'yi ve biraz da Tolstoy'u okudum.
- Peki, senin Dante'nden ne haber?
- Dediğin gibi, "benim" Dante'm. hem savaşa karşıdır, hem de onu kabul eder. Onu yasaklamıştır, ama zamanı gelince savaştaki yerini almaya hazırdır. Çelişki espirisi dışında hiçbirşey yapılamaz.
- Beni şaşırtıyorsun, Modi.
- Ömrümü kendimi şaşırtarak geçirdim.
- Ama senin yaradılışındaki bir kimseye, bir çavuş emir verneye çalışırsa?
- Elbette verecek.
- Peki...
- Bırak, bağırıp çağırın. Çavuş olsa bile, o da bir sanatçıdır, ona karşı gelemem.
- Yani, emirlerine uyar mısın?
- Evet, uyarım. Çünkü ilk önce kendime uyarım da ondan.
- Konuşmayı dinleyen bir Fransız karşı çıkıyor: "Hepsi iyi de, diyor, "senin gibi -devrimci ve sanatçı- bir adam, savaşa gitmeyi nasıl isteyebilir? Kimse seni gidesin diye zorlamıyor ki..."
- Aslında gitmek istemiyorum; sözlerim de aynı kapıya çıkıyor.
- Kafanda bir savaştır tutturmuşsun, ama bu pek belirli değil. Sen öyle sanıyorsun, ama savaşa gider de birgün geri dönersen, yine şaşıra kalırsın. Yani geri gelersen demek istiyorum.
- Sen de bu kafayla savaşa gitmezsen, sağ salım kalırsın.
- Kabul ediyorum, ama sen geri gelersen, bu hoşuna gider, ki bu da aym kapıya çıkar. Umudun kırılrsa bile... Sen de bunu anlıyorsun herhalde.
- Öyleyse ikimiz de haklıyız.
- Belki. Ama senin yerinde ben olsaydım, Alsace ve Lorain'i boş verirdim.
- İşte sen buna boş veremezsin.
- Niye veremem?
- Bir Fransız olduğuna göre, bana bir yabancı olduğumu anımsatıyorsun... Sen de bunu anla.
- Anlıyorum... Hadi, hoşça kalın. Gidip, annemle vedalaşayım.

Modigliani susup, Fransız tanıdığı ile el sıkışıyor, dilini tutması gereken bir zamanda yaşadığını anlıyordu.

Modigliani savaşa gitmedi. Sağlık denetiminde çürüğe çıkarıldı. Ciğerleri bozuk bir genç adamın gösterdiği özel ilgiye kulak asmadılar ve asker olamadı. Askerlik Şubesi ilgilileri, dericilik yapan bir adamın İtalyan oğlunun postunu istemediler. Buyüzden uzunca bir süre canı sıkıldı ve sonra kendisini işine vererek acısını hafifletti. Şimdi önündeki birkaç yıldan yararlanır, en önemli yapıtlarını yapıp bitirebilirdi. Uzlaşma tanımayan bir devrimci olabilirdi yine. Vicdanı rahat olarak, savaş düşmanlığı ile ilgili görüşlerine dönebilirdi. Ne var ki, Fransa'nın çektiği acılardan rahatsızdı, çünkü benimsediği bu ülkeye karşı coşku dolu bir sevgisi vardı. Charleroi bozgununun haberleri Paris'e ulaştığı gece, içkiye vurdu kendini. Açık konuşmak gerekirse, Modigliani başkası yerine bile katılabileceği savaşı kederle izliyordu. Zilzurna sarhoşken de gözünde büyütüyordu savaşı. Yalnız 1918 yılının bir gecesini, ilk kez ipin ucunu kaçıranca, bu dünya felaketinin neden olduğu sefilliğe karşı duyduğu küskünlüğünü yenebilecek körkütük sarhoş oldu. Bir raslantı sonucu, Dôme ile Ratonde arasındaki yolda aylak aylak dolaşan Sırbistanlı bir subayı görür görmez, dayanamayıp bağırır: "Olanlar hep bu lanet olası deliler yüzünden oldu! Piç-oğlu-piçler!"

UMUT KENTİ PARİS

Modigliani yazgısının kendisine çizdiği yaşamı sürdürüyordu. Zevk ve safadan çok, katlandığı yoksulluk yüzünden zora koşulmuş, ertelenmiş bir yaşamdı bu. Artık dananın kuyruğu kopuyordu; bir sanatçı olarak büyük umudunu en kısa zamanda gerçekleştirmeliydi.

Falguière Yurdu'ndan ayrılmaya karar verdi. Chaim Soutine, onun hiç yüksünmeden gidişini gördü. Dostlarına sapına dek güvenen Soutine, kendisine pek önem vermezdi. Dostları onun bilgisine, öğütlerine sıklıkla başvursalar da, dostlarından hiçbirşey istemezdi o. Modigliani kimi nedenlerden ötürü Rotonde'a çıkmadığından, şimdi onunla ara sıra Dôme'da görüşüyorlardı.

Modigliani, Falguière Yurdu'ndan daha büyük ve kalabalık olmayan bir başka sanatçılar yurdunda yaşamaya başlamıştı. Raspail Bulvarı'nda, Huyghens Sokağı ile Denfert-Rochereau Alam arasında, bir avlunun arka tarafında, sanatçılar ve ince marangozluk işleri yapanlar için atölye yada dükkân durumuna sokulmuş, modası geçmiş bir dizi, küçük işyerleri topluluğu idi burası. O zamanlar Modigliani'nin en içten dostlarından biri olan Ossip Zadkine, "dört bir yam camlarla kaplı, koskocaman bir camdan kafese benzeyen" bu acayip atölyelerden birinde kalan dostunu daha sonra özlemle anacaktı.

Yıllar sonra Modigliani'yi anımsayan Zadkine bana şunları anlatmıştı:

– Birbirimizle hiç tartışmazdık; yontuculuk üstüne hiç konuşmazdık; benim bir-iki fikir ileri sürmemin peşinden, gür, pırlıl pırlıl bir kahkaha atardı. Gün boyunca, atölyesinin yambaşındaki bir sundurmanın altında yontusuna çalışır, akşamları kahvelerde desenlerini çizerdi. Taştan yapmayı tasarladığı başların biçimlerini, dış hatları kalın siyah yada mavi çizgilerle belirtilmiş eskizlerinden çıkarmaya çalışırdı ilk peşin. Ona bakarken, "taşın içinde düşünen" usta bir teknik ressamı görür gibi olurdu.

Çalışmasının ilerleyişine dalar giderdim: oval başın yavaş yavaş uzadığını, dar açılardan oluştuğunu görürdüm. Burun, keskin bir ustura gibi olur, ucu geriye doğru kayıverirdi. Dudaklar hemen hemen görünmez olurdu. Birer zeytin tanesine benzeyen gözler, yavaş yavaş ortaya çıkıp, taştan dışarı fırlayacak gibi olurlardı.

Kesme taşın bir kadın başına nasıl döndüğünü incelerken, onun adına ne denli üzüldüğümü anımsıyorum: kabartı ve oylumlar gözle görülmez olur, belirsizlik ve kararsızlık içinde yitip giderdi. Onun araştırıp bulmaya uğraştığı, tasarısının ilk doğuş anını yakalamaya çalışmaktı sanki: bir duraksama geçirdiğinde, boyutları inceltip saflaştırıverirdi. Yeni bir sorun Modigliani'nin zihnini allak bullak ederdi. İşte böyle bir dönemde, bir yontucu olarak yeteneğinin yokolmaya yüz tuttuğunu ve onun buna boş verdiğine daha da inanırdım.

Başarısızlığa uğradığı zamanlar Modigliani'nin acı çekip çekmediğini söylemedi Zadkine. Bunun önemi yoktu. Asıl önemli olan, çalıştığı işi bırakması, gereksinmesi varsa, geceleyin taş aşırma-ya gitmesi yada düşündüğü biçimleri çelik kalemiyle çıkaramayınca, kendisini yağlıboya vermesiydi.

Anılarını sürdüren Zadkine şunları da söylüyordu: "Zarate'nin bana tanıştırdığı yakışıklı genç adam, o zamanlar pek değişmişti. İçtiği ucuz şaraplar ve yuttuğu afyon nedeniyle yüzü bozulmuştu. Güzel çenesi arasına traş yüzü görürdü: sık saçları saçak saçak, henüz kırışıklık belirtisi görülmeyen alınına dökülürdü.

Yapıtlarının gittikçe mükemmel doğru yükselmesine karşın, bedensel olarak çökmekte olan Modigliani'yi görmek Zadkine'yi üzüyordu. Montparnasse'ın karman çorman dünyasında, birtür "serseri prens" havasına bürünen genç İtalyan onu içlendiriyordu. "Her zamankinden daha becerikliydi." diye sözlerini tamamlamıştı Zadkine. "Bir akşam kafe-bar'da çevresine toplananlara çok sevdiği Dante'den coşkuyla dizeler okurken, onu dinleyenler büyülenmiş gibiydi. Gerçi onun konuştuğu dili pek az kişi anlıyordu, ama yeteneği yine de hepsini etkiliyordu. Dünyanın dört bucağından gelip, Paris'in kendilerine sunduğu harika umuttan paylarını almak isteyen gençlerin oluşturduğu bu küçük krallıkta gerçekten hüküm sürmüştü o."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LONDRALI KADIN

Bugünkü durumuyla bakımsız olduğu sanılan Montparnasse, Paris'in önemli yörelerinden biridir. Ne varki, burası en iyi, en tantanalı döneminde, acayip mi acayip birsürü yolcuyu şaşılmalı uğraşları ve öteberileriyle birlikte getiren hayalet gemilerin yanaştığı dünyanın bellibaşlı limanlarından biriyle kolaylıkla kıyaslanabilirdi. Konuk-sever bir limandı orası; çünkü ne gümrüğü vardı, ne kuşkucu polisleri, ne de kimlikleri didikleyip inceleyen bir kayıt ve denetim bürosu. Yeni gelenler, değişik ve arada bir rastlanan tuhaf davranışları dışında, yerlilerden bir kural olarak pek ayırt edilmezlerdi.

Bu kişiler arasında, Londra'yı yüzüstü bırakıp Montparnasse'yi yeğleyen ve gelişinden hemen sonra bakışları üzcrine çekmeyi başaran, sanat ve yazının o görkemli cumhuriyetinde kendisine iyi bir yer tutan Mrs. Beatrice Hastings denen bir kadın da vardı. Modigliani ile bu İngiliz kadının yazgıları kısa bir süre için de olsa, birbiriyle iyice kenetlenecekti.

Montparnasse'ta hiç kimse Mrs. Hastings ile senli benli olamadığından, Modigliani'ye karşı duyduğu bu yakınlığının nedeni, sanatçıyı görür görmez onu kendisine kadının çekmesindedir. Başkalarının ona saygılı davranması tok sözlülüğünden değildi. Gerçi onun ne ahım şahım bir inceliği ve çekiciliği vardı, ne de güzelliği pek öyle göze çarpıcıydı. Gelgelelim, -hiçkimse onunla romantik bir ilişkiye girişmeyi göze alamadığından- sessiz otoritesinin erdemi, Modigliani ile buluşuncaya dek birtür basmakalıplılık içinde saygınlık uyandırmıştı. Kendisine ün kazandıran yönlerinden biri de, nasıl ve niye olduğu bir giz sayılan ozanlığıydı. Topluluğun en İngilizleşmiş üyeleri bile, onun şiirlerinden birtekini anımsamazdı. Londra'dan Paris'e doğa üstü güçler tarafından, yalnızca Modigliani ile buluşsun diye gönderilmiş biriymiş sanki o. Modigliani de kendisi için bir mucize

bekler dururdu zaten. Sanatına karşı tutumu alçakgönüllü ve gösterişsiz olduğundan, kendisini bekleyen büyüklüğe vurduymaz bir tavır takınırdı. Ne var ki, bu yola gösterdiği çaba aheste beste olduğundan, işi olurluna bırakmıştı. İşte bu yüzden, herkes onun iblisle bir anlaşma yapıp yapmadığını merak eder dururdu.

Coşku dolu tüm yeteneğini büyük bir duyarlılıkla gönül serüvenlerine katıp, hiçbir şiir üretmeyen ozan Beatrice Hastings, hiç kuşku yok ki, Modigliani hayranlarının dikkatini çekmiştir. Kadının onurlu ve içten pazarlıklı oluşu, öfke nöbetleri verecek bir sevgilinin tutkusunu kabul etmeyi olanak tanıyorsa da, bunu yalnızca hoşlandığı bedensel zevk yüzünden kabul etmiş görünüyor. asla başeğmiyordu. Modigliani'yi sevmemişti Beatrice Hastings: şiire olan boş tutkusu dışında, ne bir kimseyi, ne de birşeyi sevebilirdi o. Modigliani'nin yakışıklı olduğunu sanmıştı, onun çekiciliğine kapılmıştı, onun kadını olmayı istemişti. Dahası, ozansı duyarlılığı Modigliani'nin dehasını bulup çıkarma yeteneğini vermişti ona. Tüm bunlar aldatıcı bir görünüş olsa bile, koynuna aldığı Modigliani, yatağından çıkar çıkmaz, kısacık sanat yaşamının en güzel sanat yapıtlarından birini yaratmaya koyuluyordu.

Bu serüven sona erince, aşkın coşkusal eğlencesi dışında olgun bir kadın olan Beatrice, sabık sevgilisinden şöyle sözedecekti: "Onun kim ve nereli olduğunu bile bilmiyordum:

Modigliani? Karmaşık bir kişi. Hem domuzun teki, hem de bir inci aynı zamanda. Onu ilk kez 1914'te küçük bir lokantada görmüştüm.

Rosalie'nin Yeri'nde görmüş olmalı.

– Tam karşısında oturuyordum. Afyon yutmuş, peşinden de konyak içmişti.

İşte bu yanlış. Afyonun etkisiyle Modigliani sokaklarda bağıra çağıra dolaşır, amerikan barlı yerlere girip çıkar, ama uyuşturucu üstüne konyak içmezdi. Ne de yalnızca yemek zamanı yiyip içmek isteyen müşterilerine sofraya açan Rosalie'nin Yeri'ne giderdi. Beatrice, birkaç değişik yerde geçen anılarını birbirine karıştırıyordu burada.

– Oldukça olumsuz bir izlenim. Onun kim olduğunu bile bilmiyordum. Onu çirkin, yabancı, öfkeli bulmuştum.

Yakışıklı Modigliani kaş çatıp, surat asmaya başlayınca, bir genç kadında çirkinlik izlenimi bırakması olasıdır. Dostu Zadkine'nin de

değindiği gibi. o sıralarda görüntüş bakımından epey derbederdi. İleri sürülen yabanıllık ve öfkesine gelince, Beatrice herhalde. onun gınlerece bir tuzlu balık ve bir dilim kuru ekmelele yetinip. sonra kurt gibi yemeğe saldırdığım hiç bilmiyordu.

Şu değinisinde Beatrice daha gerçekçi:

“Başka bir buluşma. Onunla Rotonde’da karşılaştım. Traş olmuştu ve çekiciydi.

Özellikle traş olmuş ve kibarlaşmış sanki. Londralı bir hanımefendi de bundan pek hoşlanmış.

Beatrice başka bir saptamasında şöyle diyor: “O (Modigliani) gözlerine varıncaya dek kızarak. beni yapıtlarını görmeye davet etti.” Yüreklilik ve onurla ekliyor: “Gittim.”

Her nedense. ilk akşam başlarından ne geçtiğini açıklamıyorsa da. bunu başka buluşmaların izlediğini gizlemiyor:

“Her zaman cebinde bir kitap vardı: Lautréamont’un *Maldoror*’u.

Maldoror! Afyonla ve çeşitli düşüncelerle dopdolu Modigliani’nin. kendi kendisine yeten Beatrice’i o acayip yapıtla korkuttuğunu duymak şaşırtıyor kişiyi.

“Kisling’in portresi onun ilk yağlıboya yapıtıydı.

İşte burada Beatrice açıkça abartıyor. Gerçi. önce de değindiğim gibi. bu hanımefendi onu ilk kez Londra biçemi öptüğü gınl. Modigliani’nin sanat uğraşı gerçekten başladığı için. hatası bağışlanabilir.

“Picasso ve Max Jacob dışında herkesi hor görürdü. Cocteau’dan tiksiniirdi.

Kendisine her zaman kibar davranan. çeşitli yollardan yardım eden. sanatını yücelten Jean Cocteau’dan gerçekten nefret mi ederdi. yoksa bazı kimseler gibi Cocteau da onu laf olsun diye mi göklere çıkarırdı? Cocteau’nun kendisi birgınl sanatçı için şunu demişti: “Yakışıklı. ciddi. romantik. Montparnasse’in görkemli dönemini temsil eden belki de tek kişi. Kisling’in atölyesinde her iki sanatçıya birden poz vermişim. Modigliani’nin yaptığı benim portrem o gınlindenberi çok el değıştirdi. Aynı zamanda bir servet getirdi.

Picasso’ya gelince. aşğının İspanyol sanatçıyı göklere çıkardığı. başkalarına kıyasla ona inandığı ve ondan çekindiği doğru olduğundan Beatrice haklıydı.

Beatrice'in yazdığı notlar şu tümeceyle sona eriyor: "Uyuşturucu etkisindeyken hiç iyi çalışamazdı."

Uyuşturucular konusuna gelince. Modigliani bir kahveden ötekine giderken, yolda ayak üstü aldığı, Hint kenevirinden yapılan birtür haptan başka birşey kullanmazdı. Ne afyona, ne de etere düşkündü. Bunların her ikisi de o günlerde Paris'te pek yaygındı. Bundan başka, yarı uyuşuk, yetişkin bir kızın elinden kendisini daha fazla zehirlemesin diye bir paket kokaini çekip almaya çalışırken görmüştüm onu. Sefil kız ölke ve umutsuzlukla Modigliani'ye bir çığlık atınca, ses çıkarmanışı. Uyuşturucu kullanmasıyla sanatı üstüne söylenen söz saçmaydı. Az kişi uyuşturucu ve içkinin etkisindeyken iyi çalışabilir, ama Modigliani'nin, hoşuna giden zehirlerden birini aldıktan sonra daha iyi çalışabildiğini, kimi zaman da hiç gereksinme duymuş olduğunu kendisinden başka kim daha iyi bilebilir?

Beatrice, 1914 yılında Modigliani'yi tanıdığı zaman, İngiltere'de V George kraldı. Kadının çocukluğuyla genç kızlığı Kraliçe Victoria döneminde geçmişti ve o günlerin en iyi yetişmiş hanımlarından biriydi. Montparnasse'ta ise, "gerçek bir hanımefendi" havasına bürünmüştü. Kimse onun Hastings soyadıyla nı doğmuş olduğunu, yoksa unutmaya karar verdiği bir Mr Hastings ile ilgisi olup olmadığını bilemezdi.

Montparnasse'a gelip yerleşmesinden önce, dışı yurttaşlarınca henüz pek bilinmeyen, ama Paris'te serbest yaşam özgürlüğü sağladığı bilinen şu "estet konakları"ndan birindeki rahat yaşamdan çekilmişti. Bunun yerine, Montparnasse Sokağı'nda çiçekli bir avlusu olan şirin bir eve taşınmıştı. Montparnasse, Beatrice'ın gelişine hiç aldırış etmediyse de, öyle bir eve gelip yerleşmesine şaşırılmıştı. Birkaç gün sonra Dôme'a ayak bastığında, sanatçılarınkine benzemeyen bu girişin şaşır- tası çok büyük olmuştu. Göze çarpcı giysiler içindeki bir toplum kadınıydı o; öyle bir toplum kadını ki, giysilerinden çoğunu alacak paradan yoksun olsa da, giysi seçmesini çok iyi biliyordu.

Rotonde'da Modigliani'yi Beatrice'e tanıtan Zadkine idi. Zadkine en senli benli ortamda bile resmi olmasını bilen bir adamdı. O akşam Rotonde'da oturmuş, kahvesini içiyor, yanındaki Beatrice ise, viskisini yudumluyordu.

Modigliani bir raslantı sonucu kahveden içeri girdi. Bereket versin aksiliği üzerinde değildi ve her zamankinden daha yakışıklı görünüyordu. Aslında o. başka erkeklerin bile sıklıkla "fiyakalı adam" demek zorunda kaldıkları. kimi kadınların da onun karşısında dillerinin tutulduğu denli yakışıklıydı. İçeri girdiğinde ağzına henüz bir damla içki koymamıştı. Üzerinde her zamanki giysisi vardı, ama sanki bir Toskanya dükü gibi kadifeler giyinmiş samlırdı.

Zadkine hemen tamştırdı onları.

– Dostum Amedeo Modigliani. Mrs. Beatrice Hastings.

Beatrice!

Modigliani'nin delici gözleri genç kadını gözden geçirdi. Üstüne başına ısrarla bakıp. bir ressam gözüyle onu incelerken. adından ipnotize edilmiş gibiydi. Beatrice sözcüğünün musikisi ile başı dönmüş. Dante'nin erdemli sevgilisiyle ilk buluştuklarında ona kısaca "Bice" demiş olduğunu ammsamıştı. Biraz daha yaklaşarak ona bakınca. onukendince güzel ve cana yakın bulmuştu. Aynı zamanda kadının da ondan hoşlandığını görmek hoşuna gitmişti.

– Oturmaz mısınız? demişti Zadkine.

– Bir viski alır mısın? diye sormuştu Beatrice Hastings.

İngiliz ozan kadınla İtalyan ressamın bakışmalarım başkaları pek sezmemişti, ama durum Zadkine'nin gözünden kaçmamıştı. Giz dolu bu Anglo-İtalyan birleşmesi yumuşasın ve meyvesini versin diye. ustalıklı ve çabucak aradan sıyrılıvermişti.

Modigliani sarhoş değildi. Beatrice ise. fazla viski içirerek onu yüreklendirme aptallığına düşmeyecek denli uyanıktı. Modigliani yetişkin bir kadının kışkırttığı içgüdüleriyle baştan çıkarma ve göz boyama taktiklerine girişmişti bile. Oynadığı oyuna kendisini öylesine kaptırmıştı ki. oturdukları masamn yanından dostları geçerken. selamlarım yalnızca bir baş eğmesiyle yanıtlıyordu.

Tamştıkları ilk anda. Beatrice'i tutkuyla istemişti Modigliani. Tuhaftır. saldırgan ve kaba yanlarının tersine. coşkuya kapılınca kendine özgü bir utangaç olup çıkıyordu. Apansız el koyduğu. yasaklanmamış bu Beatrice'i pohpohladığı için kendisini ayıplayabilirdi bile. Sanki o profesyonel bir modelmiş yada minnet altında bırakılmış edepsiz kızmış gibi. yalnızca bir sanatçı ve ressam gözüyle, ikinci bir

duyguya kapılmaksızın atölyesinde soyunmasını istiyor. güzelliğini ve şuhluğunu incelemeye can atıyordu.

Kadının da bir ressam olmadığı iyiydi. Hiç olmazsa bir kadının mükemmel olmayan yapıtları üstüne fikir yürütmenin sorumluluğundan kaçabilirdi. Şiirleriyle ilgilenmesi için henüz bol zamanı vardı. Şimdilik tüm sorun, akşamı uzatıp, geceyi birlikte nasıl geçireceklerine karar vermektir.

BEATRICE

Savaş hızım kesmeksizin sürüp gidiyordu.

Modigliani bir er olarak ölümü bile göze almaya gönüllüydü. Çürüğe çıkarılınca, uzak durmakta ayak dirediği aşka vurdu kendisini. Bununla birlikte, sıradan bir er olup sıkıntı çekeceğine, bir sanatçı olarak aşktan ölmeyi göze almıştı.

Bir akşam, sözleşip, Rotonde'da yeniden buluştu Beatrice ile. Birbirlerine çabucak kaynaşmalarını sağladığı için, ilişkileri orada daha iyi geliyordu.

Beatrice bir ozan, hem de bir İngiliz ozanı olduğundan, Modigliani gençliğinde Dante Gabriel Rosetti'nin şiirleriyle karşılaştığında duyduğu ilk hayranlığı ve resim yapmanın görkemine nasıl ulaştığını anlatıyordu ona. Beatrice "Yaşam Evi"nden birkaç şiiri, yapmaktan uzak, alçak bir sesle yineliyebilecek denli biliyordu. Rosetti'yi Lemerre'in Fransızca çevirileri dışında hiç okumadığından, Modigliani onu dinlerken kendinden geçiyordu. İngilizce bilmiyordu, ama dizelerdeki sesler hoşuna gidiyor, Beatrice'in dudaklarından çıkan yabancı hecelerin ezgisinden aldığı tadı, yüzünü ustalıklı buruşturarak gizleyebiliyordu.

Şiirleri okumayı bitirince, Beatrice "sone" bölümünün öyküsünü de anlattı: Rosetti'nin, el yazısıyla yazılmış şiirlerini karısıyla birlikte gömüştü ve sonra yaptığından pişman olup, onları geri almak için cesedi gömütünden nasıl çıkardığını, Modigliani öyküyü biliyorsa da, savaşın tam ortasındaki Paris'te, cepheden izinli gelmiş üniformalı subaylarla dolu bir kahvede Beatrice'in hafif sesiyle bu öykünün yeniden anlatılmasını can kulağı ile dinliyordu.

Montparnasse'ı şamatacı bir kişisi olarak, Modigliani ilk kez kötü günler içinde neşeli olmaya çalışan ve talihsizliğin yüzüne karşı gülebilen bu kalabalık arasında bir yabancı oluşunun bilincine varıyordu. Fransızlar aşkın dehşetiyle savaş korkusuna doğal bir serinkanlılıkla karşı koyabiliyorlardı, ama o, onların arasında sıklıkla

rezilce eylemlerde bulunmaktan ve öfkeyle dışarı uğrayıp sokaklarda bağırp çağırılmaktan utanç duyuyordu artık. Fransızların Dante'si yoktu; *Cehennem* nedir bilmeczlerdi; *Arafat*'ı bile *Cennet*'e çevirebilirdi onlar.

– Başka bir viski? diyerek öneride bulundu Beatrice.

Daldığı düşüncelerin tam ortasında araya giren Beatrice, ansızın veyüzüne dönmesine neden olduğundan. Modigliani öfkeye kapıldı. Bu kez, hiç olmazsa sarhoşluktan değildi öfkesi.

– Hayır! diye bağırdı. Yeterince içtim; sen de içtin.

Bu öfke sağanağından kılı kıpırdamadı Beatrice'in. Bir içkiye daha niyetlendi.

– Hayır! diye gürlledi Modigliani.

– Kapanış zamam geldi. diye uyardı garson.

– Aym içkiden bir tane daha getir, diye emretti Beatrice.

Tam o sırada, uzaktan bir patlama sesi geldi.

Birdenbire durulan Modigliani. “Korkmadın ya?” diye Beatrice'e sordu.

– Korkmak mı? Niye? Kişi savaştan korkar, bir silah sesinden değil.

Marne Savaşı'na katılan bir subay. “Madam kesinlikle haklı. diyerek araya girdi. “Hem sonra bu bir silah sesi değil, bomba sesi. Bana güvenin, ne dediğimi iyi biliyorum.

“*Vive La France!*” diye haykırdı tuhaf aksanlı bir yabancı. Gönüllüler Birliği Bürosu'ndaki binbaşı. sağlık bölümünde bile görev almasını reddettiğinden. adamın yapabileceği en iyi iş buydu.

Modigliani, kendisinin nasıl olup da çürüğe çıkarıldığını bir türlü unutamıyordu. Verilecek görevi hakkıyla yerine getirebileceğinden emindi. Gelgelelim yüz geri çevrilmiş. kendisine iyi bakması söylenmişti; sanki düztabanmış gibi iskartaya çıkarılmıştı. Ama daha sonraları. ordu doktorları her tür sakatı bile gözlerini hiç kırpmadan. çelik bir miğfer içinde ölüme göndermekten çekinmemişlerdi.

Beatrice viskisini bir yudumda bitiriverdi.

– Kalkıyor muyuz? diye sordu Modigliani.

– Evet. hadi gidelim.

Modigliani yine onurun. erkekçe utkunun ve yenginin. kurtulmak istediği ek düşünce olan aşağılanmaya yol açan o abartılı durumlardan

biriyle yüzyüzeydi. Ne var ki, hem kendisinden, hem de o güzelim yaşam anılarından kaçmak olası mıydı?

İşte Beatrice karşısındaydı! Bir hanımefendi, iyi yetişmiş bir kadın olarak son moda giysisinin altında kıvrak bir bedeni, ince ve çevik bu bedenin üzerine kondurulmuş düzgün bir başı vardı. Yüzünde klasik bir güzellik de, Parisli bir kızın arsız güzelliği de yoktu; onunki "dışavurulmuş bir maske" idi, ama bu terim sanatçılarca kullanılmıyordu henüz. Modigliani'nin yanbaşında oturan Beatrice nereye götürüleceğini bilmiyordu. Onu pis ve bakımsız odasına, bir atölye olarak kullandığı küçücük inine götürmeye çekiniyordu. Piyanonun üstüne kaşmir bir şal serili bulunan, Lepic Sokağı'ndaki kentsoylu atölyesini terkettiğine belki ilk kez pişman oluyordu şimdi.

Beatrice koluna girerken, nereye gireceklerini, Beatrice'in sere serpe uzanabileceği temiz bir yatağı nerede bulabileceğini düşüncüyordu. Bir otele gidebilirlerdi belki, ama iki yüzlülük edip, sakıngan olmaya hiç gerek yoktu. Kahveleri, özgür ve kolay yaşamıyla Montparnasse'ta idiler. Bu sanatçılar cumhuriyetinin yurttaşları, Beatrice ile Modigliani'yi ilk kez kolkola, iyi yada kötü bir durumda görmüyorlardı ya. Montparnasse küçük bir soruna pek zor önem verirdi. Yanında bir İngiliz hanımefendisiyle görünmek asla hoş gitmez bir durum değilse de, bir otele birlikte gitmek düşüncesi Modigliani'ye iğrenç geldi. Yaradılışının soylu yanı böyle bir çözüm yolunu engelledi. Bir otel odası için ödenecek yeterli parası olmadığını da anımsar anımsamaz huzuru kaçtı. İyi ki henüz karar vermemişti. Ona yol gösteren Beatrice oldu ve dosdoğru onun evine gittiler

Ertesi sabah öğleye doğru, akşam Beatrice'in son viskisini getiren garson, bu kez iki kahve ve savaş zamanına özge az yağlı, tatsız iki ayçöreğinden oluşan kahvaltılarını verdi onlara. Montparnasse yeni bir birlikteliğin kurulduğunu görüyor ve bunun geçici olmadığını anlaşıyordu. Geçici olsa bile, yörenin yaşamını hiç etkilemezdi ki! Salt bir çiftti bu: Bir başka birliktelik, ama oldukça garip.

BÜYÜK YAPITLAR

Beatrice'in yüz vermesi ve iyi davranışlarıyla tatlı tatlı sürüp giden aşk cenneti, Modigliani'yi alıştığı yapay cennetten birstüre için de olsa uzaklaştırmıştı. Beatrice uyuşturuculara göz yummadığından, -yardımına teşekkürler olsun!- Modigliani fazla şarap içmeyi de bıraktı. Ama Beatrice'in viskiyle arası iyi olduğu için, bu kez birlikte viskiyle kafaları çekmeye başladılar. Dur durak tanımayan sevdalarına karşın, beyinlerini ısıtan viski, çok geçmeden kavga etmelerine de neden oluyordu.

Tartışmaları çoğunlukla incir çekirdeğini bile doldurmazdı. Öyle olsa bile, bazen ipin ucunu kaçırıyor, kavgaları gülünç bir sataşmaya dönüşüyordu. Modigliani durup dururken Dante'den dizeler okuyor, Beatrice de Milton'la karşı çıkıyordu ona. Kadın italyanca anlamıyor, Modigliani ingilizce öğrenmek istemiyor ve fransızcaya yapılan çeviriler sabrını taşıyordu. Beatrice bardağını viski ve sodayla doldurup, Milton'dan dizeler okumaya başlayınca, Modigliani ona Dante ile karşılık veriyordu; Milton ve Dante'yle atıştıktan sonra, birbirlerinin üstüne viskilerini döküp, saçıyorlar, böylece savaşımalarını noktalıyorlardı.

Kaldıkları yerlerin parasını ödemek, her ikisi için de çözümlenmesi gereken bir sorundu kuşkusuz. Beatrice'in para kazanacak işi gücü olmadığı gibi, Londra'dan gelen parasından başka güvencesi yoktu; çekleri de pek öyle düzenli olarak eline geçmezdi. Katıksız bir başıboşluk içindeki Modigliani ise, şimdi yeniden boyamaya koyulmuştu. Yeteneğinin olanaklarını tanımaya anlayış gösteren ve yapıtlarının birgün tecimsel değer kazanacağını uman bir koleksiyoncuya yada bir tablo satıcısına hiç olmazsa bir resim satarak giderlerini karşılamaya yetecek parayı kazanmayı düşünüyordu. Modigliani'nin ilk "resmî" alıcısı, daha önce hiçkimseye satış yapmamış ressamlardan birkaç yapıt satın almak uğruna kitaplığındaki tüm kitaplarını rehinciye bırakan bir idealist ve sanat âşığı Polonyalı ozan Léopold Zborowski

idi. Tanınmış adıyla Zbo'nun ilk umut verici tayı, bu amatör tablo alım satımcısına Modigliani'yi tanıtmakta gecikmeyen Kisling'ti. O da, Soutine'i Zborowski'ye önermişti.

Tecimsel alandaki başarısızlığına karşın, iyi huylu Zbo, kazançlı geçen bir kumar gecesinden sonra, parasım dostlarıyla paylaşmaya her zaman hazır olurdu. Ama aksilik ya, bazen tam Beatrice ile Modigliani'nin paralarının suyunu çektiği sırada, Zborowski de masa başında büyük bir para yitimine uğramış olurdu. İşte o zaman, bir köpeğinkine benzeyen gözleri ağlamaklı Zbo, kolu kanadı kırık, sanatçı dostundan özür üstüne özür diler, Modigliani'nin henüz alıcı bulamayan tablolarından birini hemen bir rehinciye bırakmaktan da geri kalmazdı.

Kimin eline para geçerse geçsin, bu para Beatrice, Modigliani yada Zborowski'nin olsa bile, göz açıp kapayıncaya dek âşıkların elinde çarçur olur giderdi. İşte bu yüzden sürekli olarak resim yapan Modigliani, büyük bir anlayışla öbürlerine de yardım etme gereksinmesi duyuyordu.

Bu arada, başka bir tablo alım satımcısı Paul Guillaume, yapıtlarının satışından bir servet kazandırdığı Max Jacob'un içten ve coşkulu ilgisinin bir ödülü olarak, Modigliani'nin alım satımcısı olması önerisiyle karşılaştı.

Bu yeni patronla ilgili haberi ilk kez Modigliani'ye bildirebilmek için, Montmartre'dan apar topar geldi Jacob.

- Benim satıcım, diye açıklıyordu Modigliani'ye, yani "senin" satıcın, henüz bu işe resmen girişmedi, ama benim sana güvendiğim denli güvenebilirsin ona. Onun elindeki çizgileri inceledim. El falına baktıktan sonra, gerçek beğenisinin çağdaş resim sanatına yararlı olacağı, buna boş verirse sıradan bir satıcı olacağını kendisine söyledim. Gerçekten bu işe atılmadı daha, bir dükkânı falan da yok, ama güvenebilirsin ona. Kararını kendin ver ve seni onunla tanıştırmaya zevkini bana bağışla. Kisling'in hatırı için Zborowski'yle çalıştığını biliyorum, ama unutma onun derdi gücü baht işlerinde kendisini destekleyecek birisi; işte bu yüzden kumar masalarından uzak durması gerek öncce. Şimdi sana iyi haberler getirdiğimi anlıyor musun?

Dostu konuşurken Modigliani onun sözünü kesmedi, ama Jacob'un kendinden hoşnut, sesindeki emredici havayı sezer sezmez cam sıklıdı

ve öfkeyle patlayıverdi: “*Sans blague!* Senin satıcını tanyorum ben. Birsüre önce Severini onu bana tamtmıştı. Hergelenin tekidir...”

– Yani iyi mi giyinir demek istiyorsun, Modi? Bir çelebidir o.

– Kapı ağzında, ayak üstü benden birkaç desen almıştı.

– Böyle yapmışsa, içeri girip oturmadığındandır.

– Onların her biri için bana beşer frank ödemişti.

– İşte görüyorsun ya! Başkaları sana yalnızca bir frank öder oysa...

Her neyse. ben de durup dururken, bir hiç için hır çıkarmayayım. Senin gibi sıkıntıdan bunalan birini onunla tamştırmak istedim, sen tutmuş onu daha önce tammış olduğunu bana söylüyorsun. Ama sonunda ben haklı çıkacağım. Paul Guillaume bundan sonra yağlıbo-yalarım senden alırsa, desenlerine beş franktan fazla ödeyecektir; yağlıbo-yalarım senden alması demek, yeniden boyamaya karar verdiğin içindir. Son aşkına gelince, aşkta garip bir yol izliyorsun. Gerçi bu serüvenin sanata yeniden dönmene yararı olmadı değil, bunu kabul ediyorum. Ne dersin, Paul Guillaume ile buluşmak için bir randevu ayarlayayım mı? Peki, ayarlarım öyleyse. Mrs. Hastings’e saygılarımı bildir lütfen.

– Niye bildirecek mişim? Tüm kadınlar gibi, ondan da tiksindiğimi biliyorsun.

– Yalnızca ona saygılarımı bildirmeni rica ettim senden.

Ayağa gelen bu kismete karşın, resimlerine karşılık aldığı az para, Modigliani'nin savruk ellerinde eriyip gidiyordu. Beatrice'in baloya gitmek istediği gün, kendisini böylesine parasız pulsuz görmemişti hiç.

Bir atölyede yada küçük resim okullarından birinde yapılacak bu balo pek önemli sayılmazdı. Böyle eğlentiler, ilk yaralı askerin izinli olarak Montparnasse'ta görülmesinden hemen sonra baş göstermişti. Bu gözü pek adamlar, çok geçmeden, Montparnasse'ın da kasvet verici biryer olduğundan dem vurarak cephede ancak iki saldırı arasındaki kısa aralarda kafa çekebildiklerinden ve cepheye dönmenin çok zor geldiğinden yakınmaya başlamışlardı. Bunun üzerine, önüne gelen her kişi, gece geç saatlere değin süren eğlenceler düzenlediler. Hem dans edilebilen, hem de cepheden gelen askerlerin kurtlarını döktükleri küçük şölenlerdi bunlar. Savaş sürüp giderken, bu eğlentiler daha da geliştirilip, bir düzene sokulmaya çalışılıyordu.

Beatrice'in gitmeye niyetlendiği balo, küçük bir atölyede olacaktı. Sevgilisiyle birlikte salondan içeri girdiğinde herkesin ne denli coşkuya kapılacağını düşleyerek kendi kendine gülümsüyordu Beatrice. Kelepir mal satışı yapılan bir yerde gördüğü gül kurusu bir kumaş parçasını koşup alabilmek için kendisini zor tutuyordu. Hiç zaman yitirmeden o kumaştan kendisine güzel bir tuvalet yapabiliirdi. Ama parayı nereden bulmalıydı? Son çeki henüz Londra'dan gelmemişti. Zaten baş edemediği bir sürü derdi olan Zborowski'ye başvurmanın da hiçbir yararı yoktu. Paul Guillaume ise, Modigliani'nin başka resimlerini satın almak için kılını bile kıpırdatmıyordu.

– O işi sen bana bırak, Beatrice, diye söz verdi Modigliani. Balonun en güzel kadını sen olacaksın. Herkes kıskançlıktan yemyeşil olacak.

Montparnasse kahvelerindeki bazı yakın tanıdıkları, siyah faydan yapılmış giysisinin Beatrice'e pek yaraştığını ve ona bir düşes havası verdiğini söyler dururlardı. Henüz modası geçmediğinden, bir ay öncesine değin, Beatrice o giysisi nedeniyle övünülecek sözler duymuştu, ama ona kalırsa, giysisi eskimişti. Onunla bir gece toplantısına gidemezdi artık. Gelgelclim, bir terzi clinden çıkma o giysiden başka giyecek doğru dürüst birşeyi de yoktu.

Modigliani'nin söylediklerine yatağından, "Ben o baloya gitmeyeceğim," diye yanıt verdi. "Giyecek birşeyim olmadığını biliyorsun."

– Benim dediklerimi duymadın mı? Orada gecenin en güzel kadını sen olacaksın dedim. Bunu sana göstereceğim. Hadi, kalk bakalım yerinden.

– Hayır.

Modigliani ona doğru atıldı. Beatrice dövüleceğini sandı. İlk kez olmuyordu bu. Birlikte yaşamaya başladıklarından beri böyle yapardı o, ama Beatrice de ona karşılık vermekten geri kalmazdı. Bununla birlikte, kendisini yataktan dışarı atan Beatrice, sevgilisinin her zamanki gibi kaba davranmadığını görünce, "Ne yapmak istiyorsun?" diye sordu.

– Çabuk giyin! dedi Modigliani. Siyah tay giysini giy hemen!

– Ama...

– Sana ne söylüyorsam onu yap.

Boyun çömekten başka çaresi kalmayan Beatrice onun dediğini yaptı. Giyinmesini bitirince, gelip, bir modaevi mankeniymiş gibi, dediğim dedikçi sevgilisinin önünde durdu.

Gece boyunca çırılçıplak koynunda yatan, birkaç dakika önce yataktan dışarı fırlayan kadını, tepeden turnağa şöyle bir süzdü Modigliani. Derken, pastel kalemlerle dolu kutusunu eline aldı. Önce bir beyaz kalem seçerek, giysinin göğüs bölümündeki hatları belirten ve dekolte bir görüntü veren giysinin üstüne arabesk bir biçimde çizgiler çizmeye başladı. Sonra yukarıdan aşağıya, tüm önceki renkleri de kullanarak, alacalı bulacalı işlemler yaptı. Doğaştan çalışmayı sürdürdü: Nüelerin ressamı, kendisini kaptırmış, görkemli bir çiçekler ressamı oluvermişti. Aşkın ve esinlenmenin bir mucizesiydi bu sanki.

Bir manken gibi sessiz durmaya çalışarak, büyük bir şaşkınlık ve tutkuyla becerikli sevgilisine bakıyordu Beatrice. Siyah kumaşı sayısız çiçeklerle donatan Modigliani, sınıksız giysinin altındaki Beatrice'in etinin sertliğini duyuyor, yenilenmiş bir tutkuyla ağır ağır soluyordu. Biraz önce doğru eğilerek, küçücük, yusuvarlak göğüslerinin tam altına, karnının üzerine alıv alıv parlayan bir deste çiçek kondurdu. Çabucak kalçalara geçti, dua edercesine diz çöküp, serbest kalan eliyle Beatrice'in dizlerinden birini kavradı ve eteğin bacaklarının çevresince dolandığı yerde, köpüklü bir şatafatla süslemesini yapıp resmini bitirdi.

– Olduğun yerde kal, diye onu uyardı.

En sonunda yerinden doğrulup, çiçekli başyapıtıyla bezenmiş Beatrice'i büyük bir doyum ve hayranlıkla seyretti. Bu öyle bir doyumdu ki, karşısında put gibi kalakalmıştı. Tam bu sırada, Beatrice sessizliğini yitirerek, Modigliani'nin anlayamadığı bir nedenden ötürü, birdenbire kahkahalarla katıla katıla gülmeye başladı.

Elleri renkli kalemlerden boyalı Modigliani, boya püskürtecini alarak, göz kamaştırıcı resmi saptayıcı sıvıyla şöyle bir sıvadı. İyimser bir tutumla, "Şimdi istediğin gibi gülebilirsin," dedi. "Biraz kımıldayabilirsin, ama çok değil. Yalnız, saptayıcı sıvı kuruyuncaya dek oturayım deme sakın. Daha sonra giysini çıkarıp, benim çizdiğim beyaz çizginin oradan, tam boynundan giysiyi makasla kesersin. Aman kollarına dikkat et! Sağ baldırındaki gültü bozmak üzereydin. Bak: İşte böyle. Şimdi çıkar üstünden onu ve dediğim yerden kesmeye

başla. Biraz sonra ben dışarı çıkıp, bu gece büfede birşeyler yiyip içebilmek için bir dosttan birkaç frank borç istemeye gideceğim.

Baloda işler yolundaydı: Modellik eden bir İtalyan kız akordeonla çeşitli gösteriler yaparken, sessiz sinemaların birinde çalışan Slovak bir piyanist, duvara dayalı, konsol tipi bir piyanoyla ona eşlik etti. Kadınların çoğunun üstünde en göz alıcı giysileri vardı. Bazı kadınlar ise, gösterişli ayakkabılarla donanmışlardı. İzinli olarak cepheden gelen birçok sanatçı üniformalıydı. Eğlence başlamadan önce, Rotonde'un patronu Mösyö Libion, cam tez müşterisi Modigliani'den bir desen satın alma inceliğini göstermişti.

Beatrice ile Modigliani, akşamın en civcivli anında girişlerini yaptılar. İçeriye girer girmez çılgınca bir alkış alamadılarsa, bunun nedeni, böyle bir alkışın Modigliani'nin camm sıkacağına, Beatrice'in hoşuna gitmeyeceğini bilen kurnaz dostlarının ilgisizmiş gibi davranmalarıydı. Herkes kısa, ama çekingen bir sessizlik içinde kalmayı uygun görmüştü. Aslında, bir ozan ve mükemmel bir hanımefendi olan Mrs. Hastings için bundan daha pohpohlayıcı başka birşey olamazdı. Yardımlaşma parasının ödenmesinden sonra, Beatrice bir tanıdığı tarafından dansa davet edildi ve gerçekten iyi dansetti. Modigliani büfe-bar da arkadaşları arasında dolaşıyordu. Herkes onun bugünlerde az içtiği izlenimi içersindeydi.

Boyalı giysisi ve birsürü takısıyla Beatrice balonun gözdesiydi. Sürekli olarak dansederken, bir taraftan da, Garde Royal'de subaylık eden, uzun boylu, sarışın, İskandinavyalı bir yontucuyla da gizliden gizliye kırıştırma saflığını gösteriyordu. Tangonun çapraşık adımlarına uyan yontucu, biraz da Beatrice'in kışkırtması ile, onu göğsüne bastırırken bastırıyordu. Durum böyleyken, seyircilerden kendini bilmezini biri, aşırı duyarlı Modigliani'ye boşboğazlık edip, onun bu durumu görmesine neden olmasaydı, hiçbir aksilik çıkmayacaktı. Kendisi dansetmediğinden, Beatrice'i dansetmesi için serbest bırakmıştı o. Bu yüzden olasıdır ki, genellikle konuşmayı yeğleyen Modigliani, içinde bulunduğu dalgınlıktan uyanmayacak ve bir öfke nöbetiyle dansedenlerin arasına dalmayacaktı.

Birkaç dakika öncesinin sevimli Modigliani'si çabucak öfke dolu bir çılgına dönüşerek dansı bozmuş, sarışın İskandinavyalıya saldırmıştı. Fujita'nın ansızın araya girmesiyle durum kurtulmuştu.

Bir Japonun Jui-jutsu oyunlarını uygulaması Modigliani'yi yatıştır-
maya yetmişti. Bununla birlikte, öfkesi ve küçük düşürülmesinin aci-
sını çıkarması gerekiyordu. Tek çıkar yol, Beatrice'e iyi bir dayak
atmaktı. Ne var ki, bunu herkesin içinde yapamazdı. Bundan başka,
yapsa bile araya Fujita girerdi. Fujita ile arasının bozulmasına aldırış
ettiği yoktu. Fazla gürültü patırtı etmeksizin Beatrice'i salondan dışarı
çıkardı ve sokak ortasında tüm öfkesini veriyansın etti kadına. Beatrice
her nasılsa onun elinden kurtulup, koşmaya ve korkuyla bağırıp
çağırılmaya başladı.

"*Ritornèro domani!*" diye peşinden haykırıyordu Modigliani.
"Yarın döneceğim!" Gecenin karanlığında boyalı eteklerini iki eliyle
tutarak kaçan Beatrice'in ardından koşamayacak denli çakırkeyifti.

Yine geri döndü, ama hemen ertesi gün değil. Balodaki anlaşılması
güç davranışından sonra nereye, nasıl gittiğini kimseler bilmiyordu.
Beatrice'in onu geri çağırma için, pişman olduğu yolunda da bir
söylenti çıkmadı. İlişkileri öncekinden daha kötü değildi, ama gizle-
seler bile bunu belli ediyorlardı. Modigliani'nin dağınık atölyesinin
komşuları ile Beatrice'in kulak konuğu denebilecek daha kibar kapı
komşuları duyduklarına başlarını sallayıp, dudak büküyorlardı. Hiç
kimse evlilik ilişkilerine özge bu ağız dalaşlarına hiç şaşırıyorlardı
artık. Gürültüler ayyuka çıkınca, bunu duyan birisi hemen, "İtalyan
yine kafayı çekmiş," yada, "Şimdi İngiliz kadın yine başlar," diyordu.
Komşularının ilgisini daha da çekebilmek için, kadın o zaman
zaman, "İmdat! Beni öldürüyor!" diye de bağırıyordu.

Montparnasse'taki balonun üstünden iki gün, iki gece geçtikten
sonra bile, birbiriyle uyuşmayan çiftin, Rosalie'nin Yeri'nden
Dôme'a, oradan Rotonde'a gidip gelirken, Beatrice'in o görkemli
yırtık giysisini hâlâ görenler vardı. Çiçeklerle bezeli giysisinin geri
kalan parçalarından öylesine onur duyuyor olmalı ki, omuzları çıplak
olmasına karşın, bu eski giysiyi sırtına geçirmekten kendisini
alamıyordu. Son gültün solmasından hemen sonra, uzun süredir
beklediği çek gelmişti.

Kübizmin ünlü temsilcilerinden biri olan sanatçı Henry Hayden,
daha sonra Modigliani'nin başından geçen bir olaya küçük bir ışık
tutmuştu. Bir dostunu görmek için, rastlantısal olarak yolu Mont-
martre'a düşünce, kendisini çok şaşırtan bir olaya tanık olmuş. Beat-

rice'in kendisinden koptuğunu anlar anlamaz. aramadık yer bırakmayan Modigliani. önüne çıkan herkese onu sorar olmuş. altına bakmadık taş bırakmamış ve en sonunda. sanki gizli bir güçle yönetiliyormuş gibi. onun saklandığı yeri bulmuş. Beatrice içeri almamış onu. İçkiden başı dönen Modigliani. kadının gizlendiği odanın kapısını açmayı denemiş. olmanmış. Aldığı alkol ve uyuşturucu nedeniyle güçten kesilerek. denetimini yitirmiş ve büyülenmiş biri gibi kendinden geçerek haykırmış: "Para! Para! Kafayı çekebilmem için hiç olmazsa bana biraz para ver!" Beatrice ona kulak asmamış elbette.

İlişkileri gibi acıklı bir öyküydü bu. Yine de. düşsel büyüyle Modigliani'ye esin verip. fırçasını eline aldırıldığı ve en iyi yapıtlarının başlangıcına yön veren çalışma dönemini açtığı için. Beatrice'e şan olsun! O dönem resimlerinin verimi öylesine yüceydi ki. en karanlık günlerinin yoksulluk ortağı Zadkine daha sonra şunu söylemek zorunda kalacaktı: "Resim ormanına gitmişti o ve bu ormandan geçmek için kendi yolunu açmaya savaşıyordu."

Huysuz bir melek ve aynı zamanda uzgörülü bir iblis olan Beatrice. delidolu sevgilisinin kendi yolunda yürümesi. yazgısıyla başbaşa kalması gerektiğini anlamıştı; çünkü yaratıcı bir sanatçıydı o. Onunla vedalaşırken. birkaç soğuk. yalın sözcükle. parlak yalazasını canlı tutmak istercesine onun için şöyle demişti: "Boya. sevgili çocuk. boya! Herşeyden önce, sen bir ressamısın, öyle değil mi?" Daha sonra İngiltere'ye dönmüş. Montparnasse bir daha ondan haber alamamıştı.

YENİ AŞK

Artık Modigliani yaşamının sonuna değin. bıķıp usanmadan boyayacaktı. Onu cennete de, cehenneme de g t rt p getiren Beatrice Hastings, düpedüz ona boyamasını buyurmuşt . Ama Şimdi, aynı zamanda, kendisine seslenen bir başka sesi, dehşet verici, t rk tt c  bir sesi duyuyordu:  ks rd ğ n , kan t k rd ğ n  fısıldayan ölümün sesiydi bu ve günleri çok sayılıydı.

Gelgelelim, yağlıboya çalıŐmalarının yanısıra, eskiden olduğu gibi, herkesin içinde, kurşunkalemiyle eskizlerini, desenlerini çizmeyi s rd rt yordu. Bir gece, her zamankinden daha çok gürültü patırdı çıkarıldıktan sonra, çekip Gaite Sokağı'ndaki polis karakoluna girmiş, soruŐtırmalarını bekleyen bir k c k hırsız ile bir  ingene arabası sürücüsünün oturdıkları peykeye iliŐerek, her zaman yanında taşıdığı eskiz bloknosunu açmış, kadife ceketinin cebinden çıkardığı kurşunkalemiyle, bisikletinin yanbaşında duran genç bir polisin resmini çabuk çabuk çizmeye başlamıştı. Resim bitince, bir haber ulağının kepini giymiş Aziz George'a benzemiŐti adam.  evresinde toplaŐanlar hayran kalmışlardı resme.

Oturduğu masanın üzerindeki k ğit yığınının ardından bakınan komiser, "Resmi ona hediye edecek misin?" diye sormuştu.

Ne var ki, resmi kendisine  nerilince, portresi çizilen polis memuru dona kalmış, "Ne yapacakmıŐım onu?" diye homurdanmıŐtı. "Ayna bana yetmez mi?"

Modigliani'nin yaşamında başına gelen bu tuhaf olayın, onu nasıl etkilediğini kimse anlayamamıŐtı. Belki o resmi, kendi deyimiyle *dopo le spalle* edip, elden çıkarabilirdi, ama artık o bambaşka bir kişiliğe b r nt yordu.

Bunu gözler  nt ne sermek üzere, bir zamanlar Suzanne yada Germaine diye tanınan, -Beatrice'e rastlamadan önce- Modigliani ile başından bir serüven geçen Th rese'e bir an için dönmeliyiz. Onun sıklık ve açıkça bir "büyük adam"dan  ocuk istediğini ve bunu olir

olmaz yerlerde uluorta söylediğini de anımsayalım. Böyle bir role yeterince hazırlıklı ve istekli olan Thérèse, tanıştığı “ünü büyük kişi” bu rolü oynamaya olanak tanıdığı sürece. babalık adayı olarak seçtiği kimseye birtakım girişimlerde bulunurdu. Modigliani ile tanıştıktan sonra. onun gerçekten büyük ve ün kazanmakta olduğuna inanmış, giderek peşinden koştuğu tek kişi olmuştu. Bir model olarak Montparnasse’da oldukça iyi tanınan Thérèse’in düşüncelerinin tümünü, Modigliani’nin ne zamanlar yalnız kaldığı, onun ne zaman yalnız bulabileceği ve onun zayıf noktalarından nasıl yararlanacağı gibi konular oluşturuyordu.

Bu ilişkinin sonu konusunda olumlu hiçbirsey öğrenilmediğinden, biz burada. gerçekten neler olup bittiğini salt kıyaslama yoluyla verebileceğiz. Öğrenilen şeyler. çeşitli kahvelerdeki konuşmalardan ve biraz da Thérèse’in kadın arkadaşlarının kendi aralarında yaptıkları dedikodulardan derlenmiştir. Doğumevi sanatçıların toplu olarak buldukları yerden pek uzakta olmadığından, kadınlardan bir haber alınır alınmaz. o haber erkekler tarafından hiç zaman yitirilmeden hemen çevreye yayılıverirdi.

– Thérèse’in doğumevinde olduğunu biliyor muydun? Bir çocuğu olmuş.

– Bundan haberin yok muydu senin?

– Bebeğin babası kim acaba?

– Elbette ki, Modi. Başka kim olabilir? Çoktandır onun peşindeydi kadın.

– Ama hiçbir açıklama yok bu konuda.

– Sen de Modi gibisin, hani.

– Peki, o ne diyor bu işe?

– Tek sözcük ettiği yok, ama Thérèse’in hamile olduğunu duyar duymaz gidip onu aramış.

– Çocuk ondan mı sahi?

– Başka kimden olabilir? Yoksa buna hiç mi hiç aldırmış etmezdi.

– Bu konuyla ilgili tek sözcük bile duymak istemiyor sanırım.

– Elbette istemiyor.

– Kendisinin sorumlu olmayacağına inandığı bir sürü gerekçesi olmalı.

– Olabilir, ama bana kalırsa yoktur.

- Ne demek istiyorsun?
- Thérèse'in Modi'nin peşinden koştuğunu herkes biliyor. Bir adam sarhoş olunca, çekiver kuyruğunu...
- Böyle mi sanıyorsun?
- Modi'nin o zavallı kızı kamındaki bebekle kapı dışarı etmesinin nedeni budur demek istemiyorum.
- Öyleyse varsayımın nedir?
- Konuya bir başka açıdan bakmalıdır diyorum. Dediğim dedikçi tüm öteki kadınlar gibi bir baş belası olan Thérèse'i terke edecek olursa, Modi gibi birisi bir bebekle ne yapabilir?
- Bunu bana sorma. Öylesine güç bir durumda hiç kalmadım ben.
- Kalsaydın diyelim?
- Kaza, kazadır. Yazgının cilveleri üstüne bir kitap yazılabilir.

Thérèse, çocuğunun Modigliani'nin oğlu olduğunu şurada burada çitlatmayı sürdürüp, onun büyük bir öskeyle söylediği, "Bir taş doğurduğunda gel de beni gör." sözlerinden büyülenmiş görünüyorsa da, gerçeği hiçkimse doğru dürüst bilmiyordu. Günün birinde anneye çocuğu ortalıktan yitip gittiler. Çok geçmeden çocuğun iyi yürekli birileri tarafından benimsendiği duyuldu. Yaşadıysa, kim bilir bugün ne olmuştur o çocuk.

Modigliani, Venedik'te tanışıp dost olduğu Soffici ile Papini'nin önerilerine uyarak, Paris'e gitmeye ilk kez yüreklenmişti. Fransa'nın başkentine gelir gelmez, bir süre kentin tam ortasında, deyim yerindeyse, durağan bir "çağdaş sanat müzesi"nin yanbaşında yaşamış, gördüğümüz gibi, Picasso onu Montmartre'a yerleşmeye zorlamıştı. Gelgelclim o, yeteneğini ve bir bakıma kişiliğini hiç geliştirmeksizin, içkiye düşkün Utrillo'nun arkadaşlığıyla kendisini aşağılarken, Picasso da öteki dostlarına katılarak, Montmartre'daki yaşamının ne denli kısır olduğunu en sonunda ona söylemek zorunda kalmıştı. Birçok ressam ve yazar Montmartre'da kıyasıya çalışıp yaşıyordu. Onların tümü, sanata ve kendilerinin zorunlu iyimserliklerine güvenleri olan, alay güçleri de bulunan genç adamlardı; ama Modigliani'nin kumaşı değişik olmakla birlikte, alay gücünden de yoksundu kuşkusuz. Ölçütlü kullanılınca mükemmel bir savunucu aracı olan mizah inceliğinin kurtarıcılığını bir türlü elde edemiyordu. Yeni fikirlerin yeri olduğu için, Montparnasse'a gidip talihini denemek

üzere Montmartre'ı terkelti. Montmartre'daki dostları, kendilerini yeni yeni bulan kişilerin toplasıkları bu yere gitmesi için onu kışkırtmakta elbirliğı etmişlerdi sanki. Onun Montparnasse'a göçmesine ön ayak olan dostlarına. böyle bir öğüdü verecek denli zeki olup olmadıkları sorulacak olsaydı, yanıtı şöyle olacaktı: "Orası her tipten, her ulustan birsürü genç tarafından ele geçirilmeye başlanan bir çevreydi. Gerçi Modigliani'nin dehası oldukça yavaş ve acınası bir yalnızlık içinde geliyordu. ama o öyle bir insandı ki, usu ve yüreğı toplumla uyum sağlayayım derken, aynı zamanda ona karşı koyuyordu; üstelik incinerek yada kırılarak.

Şimdi o, terkedilen bir âşık. bir çocuğun sözde babası olarak, artık rasgele bir sanatçıydı. Yapıtları az satılmakla birlikte, kazancı onu daha iyi yaşama olanağı sağlıyor. buna karşın öncekine kıyasla daha sefil bir yaşam sürüyordu. Kimseye yardım elini uzatmak istemeyen bazı varıl kişiler. "yardımın ötesinde" olan talihsiz kimselerden siksik utanç ve acımayla söz ederler. Böyle konuşmak bir bakıma acımasızlıktır. ama hiç de doğru olmayan birşey değildir. Romantizm çoğunlukla gerçekçiliğı beslemekle birlikte. Modigliani yaşamım şarap, absent, rom. uyuşturucular ve çilgınca şölenlerle. ama ne var ki. gündüzlerini sanata. geceleriniyse pokere adayan işadami-ozan kırması. tablo satıcısı dostu Zborowski'nin yardımıyla sürdürüyordu.

Buna karşın. sanatı gün geçtikçe daha da güçlenip bir uyuma kavuşuyor. bir ressam olarak ürettiğı resimlerinden ve yontularından büyük bir haz alıyordu. Gerçi sayısal olarak şimdiye dek az yağlıboya üretmiş olmakla birlikte. en sonunda aradığı biçeme kavuşmuştu. Kesinlikle kendisine özge bir yöntemi ve biçemi olduğunu kanıtlıyordu artık. İzlediğı aym yoldan. renklerle didişmeyi. bir yontucu olarak doğrudan doğruya taşı yontmayı öğrenmişti. Çalışmak için ısrar ettiği balçıktı. kullandığı ise düpedüz çamur. Bir paletteki de çamur yığının-dan başka birşey değildi; sanatçı. yaratacağı biçimin bir parçası olarak. gereken ölçüde boyayı fırçasına almasını bilirdi.

İşte bu evrede. Modigliani "Şişko Çocuk"u boyadı. Yakından incelendiğinde. bu çalışması güzel. genç bir kadınla ilgiliydi. Sonra. Beatrice'le bir benzerliğı olan gizemli "Madam Pompadour"u üretti. Kadın portrelerinin çoğunda göze çarpan uzun boyun ilk kez bu tabloda görüldüğü gibi. o zamanlar moda olan bir şapka o güzelim

alını hafifçe gölgelemekteydi. Bu yapıt, bir bakıma karikatürü anıstırıyordu tutku, nüktenin soluğunu kesmiyordu, ama Modigliani'nin nüktesi dile gelmekten yoksundu. Görsel algılamalarını sözcüklere çeviremiyordu o. Dostu Kisling'in atölyesinde, Kisling'e poz verdirip, hem desenini çizdi. hem de yağlıboya bir portresini yaptı. Kendisiyle de işbirliğine başlayan Paul Guilaume'un bir portresini boyadı. Portre, kendisini vurarak yaşamına son veren bu adamın zekice yapılmış psikolojik yorumuydu. Derken "*Saçı Örgümlü Kız*"ı bir dizi şahane nü ve değişik bir biçimde çalışılmış olmakla birlikte karikatürü çağrıştıran bir başka yapıtı, "*Gelin ve Damat*" izledi. Bunlardan sonra. Zborowski'nin. Jean Cocteau'nun ve Marguerite adındaki bir kızın portrelerine sıra geldi.

Modigliani. kişisel anlatım yöntemine özellikle uygun gelen birtakım yeni biçimleri deniyordu. Bunu aynı beceri ve yalınlıkla. paletini hazırlar hazırlamaz. çoğunlukla önemsenmeyen iki gerçeği. içgüdüleriyle sezerek yapıyordu. Bunlardan biri. kendisine özge yasalarıyla. kesin. ama sonsuz değişkenliklere de izin veren armoniydi. Öbürü ise. -lirizmi oluşturan. salt iyi beğeninin altında yatan. ustalığı belirten, kısacası herşey demek olan- esindi.

"Artistik teknik"i adamakıllı öğrenmişti: henüz bir çocukken bile bu işte ustalaşmıştı. Üstüne fazla düşmeksizin herkes kendi yöntemine göre güzel sanat okuluna giderdi. ama arasına birkaç parça taş aşırmaq da iyidir...

Gerçek şu ki. Modigliani yeni denebilecek hiçbirşey "bulmamış" idi. Kendi zamanının adamıydı o. böyle olmasaydı tuhaf kaçırdı zaten. İnce eleyip sık dokuyacak olursak. nüleriyle portreleri. o dönemde geçerli olan sanatın ortak özelliklerini taşır ve bu onun insancıl derinliğini belirtir. Yenilik. sonsuz gerçekler kullanılarak yapılmışsa. zamanın nükte ve duygusuyla da esinlenip denetlemişse. özgünlük bir erdemdir.

Etrüsk sanatını yeğlediğinden. önceleri pek önemsemediği zenci sanatına da çok şeyler borçluuydu. Ne var ki. geniş sanat kültürüne karşın. yaygın beğeniye sıkı sıkıya bağlı kaldı. Paris'in kozmopolit kalabalığı içinde benzerlerini görünceye değin. kimi güzel sanat okulları ve atölyelerince benimsenen basmakalıp tipleri asla kullanmadı.

En önemli yapıtları, 1914 ile 1920 yılları arasında ürettikleridir. Bu altı yıl içinde kendi biçemiyle yöntemini, kişisel ve öykünülmez birşeyleri yaratıp geliştirmede üstün bir başarı elde etti. Asla sıradan denilebilecek modeller kullanmazdı. Çok geçmeden, ürettiği yağlıboya kadın portreleri, onunkinden başka bir el tarafından imzalanamaz oldu. Düşüne taşına, tüm ikinci sınıf güzel sanat okullarınca yinelenip kullanılan ve bayağılaştırılan bir kadın tipine yaklaşımdan sakındı. Diyelim ki, adsız bir model seçti, bu model ister Rosalie'nin Yeri'ndeki mutfakta çalışan bir yardımcı kız, ister Zborowski'nin uşağı olsun, portresini boyayacağı kişi ister kapıcı kadının kızı, ister Paul Guillaume olsun, bu portrelere kendi kişiliğini vurmaktan edemezdi.

Yapıtlarında göze çarpan buruk, hüznünlü bir hava, kimi hayranlarının ona "Hüzün Ressamı" adını yakıştırmalarına neden olmuştur. Onun gerçekçi, kösnül yanlarını abartarak yapılan betimlenmesinde, derinden derine dinsel bir tutumun varolduğu da yadsınamaz. Bu yüzden ben ona "Arındırma Ressamı" demeyi yeğlerim. Dante'ye olan tutku dolu bağlılığı ona oldum olası bir yeni yaşam, bir *vita nuova* düşüncü kurdurdu ve bu anlamda bile bir devrimciydi o. Renk düzeyini Renoir'ın son yıllarında yaptığı gibi yükseltmiş, cömertçe, bol bol boya kullanarak çalışmış, kalın bir boya tabakası (*imposto*) ile boyamıştır yapıtlarını. Tuale daha henüz yeniymiş gibi vurulan taze görünümlü kalın, canlı özdek (*matière*), şaşkınlık verici ruhsal bir nitelik de içeriyordu.

Modigliani artık hergün düzenli olarak çalışıyordu. Bir güzel tuali bir başkası izliyor, üçe doğru yükselen merdivenin basamaklarını tek tek hazırlıyordu. Bu başarıya kendisini vermişken, yaşamına bir başka aşk karıştı: Jeanne Hébuterne adında bir genç kız.

HİNDİSTAN CEVİZİ

Modigliani ilk kez Rotonde'da karşılaştı Jeanne ile. Aslında canlı modelle çalışabilmek için, bir raslantı sonucu, küçük bir ücret ödeyerek girdiği Grande Chaumière Sokağı'ndaki bir resim okulunun çizim sınıfında, üç-ayak iskemlesinde sessiz sessiz otururken dikkatini çekmişti o. Rotonde'da onu gördüğü gün de, üç ayak bir iskemlede sessizce oturuyordu, ama amerikan barın daha yüksek iskemlelerinden birine tünemiş, hafif, ufak ufak içkisini yudumluyordu.

Jeanne, genç kızların en alçakgönüllüsüydü. Oval küçük başı, kumral saçları nedeniyle kendisine Hindistan Cevizi (Noix de Coco) denilen Grande Chaumière Sokağı'ndaki okulun çizim sınıfından birkaç arkadaşıyla birlikte Rotonde'a henüz yeni çıkmaya başlamıştı. Ailesinin Saint-Médard dinsel bölgesi papazlarından epey saygı gördüğü söyleniyordu. Erkekkardeşi görünüşü ressamlığında uzmanlaşmış, yapıtları Sonbahar Sergisi'ne de kabul edilen bir sanatçıydı. Jeanne ise, ailelerince kendisinde bir "yetenek" olduğu sanılan şu çocuklardan biriydi ve hiç kuşku yok ki, papaz efendiyle yapılan bir tartışmadan sonra, Güzel Sanatlar Okulu'nun giriş sınavlarına hazırlanması için, önce Montparnasse'taki özel okullardan birinin çizim sınıfında ders alarak zamanını geçirmesi öngörülmüştü. Ne Dôme'a, ne Rotonde'a uğrayan ağabeyi, Grande Chaumière Sokağı'ndaki resim okulu öğrencilerinin davranışlarının, Bonaparte Sokağı'ndakinden daha ağırbaşlı olduğu konusunda ailesine güvence vermişti. Grande Chaumière Sokağı'ndaki okulun öğrencileri delicesine yaramazlık ve gürültü patırtı yapmadıkları gibi, kimileyin tehlikeli olaylara yol açabilecek gençlik çılgınlıklarından da çekinirlerdi. Hem sonra Jeanne, Güzel Sanatlar Okulu'na giremezse, Saint-Sulpice Sokağı'nda bulunan, dinsel özellikler taşıyan basılı yada boyama resimlerde uzmanlaşmış, tinsel bakımdan kişiyi yücelten resimleri rötuş eden, dindarlıkla ilgili duygusal süslemelerin pek bol çeşitlerini onaran dükkânların birinde de çalışabilirdi.

Grande Chaumière Sokağı'ndaki okula hiçbir sınav yapılmaksızın öğrenci kabul edildiğinden, oraya kolayca girmişti Jeanne: Belirli bir kayıt ücretini ödemek, kişiye, canlı modelden çalışma, birkaç çizim dersi ve bir profesyonel sanatçı tarafından yapılacak eleştiriler için yeterliydi.

Jeanne, kursun başlangıcında, ilkokula başladığı günlerdeki gibi çekingendi, ama çok geçmeden kendi yaşındaki bir kızın yanında yer bularak, hemen dost oluverdi onunla. Arkadaşı birkaç aydır öğrenciydi orada ve II. İmparatorluk devrine yaraşır buklelerle donanmış, bir kedi başına benzeyen kafasının tam tepesinde o görkemli, maun rengi saç topuzundan ötürü, Kırmızı Fasulye (Haricot Røge) adını takmışlardı ona. Montparnasse'ın bu dönemi üstüne açıklamalarda bulunan bazı yorumcular, kulaktan dolma ve gerçeğe uymayan bilgilerle Kırmızı Fasulye ile Hindistan Cevizi'ni birbirine karıştırma eğilimine kapılırlar nedense. Yanlışlık önemsizdir, ama sırf gerçeğin hatırı için, bunu belirtmek boynumuzun borcudur.

Kırmızı Fasulye bir porselen ressamı olabilmek için yetiştiriyordu kendisini. Masum içgüdüüsü Hindistan Cevizi'ni Rotonde'a getirmekle birlikte, sonuçta bu deneyim Jeanne'in kısa mutluluğu yada yazgısal felaketi olacaktı. Kırmızı Fasulye duygusaldı, davranışlarında ölçülüydü, ama gelgelclim kahvede birkaç saat geçirmekten de hoşlanmaz değildi: Çizim sınıfında pek az konuşma fırsatı vardı, oysa böyle içkili bir yerde sanatçılar sürekli olarak konuşup dururlar, o da öğrenmekte olduğu uğraşla ilgili birçok tartışmayı dinleme olanağı bulurdu.

Jeanne, Rotonde'da Kırmızı Fasulye dışında başka bir kimseyle kanuşamayacak denli utangaçtı, ama yine de herkes tarafından sevilir, saygı görürdü. Sanatın olduğu denli yaşamın da bir öğrencisi olarak, her iki konuyla ilgili bilgi dağarcığı derli topluysa da, yetersizdi. Modellerle kendi başına buyruk öbür kızlar ona dostça, ama yine de ölçülü davranırlardı. Yalnız Grande Chaumière Sokağı'ndaki okulda onu Hindistan Cevizi diye çağırarak özgürlüğü vardı. Okul dışında, erkek öğrenci arkadaşları sanki erkek arkadaşlarından birine seslenir gibi ona Hébuterne derken, modellerle öteki kızlar sadece "Matmazel" derlerdi.

Birgün, içlerinde Jeanne'in da bulunduğu gençler topluluğu, ertesini pazar yapacakları bir gezi izlencesini aralarında tartışırken, Jeanne

kilisedeki dinsel törene gitmeye zorunlu olduğuna değinerek geziye katılamayacağını söylemişti onlara.

- Bravo! diye haykırmıştı genç sanatçılar arasındaki bir bayan arkadaşı.

- Dinsel törenlere gitmeyi çok mu seversin? diye sert bir yanıt vermişti başka bir genç kız. Şaşırtıyorsun beni.

- Kendi adıma konuşmuyorum. matmazel için bravo demiştim. Sizin gibi dinsiz imansızlar önünde. pazar günleri kendisi için dinsel törenden başka birşey olmadığı yüksek sesle söylemekten çekinmedi de ondan.

Tam bu sırada Modigliani ilk kez Jeanne Hébuterne' e dikkatle baktı ve sade giyimli, saçlarının iki kalın örgüsü dar göğsüne inen ufak tefek genç bayanın duru güzelliğinden çarpılıverdi. Öteki sanatçıların yamsıra Fujita da o akşam oradaydı ve bozuk Polonya aksamıyla atıp tutan Yahudi tablo alımcısı Adolphe Basler'i dinliyorlardı hep birlikte.

Basler ne zaman kahveye damlasa, tutumu, davranışı özenle izlenirdi. Küçük bir tuali yada iskarta bir deseni, aym işle uğraşan daha paralı birisine yutturmakta başarı kazanmışsa, başım onurla dikeltir, şemsiyesini önünde tutar, melon şapkasım şöyle bir geriye iterdi. İşler iyi gitmemişse, şapkasım bir gözünün üstüne kaykılır, şemsiyesini arkasında tutardı.

O akşam Basler iyi bir günündeydi. Yalnız Fujita'yla Modigliani onu pek dinlemiyorlar, her iki sanatçı birbirlerini zaman zaman, Basler'in söylevine sessisce kulak veren genç kıza göz atarken yakalıyorlardı. Modigliani kadınların üstüne pek düşmezdi, ama şimdi, Beatrice Hastings'le olan ilk ciddi ilişkisindeki gibi, anlaşılmaz bir utangaçlık içindeydi. Öyle duygularla alışverişi olmayan Fujita ise, onun kıskançlığını kışkırtarak, Hindistan Cevizi ile konuşmaya teşne görüntüyordu. Derken, aralarındaki suç ortaklığı gülümsemesini andıran bir bakışmayı ayımsayınca, Modigliani öfkeden kuduruverdi.

Jeanne'in sıradan yosmalıkla ilgisi yoktu kuşkusuz, öyle kızlardan değildi o, Fujita'nın onu baştan çıkarması da söz konusu olamazdı. Jeanne'la Fujita birbirlerine gülümseyebilirler yada aynı zamanda gülümsemiş olabilirlerdi, ama her ne olursa olsun, Modigliani'nin ay-

ranını kabartıyordu bu durum. Öylesine kıskırtılmışken, davranışının saçmalığını anlamış olsa bile, dostu Fujita'yla kavgayı göze alabilirdi.

Rahatını kaçıran bir başka coşku daha sarnıştı içini. Durup dururken Fujita'ya saldırmak gibi çılgınca birşey yapacak olsa, Jui-jutsu'nun sadece ani bir bilck bükme oyunuyla yenilerek küçük düşmek de acı verebilirdi ona. Aptallığının bilincine varıp, hiç gecikmeden çekip gitmenin çıkar yol olduğunu düşündü; başına dert çıkaran bu yeni aşkının sıkıntısından kaçınıp, gecenin karanlığına dalmalıydı.

Modigliani ertesi gün Jeanne'ı Grande Chamuière Sokağı'ndaki okulda yine gördü. Bu amaçla oraya gitmişti. Ona bunu yaptıran aşktı. Sevmeyi daha yeni yeni öğreniyordu. Şimdi o sırlıslıkam bir aşıktı.

Okuldayken ne yaptığına hiç aldırış ettiği yoktu. Artık oraya iş olsun diye gidiyor, bedeniyle ruhunu büyülcyenin güzelliğine tutkun biri gibi, gözlerini Jeanne'a dikerek bakıp duruyordu. Denetlenemeyen öfkelerini yatıştıran onun birtek bakışını yakalayacağından pek emin değildi. ama kendinden geçercesine resim çizen Hindistan Cevizi'ne bakarken zevkten dört köşe oluyordu. Kalem elinde, kendisini işe kaptıran Jeanne, içinde bulunduğu durumdan habersizdi. Yaptığı resme kalemini her dokunduruşunda, bir düzeltine yada değiştirme yapıyordu: Sanatçıların deyimiyle *repentir* idi bu. Sabırsızlığını güzel bir biçimde belli ediyor, yaptığı yanlışlığı sanki dilinin ucunu kullanıyormuş gibi silgisiyle usulco siliyor, sonra sonsuz bir özenle yeniden çiziyordu.

Birgün, Jeanne'a olan duygularını, birkaç seçkin, tımturaklı sözcükle dile getirince, bakışlarını içtenlikle yere indiriverdi kızcağız. Ama dahası var: Kendisini taptaze bir aşk düşüne kaptırdığından, bunun bir yanlışlığı olduğunu görmemek için başını yukarı kaldırmayı göze alanıyordu. Belki bu Modi iblisi¹ ya kendisiyle dalga geçiyor yada onu çıldırtmak istiyordu. Ondan böyle romantik bir davranış hiç ummamıştı doğrusu; bununla birlikte, onun kendisini gerçekten sevmesi ve bunu ona söylemesi mutluluk vericiydi.

1 Fransızca iblis, şeytan anlamına da gelen *maudit* sözcüğü, m₀ di diye okunur. Ç N

Gelgelelim bir ayyaşlı o. Zararsız bir kaçık olduğu da söyleniyordu. Buna karşın, ya gerçekten kendisini seviyorsa? Aşkın da bir gücü ve etkisi yok muydu?

Jeanne yaşamı pek az tanıyordu. Dünyamız üstüne tüm bildikleri resim okulunda öğrendikleriyle sınırlıydı. Rotonde'da Kırmızı Fasulye ile geçirdiği bazı akşamları, Montparnasse'ın bellibaşlı gizlerine doğru atılmış ilk adımlar olarak kabul ediyordu. Şimdi herşeyi daha derinlemesine anlamasını Modigliani bağlıyordu ona. Her kim olursa olsun, aşkım itiraf etmişti o ve aşk cennete giden yoldu.

Modigliani'nin onunla konuştuğu gün, Jeanne'in cam eskisi gibi Rotonde'a gitmeyi çekmedi. Okuldan ayrılmadan önce, resim kâğıtlarını güzelce düzenleyip, kara bağcıklı, yeşil-kara mermer desenli portfolyosuna yerleştirdi. Bulvar boyunca koşar adım yürüdü. Ertesi gün Modigliani ile buluşmak üzere sözleşmişti ve bu, kendisi için büyük bir önem taşıyordu. Buluşmayı nasıl olup kabul ettiğine kendisi de şaşırıyordu. Dosdoğru evine, Montagne-Sainte-Genève Sokağı'nda oturan ailesinin yanına gitti.

Okulda ve Rotonde'da geçirdiği birkaç hafta, Jeanne'in huyunu suyunu hiç değiştirmemişti. Her bakımdan güvenilebilirdi ona. Bir küçük kız gibi saçlarını iki kalın örgü yapmayı sürdürüyordu ve hiç kimse, ona Hindistan Cevizi diyenler bile, onun Azize Ursula'nın bakirelerinden birine benzediğini bilmiyordu. İyi giyinen bir işçi kızın giymekten utanç duyacağı giysileri giymekten hoşlanıyordu. Düz topuklu ayakkabılara alışkındı. Ne pudra, ne de dudak boyası kullanıyordu. Modigliani onu bu sade durumuyla da güzel ve çekici buluyordu.

Jeanne eve gelince, yemeğe inmeden önce şapkasıyla mantosunu çıkarıp, portfolyosunu odasının bir köşesine koyacak zaman buldu. Yemekte babası dua etti. Yatmadan önce her zamanki dualarını okudu, ama hiçkimse aşkı yüzünden kendi kendisini suçladığını yada koruması için Tanrı'ya yakardığını bilmiyordu.

O akşam Modigliani içki içmedi. Ertesi sabah korkunç Modi, ilk romantik buluşması için çırpınan her delikanlının tipik sabırsızlığıyla onu bekledi.

Jeanne'in hangi an Modigliani'nin bekleyen kollarına kendisini kesinlikle bıraktığını tahmin etmeye çalışmak saygısızlık olur. Yalnız

şunu biliyoruz ki, Saint Médard dinsel bölgesinde oturan dindar bir ailenin bu kız-oğlan-kız kızı için, gözlerinin içi pırıl pırıl yanan İtalyana, Livornolu yakışıklı Yahudiye kendisini vereceği gün gelip çatmıştı. Jeanne, insan kılığına giren, işi gücü insanoğullarının kızlarına gözlerini dikip bakan ve onları beğenen en büyük meleğe teslim oluyordu sanki.

Her ikisi de yazgılarını iyi kötü birleştirmeye karar vermişti. Tüm Montparnasse bu işe şaşırıp kaldı ve kuşkuya düştü. Kesin bir sonuca varmadan önce, genç çiftin bir yuva kurup kurmayacaklarını beklemek gerekliydi. Hem sonra, Jeanne ailesiyle bağım hemen koparmıyordu ve Modigliani... Modigliani kan tükürüyordu.

YAMAN BİR BİLİRKIŞI

Bir sabah Modigliani. Zborowski'nin Joseph Bara Sokağı'ndaki evinin yemek salonundaki kapılarından birine bir nü boyamaya başlamıştı. Genç adamın sanatına kocası gibi değer veren Madam Zborowska. karmaşık duygularla onu seyrediyordu: Kafasının içinde, tablo alım satıcısının karsı bir yanda, kentsoylu bir toplum kadını kişiliği öte yanda, birbiriyle didişip duruyordu. Nüler, hele hele Modigliani'nin nüleri, bir yemek salonuna yaraşır mıydı? İşin içinden bir türlü çıkamayan Madam Zborowska bocalamaktaydı. En sonunda boyamayı bitiren Modigliani. öksürmeye başlayıp. ağzından biraz kan çıkardı. Boğazına bir gıcık gelmişçesine pek önemsemedi bunu.

Öğle yemeği zamanıydı. Sanatçı, ev sahipleriyle birlikte yemeğe oturdu. Soğuk yemekler çıkardılar sofraya, Modigliani durumuyla ilgili bir ağırlama beklerken, Zborowski uzun bir konuşmaya girişmişti bile. Birdenbire gelen bir esinle konuşuyormuş gibi olmasına karşın, gerçekte, çoktandır usunu kurcalayan bir konudan söz açmıştı.

– Düşünüyorum da, diyordu karsısına, sen, ben ve Modigliani, hep birlikte Güney'e gitsek nasıl olur? Soutine'le Fujita da gelirlerdi.

Madam Zborowska. gözlerini kapıdaki yağlıboya nüden ayırmaksızın. “Aman ne iyi olurdu,” diye onayı basmıştı.

– Şu var ki, diyerek konuşmasını sürdürmüştü Zborowski, resimlerini Côte d'Azur'da oturan bazı varsıl kişilere satmamdan sonra, Soutine'le Fujita'nın hem durumları, hem de sağlıkları düzeldi. Yolculuk planlarını yaptım bile.

– Sana her zaman güvenirim, Léopold, diyordu Madam Zborowska. Az rastlanır bir talihle. Zborowski son günlerde yeni bir tablo satmakla kalmamış. sakınıp ürkek oynamasına karşın, önceki akşam poker'de hatırı sayılır bir kazanç sağlamıştı. Yaptığı hesaba göre, tren biletlerine (yalnız gidiş) ödenecek paradan sonra. elinde kalacak parayla orada en aşağı bir hafta geçirebilirlerdi. Zborowski gibi bir

düş kurucusundan başkası, bir para babası olduğunu zor inandırabilirdi kendi kendisine.

Şimdi önlerinde Nice ve Cannes, prenslerin, Cagnes'daki Renoir gibi sanatçıların, Cassis'teki Matisse ile Friesz'in, Saint-Tropez'deki Signac'ın sığındıkları tüm Riviera vardı. Renoir, Matisse ve öteki sanatçıların Fransa'nın güneyine yaptıklarını satmaya değil de boyamaya koleksiyoncu yada alıcı bulma yerine motif aramaya gittikleri. tasasız Zborowski'nin kafasına henüz girmemişti.

Zborowski böyle düşüncelerden yılmazdı. Bilindiğinden şaşmayan bir işadami olarak, yaşamı gerçek bir düş içindeydi aslında. Büyük iş fikri, salt bir pokercinin kurabileceği alışveriş düşünden başka birşey değildi. Ozan tablo alım satımcısı bir süredenberi işlerin kesat gitmesi nedeniyle bir girişimde bulunmaya kararlıydı. Modigliani'yi de eylemsiz bırakan bu geçici başarısızlık, kendisini yakından ilgilendiriyordu.

Kamuoyunun ilgisini Modigliani'nin yapıtlarına çekebilmek için. Zborowski onun nülerinden oluşan küçük bir sergiyi. Lafitte Sokağı'ndaki Berthe Weill'in galerisinde açmıştı. Alışılmadık güzellikteki iki nüyü, Théophile Gautier'nin çok hoşlandığı ve övgüler döktüğü Nülerden ikisini, ön cama koyması için. sergi yeri sahibi kadını razı etmişti. Bu sergilemeden amaç, yoldan geçenlerin bakışlarını çekebilmektir. Berthe'nin kötü talihine bakın ki, vitrine konulan Nüleri görüp etkilenen ilk kişi, en yakın polis karakolunda almıştı soluğu. Başkomiserin tepkisi kesin ve şiddetliydi. Öfke dolu yazılı bir emirle, "halkın ahlâkına hayasızca saldıran" o iki mostralık tablonun hiç zaman geçirmeden indirilmesini istemişti. Sonuçta. Montparnasse'lı ve Montmartre'lı birkaç ressam dışında hiçkimse. Modigliani'nin bu ilk sergisini doğru dürüst görme fırsatını bulamamıştı.

SICAK GÜNEY

1918 yılında Léopold Zborowski, gözde üç sanatçısı -İtalyan Modigliani, Rus Soutine ve Japon Fujita- ile birlikte Riviera yolculuğuna çıktı. Soutine bu yolculuğa pek istekli görünüyordu. Başlangıçta içinden geçirdiklerini pek açığa vurmuyordu, ama yaşamında denizi ilk kez göreceği anı umutla beklediği belliydi. Şu da var ki, dostu ve temsilcisi Zborowski, en güzel çağdaş tabloyu -elbette onunkini- pahalı otellerde yada sıfırı tüketen Rus prenslerinden yok pahasına ele geçirilen villalarda yaşayan o varıl kişilere satmadan edemeyecekti. Soutine bu geziden satış umuyordu. Birgün Modigliani'ye şunu söylediği de anımsanmalı: "Boyadığım yapıtlardan para kazanamazdım, hemen işi güc bırakıp boksa başlayacaktım.

Modigliani ise, kendisini İtalya'ya yakın sanacağı için pek mutsuz sayılmayacaktı. Yabancılar Birliği'nce çürüğe çıkarıldığından beri içine dönük olmuş, durgunluğu artmış, uzun süren savaş, kullandığı uyuşturuculardan bozulan sinirlerini etkilemiş, hemen hemen düzenli aralarla Paris'e düşen Alman bombalarından, bozuk sinirleri yıpranmıştı.

Fujita'ya gelince, hava değişiminden hoşlanmaz değildi o. Çalışan bir adamdan devralıp bir atölyeye dönüştürdüğü Delambre Sokağı'ndaki yerinde, kabuğuna çekilmiş gibi bir yaşam sürüyordu. Savaş yıllarında Léon Bailby'nin *L'Intransigeant* gazetesinde yayımlanmış ülkesine özge bir estamp dışında, aylarca hiçbirşey satamamıştı. Lakeleyip yıldızladığı küçük bir oyma kutuyu da, otuzdan fazla Fujita tablosunu evirip çevirdikten sonra, insafılı olduğunu kanıtlamak isteyen koleksiyoncu Jacques Doucet'ye yirmi franka zar zor satmıştı.

Tasarladığı Riviera seferi kampanyası üstüne üç ressamla uzun uzadıya konuştuktan sonra, verdiği sözü tutan Zborowski, bir akşam buluşmak üzere sözleştikleri Rotonde'a çıkageldi. Daha kapıdan içeri adımını atar atmaz, basılı beş kartonu büyük bir kıvançla onlara göstererek, "İşte biletler!" diye haykırdı.

Bilet ücretlerini ödeyebilmiş olmaktan çok, sanki biletler demiryolu yönetimince ona hediye edilmiş gibi seviniyordu.

Sevinçle uzaktan salladığı biletler, minyatür oyun kartlarına benziyordu. Zbo'ya göre onlar, kıyasıya oynanan bir pokerin kozlarıydı.

Küçük topluluk istasyona varır varmaz perona çıktı ve görevliler, "Herkes yerlerine!" diye bağırsırlarken vagonlarına girdi. Ansızın bir de baktılar ki Modigliani ortalıkta yok. Üzüntüsünden deliye dönen Zborowski'yi yatıştırır yatıştırmaz, hemen vagonun dışarıya uğrayan Soutine, istasyonun içki salonundan içeri daldı ve genç İtalyanı, trenin yemekli vagonu olup olmadığını, yemek arasında içki içilip içilemeyeceğini büyük bir telaşla sorarken buldu. Onu ite kaka tam zamanında vagonun içeri sokabilirdi Soutine. Madam Zborowska, Rotonde'da doldurduğu bir termos dolusu sıcak kahve getirmişti yanında, ama Modigliani ona dokunmadı bile. Berket versin, Zborowski çantasına bir küçük şişe alkollü içki koymuştu. Bunu öğrenen Modigliani'nin keyfi hemen yerine geldi.

Onların Riviera'da geçirdikleri günlerin çoğu düşsel bazı ayrıntıları için Fujita'ya çok şey borçluyuz. Yıllarca sonra anımsadıklarını bana şöyle anlatmıştı Fujita:

– Zborowski ile Madam Zborowska, Modigliani, Soutine ve ben, büyük Renoir'ın da yaşadığı Cagnes-sur-Mer'e¹ hep birlikte geldik. Renoir'ın ölümünden bir yıl önceydi. Zborowski'lerle ben Papa Curel'in yazlığında kaldık. Papa Curel'i duymuş muydun hiç? Önceki kuşağın ressamları onu daha iyi tanırlar. Amatör bir trompetçi olduğundan her zaman trompet çalar dururdu. Öyle bas bas trompet çaldığından değil de, ünlü Meissonier'nin büyük dostu olduğu için, sanatçılar arasında epey tanınmıştı. Her neyse. Papa Curel, Cagnes'da Matmazel Rose denen bir kadınla yaşıyordu. Evleri eski Cagnes'in bir tepesindeydi. Curel'in trompeti Soutine'i rahatsız ettiğinden ona başka bir evde bir oda bulunmuştu. Modigliani ise, arka vadilerin birinde, kasabayı gören biryere yerleşmişti.

Bu noktada, Modigliani'nin kaldığı evin sahibi ressam Osterlind'e sözü bırakmalıyız:

1 Cagnes-sur-Mer, yada kısaca Cagnes: Fransız Riviera'sında, Cannes'a yakın bir kasaba. Ç. N

- Birgün, Cagnes'daki evimin bahçesine gelmişti. Yüzü bir İtalyan prensinin yüzünü andırıyordu, ama üstü başı pisti, yorgun argındı. Sanki Cenova Limanı'ndaki gemilerden yük boşaltan hamallardan birine benziyordu. Yanında ozan Zborowski vardı. Sevincimden uçtuğumdan, gönül okşarlığı olsun diye, evdeki en iyi odayı ona verdim. Akça pakça, tertemiz bir odaydı, ama nedense hiç uyumazdı orada. Gecelerini öksürerek, içerek, var gücüyle duvarlara tükürerek ve salyalarının yukarıdan aşağıya akışını seyrederek geçirirdi. O odada bazı güzel şeyler, örneğin bir kadının portresini boyamıştı. Birkaç desen de çizmişti.

Zborowski ona boyalar, boş tualler ve zavallı çocuğun ussal durumuna göre gerekli gördüğü, yeterince içkiyi getirir, onun kasabaya inmemesi, hayran olduğu Pernod afişlerini görebileceği kahveleri dolaşmaması için elinden geleni yapardı. Modigliani, kapkara bir fon'un üstündeki bir şişeyi ve iki bardağı gösteren o afiş için şu sözleri söylemekten kendisini alamamıştı: "Hiç kimse bundan daha güzel birşey boyayamaz.

Osterlind'in bu ayrıntıyı vurgulaması yerindeydi. Çünkü Modigliani söz konusu afişi güzel bulmakta haklıydı. Sürekli bir sarhoş olarak değil, bilinçli bir sanatçı görüşüyle yargılıyordu o ölü doğayı. Bu arada şunu da ekleyebiliriz: Derain bile adı sanı belirsiz kişilerin bir başyapıtını göklere çıkarırdı.

Evim, bahçesinde zeytin ağaçları, gül fidanları bulunan Renoir'ın evinden uzak değildi, diyerek sözlerini sürdürüyordu Osterlind. Bu yer Modigliani'nin zihnini kurcaladığından, Üstat'la buluşup tanışmayı çok istiyordu. Birgün, yine Pernod afişlerini hayran hayran seyretme fırsatını bulduğu kasabadan dönerken, benden kendisini Renoir'a götürmemi rica etti.

Sağlığı yerinde olmamakla birlikte, yine de genç Amedeo'yu görmeye razı oldu Üstat. Genç kuşağın neler ürettiğini o yaşta pek merak etmediğinden, onun yapıtları üstüne hiçbirşey bildiği yoktu elbette. Dahası, Montparnasse'tan gelen bilinmedik bir kişinin yapıtlarına gerçekten ilgi gösteremeyebilirdi. Renoir yetmişyedi yaşındaydı ve yıllardır çektiği eklem romatizması yüzünden, bir ressam olarak çifte acılar içindeydi. Bitikti açıkçası. Gelgelelim Modigliani'yi kabul etme inceliğinde bulunmak için çaba gösterdi.

Saygılarını sunma adı altında bile olsa, kendisiyle tanışmak isteyen birisinden, bir gençten saygı görmek onu hoşnut ediyordu anlaşılan.

Sözleşilen gün, Osterlind, Modigliani ile Zborowski'yi Renoir'ın evine götürüp, onları ünü büyük yaşlı ressamla tanıştırdı. Üstat'ın günlük çalışmalarından sonra, atölye dışında sessiz sessiz oturduğu yemek salonuna alındılar. Evine birlikte getirildiği tekerlekli iskemlesini bir hizmetçi kadın yönetiyordu.

1918 yılına değin, savaş uyuşuk Cagnes kasabasının rahatını hiç kaçırmamıştı. Korkunç çatışma, her ikisi de yaralanan iki büyük oğlu için duyduğu kaygı dışında pek üzmemişti Renoir'ı. Şimdi, başındaki kasketini çekiştirerek, merakla Modigliani'ye bakıp soruyordu:

- Floransalı mısın, yoksa Venedikli mi?

- Livornoluyum.

- Biliyorum orayı.

Zborowski ne denli iyi dostu olsa bile, Modigliani özel düşüncelerini açmazdı ona. Bu nedenle genç ressamın, Renoir'ı çalışmalarından ötürü bir dahi sayıp saymadığını yada değişik tür bir kişi olarak mı bellediğini bilmiyoruz.

Bu arada Zborowski, koruduğu kişinin, Renoir'ın bileğinin hakkıyla elde ettiği ünün ayırımına varıp varmayacağını merak ediyordu. Bu kez Modigliani'yi eyleme geçirmek Zborowski'nin emeli ve amacıydı. Zbo'nun kendisine de, Modi'ye de güvenci vardı ve en iyimser düşlere kapıldığından, onun sanatından bir servet kazanma saplantısı içindeydi. Modigliani'yi Renoir gibi varsıl, aynı güzellikte mal mülk sahibi, ün ve onurlarla donanmış, onun yaşına gelince el üstünde tutulan bir kişi olarak görüyordu.

Renoir yeniden lafa girişti: "Demek bir ressamısın, delikanlı?"

Modigliani duvardaki bir Corot'ya bakıp, onun yanındaki dört yada beş Renoir'a birden hayran olurken, ev sahibine dönerek, yaşamından ve kendisinden duyduğu tiksintinin tüm acısını yüklediği kısık, hafif bir sesle yanıt verdi:

-Evet, boyuyorum.

Renoir, konuklarının daha iyi inceleyebilmesi için, birkaç tablosunun duvardan indirilmesini hizmetçi kadından rica etti. Bu tablolar çeşitli dönemlerin en güzel ürünleri olduğundan, Modigliani onların ayrıntıları üstüne eğilmek fırsatı çıktığına sevinmişti.

Çelebiliği elden bırakmaksızın fazla konuşmaktan kurtulduğu için de rahatlamıştı. Hem sonra, Renoir'ın, kendisi gibi genç bir sanatçıdan övgü duymaya gereksinimi olmadığından, düşüncelerini söylemek abes kaçardı.

Renoir ansızın sessizliği bozarak, Modigliani'ye sordu: "Tuallerinden birini bana göstermek için getirdin. değil mi? Görebilir miyim?"

Modigliani daha yerinden kıpıldamadan, Zborowski oturduğu yerden fırlayıp salondan içeri girerken duvar dibine, yere bıraktıkları henüz çerçevesiz, ama çitasına çakılı tuali aldı. Koruduğu Modigliani'den daha ürkek, yaşlı adamın tam karşısında durup, görebileceği bir yakınlıkta tuttu onu. Renoir resmi inceledi ve hiçbirşey demedi. Daha sonra, Osterlind ile Zborowski'nin bana anlattıklarına göre, Üstat, Modigliani'ye bir soru sormuş:

– Bir sevinç duygusu içinde mi resminizi boyarsınız?

Sonra sorusunu açmak için coşkuya kapılmış, Modigliani'nin yanıtını beklemeden, özenle hazırladığı kendi yanıtına geçmiş:

– Sevinçle boyamalısınız. Sevinçle boya, delikanlı. Bir kadınla sevişirken duyduğunuz aynı sevinçle boya. Tuallerini okşamalısın, onları uzun süre okşa. Ben resimlerimi bitirmeden önce, özellikle nüelerin arka planlarına günlerce ve günlerce fırça darbesi vururdum.

Bu nokta üstüne, Osterlind sözlerine şunu da eklemeye özen göstermişti:

– Öyle bir duygu içindeydim ki, Renoir'ın verdiği öğüt yüzünden Modigliani şaşkına dönmüştü ve birkaç dakika içinde kötü bir olay çıkmak üzereydi. Çıktı da.

Üstat'tan da, başyapıtlarından da, irdelemesinden de delicesine kaçıp kurtulma duygusuna kapılan Modigliani, odanın bir ucuna, korkudan tirtir titreyen Zborowski'nin yanına değin gitmiş. Kapının kolunu kavrayıp, yüzünü ekşiterek bağırmış:

– Ben, mösyö, arka planlardan nefret ederim!

Ne Osterlind'in, ne de Zborowski'nin, Renoir'ın verdiği yanıt üstüne herhangi bir yorumları yok

Huysuzun biri olduğundan, Modigliani içtenlikle konuşur, lafını dudaktan esirgemezdi. Salt insan tenine öncün verilmesi, ülküsel bir yorum için insan tenine öncelik tanınması düşüncesiyle başkaldırınıştı

o. Onun zarif ve kılı kırk yaran sanatı, pejmürde giysili sefil yaşanına karşın, her zaman değerlinin çağrışını içindeydi. Sununcu estet'lerden biri olsa bile, Paris Okulu'nun en ön sıralarına konulacak tek kişiydi o.

Bu arada, Madam Zborowska'nın titiz gözetiminden her üç sanatçı da dertliydi. Para sorunu sıkıntı vericiydi. Topluluğun en rahat üyesi Fujita bile, Paris'in Boétie Sokağı'ndaki tablo alım satımcısı Chéron'dan gelecek yüzyirmi franklık aylığı, her nedense alamamıştı henüz. Soutine ise, çağdaş güzel sanatlara tutkusu olan ve şuradan buradan toparlayıp biriktirdiği yapıtlara asacak yer bulmak için karakolunun bazı bakımsız odalarını özel bir galeriye dönüştüren Başkomiser Zamaron'dan birkaç frank sızdırabilmişti. Modigliani'nin ise, Zborowski ile bir bakıma Osterlind dışında başka hiç kimseden para çekme umudu yoktu

Fujita eline geçecek yüzyirmi frangın bir bölümüyle, Soutine'i şöyle pırl pırl olacak denli yıkayıp temizlemeye karar vermişti. Çünkü tüm Montparnasse'ın bildiği gibi, onun temizlik tutumu inanılmazın da ötesindeydi. Temizliğe ilk önce dişlerden başladı ve ona bir diş fırçasıyla bir tıp dişmacunu vererek bunların nasıl kullanılacağını gösterdi.

- Soutine ömründe hiç dişlerini fırçalamanıştı, diye anlatmıştı Fujita daha sonra. Ona gerekli şeyleri verince, çok geçmeden dişleri bembeyaz ve pırl pırl oldu. Sonucu böyle çabucak alması yüzünden, gününü bir aynanın önünde yabancı hayvanların dişlerine benzeyen kazma dişlerini hayran hayran seyretmekle geçirirdi. Modigliani de ona dişlerini göstererek, kendisine bakan Soutine'i seyredip gününü gün ederdi.

Soutine, Cagnes'da resim yapmaya pek az zaman ayırdı. Onun başlıca uğraşı, Zborowski'nin alıcı ve para bulmak için yaptığı günlük gezilerden dönmesini beklemektir. Fujita onun bu bekleyişlerini, "bir duvarda güneşlenen kertenkele"ye benzetirdi. Zbo yolun başında görünür görünmez, "kertenkele" tünediği yerden kalkıp, onu karşılamaya koşardı. Ama olduğu yerde kalıp, pinçlemeyi sürdürmesi daha iyi olurdu. Zavallı ozan tablocu her zaman cebi boş döner, iş görüşmelerinin bir sonuç vermediğini yana yakıla anlatırdı.

Zborowski'nin Paris'teyken özenle planladığı göz kamaştırıcı satış kampanyası suya düşmüştü. Cagnes'da Modigliani'yi, Soutine'i ve Fujita'yi kalacakları yere yerleştirdikten sonra hiçbir güçlükle karşılaşmayacağını, onlar açık havada kendilerine gelip çalışırken, onların temsilcisi olan Nice, Cap Ferrat, Beaulieu ve Monte Carlo'lara dek uzanıp, koleksiyoncular bulacağını sanıyordu. Ne yazık ki, işler hiç de umulduğu gibi yürümemişti.

Zborowski'nin Rivicra'da tablo satın almaya yatkın kaç kişiyle görüştüğünü saptamak güç. Bol keseden ve boş yere bahşiş verdiği otel kapıcıları, pek az kişiyle tanıştırabilmişlerdi onu, ama keşke ilk önce satacağı malların bir mostrasını gösterme kurnazlığını düşünebilseydi, alıcıları daha da çoğalabilirdi... Varsıl olduğu sanılan birisine, koruduğu üç sanatçıyı içli bir anlatıyla tanımlar tanımlamaz, satış umudu hemen belirli bir sonuca yöneliyordu. Örneğin, toptancı bir domuz eti celebî, Paris'e yakın villası için büyükçe bir yağlıboya tablo satın almaya niyetlenmişti ve bu iş oldukça kazançlı görünüyordu. Allaha, Zborowski'nin, bu et tacirine Soutine'in öküzlü resimlerinden birini önermeyecek denli gülmece duyarlılığı vardı. Adam doğrudan doğruya konuya girmişti.

– İstedğim, bir çıplak kadın resmidir.

Zbo hemen Modigliani'nin resimlerinden birini düşünerek:

– Büyük boy bir çıplak mı? diye sordu.

– Büyük mü? Şey, evet. Canlısı büyüklüğünde. Ama boyu bosu, biçimi iyi olsun, tıpkı bir mankene benzesin.

– Bir mankene mi benzesin dediniz?

– Yoksa elinizde öyle birşey var mı?

– Belki. Önce sanatçıyla bir konuşmam gerek.

– Ona çıplak bir kadın istediğimi söyleyin. Şöyle, bakar bakmaz çok güzel diyeceğiniz kadınlardan biri olsun. Hani, içinizi gıcıklayan bir parça. Yüzükoyun yere uzanmış, başını bir yana çevirmiş, gülümseyen, yani eti budu yerinde bir kadın olmalı. Ne zaman teslim edebilirsiniz? Bir hafta bekleyebilirim. Ama boyası gerçeğe uygun olsun ve bir yatak odasına yaraşsın. Fiyatına gelince, gerçekten canlı birşey olursa, hiç merak etmeyin, ne isterseniz...

Zborowski'nin yüreği ağzına gelmişti. Ne var ki, alışveriş suya düşmek üzereydi. Sırttan çalışmayı sevmeyen Modigliani'ye bu işi

asla öneremezdi. Meraklı alıcının ısmarladığı tabloda istediği ayrıntıları ona sayıp dökmek bile başarısızlığın kendisi olurdu.

Para sorunu, ivedi çözüm gerektirecek denli acınacak bir durumdaydı. Tek satış yapılmamasına karşın, ozan tablo alım satımcısı ile topluluğun nasıl geçindiklerini Tanrı bilirdi. Zbo harcamayı sürdürüyordu, ama paralar suyunu çekmişti. Kendisinden başka hiç kimse bunun gizini bilmiyordu. Şu var ki, onlardan habersiz, tablo alım satımcılığından çok, iyi bir poker oyunculuğu ediyordu. Her ne olursa olsun, Modigliani, Soutine ve Fujita, kaygısız görünerek, bu sıkıntıya ayak uydurmuşlardı. Zborowski alışveriş olanağı yaratabilmek için elinden geleni yaparken, Madam Zborowska da var gücüyle topluluk üyelerini yatıştırılmaya çalışıyor, üç sanatçı ise desen çizmekle, boyamakla ve deniz kıyısında eğleşmekle geçiriyorlardı günlerini.

Soutine denizle ilk karşılaşmış olmakla birlikte, yeterince yararlanıyordu ondan. Tüm ömrü boyunca sudan kaçındığı için, sıklıkla denize giremiyor, suya dalmaktan yada sırtını dalgalara verip yüzmekten hoşlanmıyordu. Fujita, çocukluğundan beri iyi bir yüzücü, komple bir atlet olmasına karşın, hiç olmazsa Rus dostu yüzmeyi öğrensin diye acemice davranmaya özeniyordu. Modigliani denize girmekten zevk aldığı için, sarhoşluğundan arınmış görünüyor. Gelgelelim, deniz ona bambaşka bir sarhoşluk veriyor, Akdeniz ona göre Leconte de Lisle'in söylediği gibi oluyordu: "Deniz, dalgalarında değişik dünyaların yansımalarının beşiğini sallar."

Topluma uyum gösteremeyen huyuna karşın, Modigliani her zaman başkalarının yapıtlarına içtenlikle ilgi gösterirdi. Öğrenmeye, anlamaya, yeni yöntemler, biçimler, kavramlar bulmaya can atardı. Başka sanatçıların kendi sanatsal sorunlarını nasıl çözümlediklerini, görüşlerini ve duygularını nasıl yorumladıklarını anlamak isterdi. Kendi tür'ünü (*genre*) geliştirmek ve başkasınınkine öykünmemek için, birbiriyle çelişkiye düşen biçimlerle teknikleri bile incelemek isterdi.

Bundan başka, öteki sanatçıların yapıtları ona çalışma çabası verirdi. Ne alkol yalnız şişelerdeydi, ne de afyon hap olarak yada pipoyla alınır. Modigliani benzerlikler ve örneksemelerden, biçim ve renk ortamı aracılığıyla, başka usların mutlu buluşmalarından da

esinlenirdi. Oldukça yüksek düzeydeki kişisel sanatının öykünmeyi yadsıyacağı şu yada bu çeşit mükemmelliğe benzeyen birşey üretmediğini kendisine kanıtlayabilmek için, başka ressamların yapıtlarını incelerdi. Birgün öğleden sonra, şöalesini kurmuş çalışırken, arkasında garip bir varlığı sezdiğini anlatıyor Fujita. “Garip varlık” deyimi yerindedir, çünkü Fujita’nın *altıncı duyusu vardır ve gerçekten arkasında başka birisinin varlığını duyumsamıştır.

– Arkamı dönünce, diye sürdürmüştü konuşmasını Fujita, benden biraz ötedeki Modigliani’yi görmüştüm. Üç saattir orada, ayakta durarak. benim bir tuale nasıl başlayıp, nasıl bitirdiğimi seyretmiş olmalıydı. Dönüp bakınca, bana “Şimdi anladım” demişti.

Modigliani hemen anlaşılmaktan yakındı, ama Fujita’ya neyi anlamış olduğunu söylemekten ustalıkla kaçınmıştı...

Çaresiz kalan Zborowski, artık zararını çıkarmanın yollarını aramaya karar vermişti. Umutsuzluğa kapıldığı oluyorsa da, bu durumu gizlemek için elinden geleni yapıyordu. Madam Zborowska ise, günlük yemek sorununa nasıl bir çözüm bulacağını derin derin düşünürken, can sıkıntısını defetmek için tüm beceri ve beğenisini de kullanıyordu.

Belki bir rastlantıydı, ama ev sahipleri Mösyö Currel’in sıklıkla trompetini çalmadığı gözden kaçmıyordu. Aynı zamanda, dostu Matmazel Rose gittikçe hırçınlaşıyordu.

– Daha ne olsun, diye açıkça söyleniyordu kadın. Evi bu maskaralara ve şaklabanlara kiralamamız bile delilikti. Size söz yok Madam Zborowska, beni yanıltan sizin bir hanımefendi olmanızdı. Tüm duygularıyla sizden özür dilerim.

Birgün Soutine, içeri girer girmez, “Bu kadın niye böyle söyleniyor?” diye sormuştu.

Ev sahipliği taslayan öfkeli kadını yatıştırmak için, Modigliani araya girmişti. Sıkıntıya düştüklerinden beri biraz daha uysallaşmıştı. Öksürtüp kan tükürdüğü zaman bile şakayı elden bırakmıyordu.

– Sesini kes. Soutine! diye emretmişti. Bu yerin sahibinden söz ediyorsun. Sonra Matmazel Rose’a dönerek dostça konuşmuştu:

– Herşeyi kapı dışarı edeceğiz. madam. Sizin bir portrenizi yapmamı ister miydiniz?

Matmazel Rose yırtınarak, “Curel!” diye haykırmıştı. “Bana hakaret ediliyor. Birşey söylemeden orada oturuyor musun sen?”

Zborowski'nin Curel'e epey borcu birikmişti. Matmazel Rose'un kışkırtmasına karşın, trompet çalıcısının parasını kurtarmak için kılını kıpırdattığı yoktu. Bununla birlikte, kızılca kıyametin kopacağı kaçınılmazdı. Fujita olup bitenleri şöyle anlatıyor:

– Papa Curel, bizim eşyamızın tümüne, bavullara, valizlere, kilitleri kırık yada bozuk olduğundan onları bağladığımız ipe varıncaya dek herşeyimize el koydu. Ama Papa Curel kafadan kontaktı. Boyadığımız tuallere her nedense elini bile sürmedi. Yıllarca sonra bizim resimlerin para ettiğini duyunca, içi içini yemiştir herhalde. Zavalıcık, en sonunda yoksulluktan ölüp gitti.

Zborowski, Riviera'da bir servet kazanma umudunu yitirdi ve düşsel başka planlara rahatça geçti. O ve topluluğu bir yolunu bulup Paris'e dönebildi. Yakın tanıdıklarla dolu çevrenin ortasında, herşey unutulup gitti. Fujita, kendilerini deniz kıyısında sanmak isteyen Parisliler için yapılan yüzme havuzlarından birine Soutine'i götürerek birsüre oyalandı. Modi, Hindistan Cevizi'ni yeniden bulmuştu.

KARANLIKTA BİR ÇİFT

Savaş en sonunda bitmişti.

Ateşkes anlaşması geces¹, Montparnasse'lılar bulvarlarda bir aşağı, bir yukarı dolaşıp, Alman toplarına karşı gösteri yapmaya her nedense pek istekli görünmediler. İçki içip dansediyorlar, ama bir daha göremeyecekleri asker dostlarını da düşünüyorlardı.

Barışla birlikte savaştan önceki uğraşlar geri geldi. Savaş çabucak unutulmuştu. Açıkça söylemek gerekirse, birçok tanıdık Belçika'da, Alsace'ta, Carency'de, Verdun'de ve hastanelerde ölmüşse de, dünyanın dört bir yanından gelen yenileri onların yerini alıyordu. Montparnasse yine adına yaraşır işlevine başlıyor, yeniden dünyaca ünlü, uluslararası sanat ve kültür merkezi oluyordu; hiç olmazsa on yıl yada daha uzun bir süre öyle kalacaktı.

Montparnasse'in kuşkuyla izlediği bir başka sorun daha vardı. Acaba Modigliani başkaları gibi, ama dengeli bir dahinin parıltısı ile, bir insan olmanın belirtilerini mi göstermeye başlıyordu? En sonunda kendi benliğine mi dönüyordu yoksa? Bir yuvası vardı, iyi bir "koca"ydı, ne var ki, kendine özgü bir kocaydı. Çünkü, Jeanne'in bir kız çocuğu doğurmasına karşın, bebek bakılması için Modigliani'nin İtalyan akrabalarının yanındaydı.

Beatrice Hastings'in etkileme gücü, Modigliani'nin yeniden yağlıboya dönmelerini sağlamıştı. Onu hem yüreklendirmiş, hem de yaratıcılık duygusu aşlamıştı. Şimdiyse Jeanne Hébuterne, yıllardır varlığından habersiz yolunu gözlediği bu gerçek *Beatrice*, yüreğinin ve nazlı huynunun tüm saflığıyla, onun da, sanatının da üstüne titriyordu. Beatrice Hastings onu özendirip yüreklendirmişti, ama ona güç veren Jeanne'in güvence ve ilgisi olmuştu.

Uzun süredir yerinde sayan sanatçının kendisine gelmesine ve en iyi yapıtlarını vermesine olanak sağladığı için, Jeanne'in o sevgi dolu

etkisine teşekkürler olsun! O sıralarda Modigliani hızlı bir çalışmayla şu portreleri peşpeşe üretti: *Anna Zborowska*, *Sarışın Kadın*, *Uyuyan Kadın*, *Mavi Giysili Küçük Kız*, *Gerdanlıklı Kadın*, *Şapkalı Kadın*, *Gömlekli Kız*, *Elvira*, *Divandaki Çıplak*, *Yelpazeli Kadın*, *Jacques Lipchitz* ile karışım ikiz portresi, Soutine ve aralarında sanatçının karısı da olmak üzere birsürü portre.

Modigliani içmeyi sürdürüyorsa da ölçüsünü azaltmıştı. Uyuşturucuyu araya alıyordu. Kendisini iyi bir denetim altında tutuyordu. Artık herkesin önünde gösteri falan yaptığı yoktu. Bağırıp çağırılmaları unutulmaya başlamıştı.

Hiç kimse durulan bir kaba adamdan daha uysal olamaz. Jeanne Hébuterne'in âşığı Modigliani, çocukluğundan beri hiç böyle bir dinginliğe kavuşmamıştı. Gerçekçilik duygusu ölümün yüzüne bakmaya zorlanmadığı zamanlar, Jeanne'm sevecenliği ona yaşamında küçük de olsa gerçek bir mutluluk veriyordu. Ölüm hızla yaklaşıyordu ve onu defetmek tutkusuyla yine içki içmekten kendisini alanuyordu.

Jeanne hemen hemen her zaman Modigliani'yi yatıştırabiliyordu, ama bunu özveriyle, kendi kişiliğini yitirip, ona boyun eğerek yapabiliyordu. Çocukça bir duyguyla, ya onunla birlikte olmayı yada onu terketmeyi düşlediği olasıdır. Olduğu gibi beğenip, ona hayran olmasaydı, onu yüzüstü bırakmaktan çekinmeyecekti. Kötü huylarıyla tutkularını bırakmasaydı, Modi'nin dehasını da yitirebileceğini sanıyordu, ki bunda haklıydı. Bununla birlikte, sanatçı, sevgilisine yaranmak ve uysal Jeanne'in kendisine getirdiği inanılmaz mutluluğun tadına varabilmek için, yapısının en kötü öğelerini bile denetimi altında tutuyordu.

Montparnasse'ta hiç kimse, en katı yürekli yada coşkudan en yoksun biri bile, sonsuz aşkın özü ve simgesi olarak, Jeanne'la Modi'nin elele dolaşmalarına gülmeyi hiç mi hiç düşünemezdi. Aşk çift, yavaş yavaş en yakın dostlarından birkaçı dışında hiç kimseyle görüşmüyordu. En yakın dostları içinde sadık Ortiz de Zarate, ağzı sıkı bir koruyucu gibi onların eşsiz yazgıları üstüne titrerdi. Ben bile burada onlardan az sözediyorsam, bu biraz da, gizliliğine karşılıklı saygı duydukları aşklarım onaylamak isteyişimdendir.

Jeanne'la Modigliani ilk önceleri birlikte yaşayacakları bir yuvayı kuramadılar. Çünkü Jeanne, evde yaşamasına izin veren ailesinden, başına gelenlerden canları sıkılmakla birlikte, kopmayı birtürlü gönül-semiyordu. Jeanne yanmda değilse, atölyesinde tek başına kalmaktan sıkılıyordu Modigliani. Buyüzdten dostlarına her zamankinden daha sık uğrar olmuştü. Kisling'in atölyesi onun büyük sığmağıydı. Montparnasse'm dışmda bir atölyesi olan Mondzain'i gidip görmeyi severdi. Onunla birlikteyken, bir kahvedekinden daha konuşkan olurdu. Mondzain'in bu ziyaretlerle ilgili tek anısı, onun hemen hemen herşey için, "Dalga geçme!" (Sans blague!) deme alışkanlığım bırakmayışydı.

Modigliani bu sözcükleri bir cambazhane palyaçosundan kapmış olmalıydı. İlk peşin onu eğlendirici bulduğı olasıydı, ama daha sonra diline pelesenk etmişti. Bu deyimciğı şakalaşmanın son sözü sandığı için yada alkol ve uyuşturucuların uzatmalı etkisinden zihni bulanıklığa başladığımda kullanırdı. Baudelaire de yaşammm sonlarına doğru söz yitimi (*aphasia*) kurbanı olduğundan, kendisine söylenen herhangi birşeye karşılık, anlam ve fiil çekimi kiplerinin her durumuna uygun gelen, "Yok canım!" (Cré non!) deyimciğı dışmda başka bir yamı vermezdi.

Mondzain de, Modigliani'nin bu dönemiyle ilgili daha iç açıcı anılar da varmış. Jeanne'la onu geceleyin, Gözlemevi yakmlarında yürüyüş yaparlarken sıklıkla görmüş. Mondzain'in dediğine bakılırsa, genellikle "Amiral Courbet anıtının ayakları dibinde" durup, birsüre otururlarmış. Dediğine göre, "kolkola ve iyice birbirine sokulmuş, gerçek romantik âşıklar"mış onlar.

O anıt, aslında Mekong Irmağı bölgesini bulup, orayı ele geçiren Yüzbaşı Garnier'in anısına dikildiğinden, Mondzain yanılıyordu elbette. Bir bakıma, âşık çiftin Dôme yada Rotonde'dan çok uzaklarda dolaştıklarına hiç kuşku yok. Mondzain'in onların oralarda niye gezindiklerini kendisine sormadığı anlaşılıyor. Gelgelelim, bir akşam, bir raslantı sonucu o gizi çözmek bana kısmet olmuştu. Birlikte yaşamaya başladıktan sonra, arasıra ailesini görmeye giden Jeanne'm yolu üzerindeki o anıtın önünde öpüşürlerken görmüştüm onları.

Biraz garip olmakla birlikte, Modigliani onun kendisinden ayrılmama hiç mi hiç dayanamazdı. Ama kendisi bazı dostlarıyla

sıksık dışarı çıkar yada içkili bir toplantıya gider, yaptığına aldırış etmezdi. Jeanne ne zaman ailesini görmeye gitmek istese, inatla karşı koyardı ona. Kızcağızın hangi duygular içinde olduğunu anlayamaz, korkuya kapılırdı hemen. Niye ailesini görmeye gidecekmış? Kendisi ailesiyle ilişkisini çoktandır kesmişmiş, ama yine de unutmamış onları... annesini... kardeşi Umberto'yu... ağabeyi Emmanuel'i... Jeanne'ın annesi ve babasıyla tanışmamıştı, ama beş veriyordu onlara. Kiliseye bağlı yobazlar olarak, birer despotmuş gibi görürdü onları. Kızların kendisinin, ona delice tutkun Modigliani'nin kaçırıp kurtardığını ileri sürerdi.

Jeanne yine de ailesini görmek isterdi. Modigliani nedenini anlamamakla birlikte, yaşamında ilk kez sırlıslıkla âşıkta ve bu aşk yüzünden ona boyun eğip, izin verirdi. Yolun yarısına değin onunla birlikte olur, Gözlemive Alanından öteye gitmek istemediğini söylerdi.

Alacakaranlıkta orada otururlarken, kendisinden ayrıldıktan sonra Jeanne'ın yürüyeceği yolu hesapları. İster Saint-Jacques Sokağı'ndan, ister Gobelins yolundan gitsin, tüm bu yerler, onun ailesinin yaşadığı düşman bölgeleriydi. Ona tutulduğundan beri hem mutlu, hem mutsuzdu. Delicesine âşık rasgele bir delikanlı gibi sevgilisinin ayrılışını geciktirmek ister, onu göğsüne bastırır, biraz daha, bir süre daha yanında kalması için yalvarırdı ona. Dünyadaki herhangi bir âşığın sevgilisiyle fısıldaşması gibi konuşurdu onunla. Modzain onların ellerini birbirine kenetlediklerini ve ayrılmadan önce son birkez daha öpüşüklerini görürdü.

Onları benim de gördüğüm akşam, apayrı bir öyküdür. O yöreden evime dönerken, birdenbire tam önüm sıra, kafası bozuk bir adamın homurdandığım duydum. Luxemburg Bahçelerini çevreleyen yüksek demir parmaklıklar boyunca, kaldırımında yavaş yavaş yürüyen Gözlemevi âşıklarından geliyordu bu ses. Modigliani yine öfkesinin doruğundaydı ve sessiz, boynu bükük Jeanne'a yüklendikçe yükleniyor, küfürle karışık kötü sözlerini veryansın ediyordu. Annesiyle babasını hiç görmemiş olmasına karşın, onların ne mal olduklarını düşleyip, onu kendisine karşı kışkırtıkların sanarak nefret ediyordu onlardan. Ona ne denli kötü davranmış olsa bile, yine de onun sevgilisiydi o.

Jeanne o akşam evlerinden Quartier Latin'deki kahveye söz verdiği gibi, tam zamanında gelmişti. Sabırsız Modigliani buluşma saatinden çok önce gelerek, boş zamanını içki içerek geçiriyordu. Jeanne görüldüğünde körkütük sarhoş olduğu gibi, öfkeden de, alkolden de çıldırmıştı sanki. Başkasına gülünç görünebilecek birşey, ona göre mantıklıydı: ama bu, araya yıllar girdikten sonra, aşkı ele geçiren bir çılgının öfkeli mantığı idi. Buldukları kahveden Montparnasse'taki atölyeye dönebilmek için Jeanne'ın okşayıcı eline gereksinimi olan Modigliani, sanki kendisi kıskanç bir kocaymış da, sakıncalı bir kaçışın suçlusunu cezalandıracakmış gibi, onu kısıktırak kavramıştı. Jeanne onun kabalığına hiçbirşey demeden boyun eğiyordu. Modigliani onu bir kolundan tutmuş, eli, incecik bileğine kenetlenmişti. Saçından çekerek onu sürüklüyor, bahçeler'in demir parmaklığına seyirterek yürümesine izin veriyordu.

Ne yapacağımı kestiremiyordum. Onların işine karışmanın yararı olmazdı. Onlarla birlikte sefil evlerine dek gitmek yakışık almazdı. Hem sonra, bu onların ilk kavgası da değildi. Ama Jeanne'ı kurtarmak benim görevimdi. Öyle olsa bile, kimden kurtaracaktım onu? Kendisinden mi? Hiçbirşeyin kurtaramadığı Modigliani'yi yeniden biçimlendirmek benim işim değildi. Yapabileceğim tek şey vardı. Kendimi karanlıkça bir yerde gizleyerek, onların biraz daha ilerlemesini bekledim ve sonra var gücümle bağırdım: "Modigliani! Yeter artık!"

Uyarıcı haykırışım etkisini göstermişti. Modigliani onu serbest bıraktı. Kaçıp uzaklaşan Jeanne, aslında ondan kaçmıyordu. Onun kaçış nedeni, gecenin o saatlerinde, Saint-Michel Bulvarı'nın o kesiminde, kanalizasyon deliklerinden çıkıp, yayaların ayakları altında dolaşan farelerdendi. Modigliani onu yine uzun eteklerinden tutup yakalayınca, belki yeniden korkmaya başlamıştı. Derken, iki genç âşık, gecenin karanlığında yitip gittiler. Modigliani'nin sıklıkla tek başına, gecenin karanlığında yitip gittiği gibi.

“ONU BİR PRENS GÖMER GİBİ GÖMÜN”

Bu can sıkıcı öyküden sonra, Modigliani bir süre ortalıkta görünmedi. En sonunda birgün, o kocaman onurunu gizlemeye çalışarak, ıkına sıkıla, Jeanne’ın yine bir bebek beklediğini söylemek için Rotonde’a çıkageldi. İlk çocukları bir kızdı ve 1919 yılının yazında d’Assas Sokağı’ndaki Tarnier Doğumevi’nde dünyaya gelmişti. Genç çift, yoksul ve derme çatma atölyelerinde bir beşiğe yetecek yerleri olmadığından, bakılması için bebeği başka bir yere götürüp bırakmak zorunda kalmışlardı. Kapacak ve ocak yoksunluğu önemli bir sorun değilse de, Modigliani’nin öfkelenmesi, bağırp çağırması, çocuğun ölmesine neden olabilirdi.

İkinci çocuğunun da bir beşiğinin olmaması, babasının onun gülücüklerini görememesi demektir. Eski dost ve sırdaş Zarate, Modigliani’nin kendisine şunu söylediğini bana aktarmıştı:

– Biliyorsun, beynimin azıcık bir parçası kaldı. Sonumun yaklaştığını anlıyorum artık.

Beyninin azıcık bir parçası kalmıştı...

Şimdi çok zor çalışıyordu. Son yapıtlarıyla ilgili olumlu eleştirileri bile okumaya boş veriyordu. Basın, eninde sonunda kazanılmış yada ona boyun eğmişti. Zborowski’nin fazla bir şey yaptığı yoktu. Modigliani, çıkarını düşünmeksizin elini cebine pek atmayan Paul Guillaume’a da yalvar yakar olmuyordu artık.

Modigliani’nin Paris’e ilk geldiği günlerde, Laffitte Sokağı’ndaki o acayip dükkânını ziyaret ettiği Ambroise Vollard, uzun bir süre onun yeteneğini düşünüp taşınmıştı. Yaşanının geri kalan bölümü için hiç umut kalmamasına karşın, kendisine sadece üçyüz franga önerilen bir Modigliani tualini kararsızlık yüzünden ele geçiremediğini itiraf ediyordu. Onu daha sonra otuzbine alabileceğini söylüyor, onun üçyüzbinden aşağı etmeyeceğini öğrenince şaşkına dönüyordu. Öyle olsa bile, yine de iyi bir yatırımdı bu, çünkü bugün o tual bir milyondan fazla ediyor. Söze “Söyle bana, şimdi...” diye başlamaya

alışkın olan Vollard. Modigliani'nin ölümünden sonra, aynı nakaratla yaptığı konuşmalarından birinde, "Söyle bana, şimdi," diyordu. "Modigliani denen o genç gibisi var mıydı?..

Evet, onun gibisi yoktu, biricikti o.

Ama artık Modigliani. Jeanne'dan ve atölyesinin üstündeki yeri tutan Zarate'den başkasına yüz vermiyordu.

- Her hafta ona yeterince kömür teslim edilmesi için sipariş vermişim, diye anlatmıştı Zarate. Onlara kutu kutu sardalyeler de götürürdüm.

Jeanne herşeyi güler yüzle karşılardı. Yaşamını, taptığı ve saygı duyduğu bu genç adama çoktandır adamıştı. Çünkü onun gözünde o, başka birisinden daha yakışıklı, daha mükemmel ve daha dürtüstü. Giderek son nefesini bile onunla paylaşmak istiyordu.

Ortiz de Zarate, bir işi nedeniyle sekiz günlük bir aradan sonra, sağ salim bıraktığı genç çifte uğradığımda, bir kömür taşıyıcının yardımıyla kapıyı kırıp içeri girer girmez, bir hastane teskeresinde yatar gibi upuzun uzanmış Modigliani ve Jeanne'ın o korkunç görünüşüyle karşılaşmıştı. Atölyenin döşemesi ve yere düşen bir çarşaf yağ lekeleri içindeydi. Boş sardalye kutuları yere saçılmıştı.

Daha sonra neler yaptığını Zarate şöyle anlatmıştı:

- Kapıcı kadından biraz et suyu getirmesini istedim. Gelen en yakın dostlarımızla konuşup, bir doktor çağırdım. Doktor, kendinde olmayan Modi'ye bakar bakmaz, "Onu hemen hastaneye kaldırın, dedi.

Zarate, La Charité Hastanesi'ne götürmüş onu. Ölmekte olan genç adamın son gizemli sayıklaması şu olmuş: "Seninle hastaneye gitmeden önce, karımı son kez öptüm. Sonsuz mutluluğumuz için böyle kararlaştırmıştık."

- Onun ne demek istediğini çok sonra anlamıştım, diyen Zarate, sözlerine şunları da eklemişti: Yapılan bir iğne ona sonsuz bir uyku vermişti.

Modigliani ölmek üzereydi. Şimdi onu hiçbirşey kurtaramazdı; ne özveri, ne de tıbbın becerisi. Yoksul hastalar arasındaki bu ağır hastanın bakımıyla görevli tüm doktorlarla hastabakıcılar, sadık bakıcılar rolüne bürünmüşlerdi. Şimdi onlar Üstat'î, pek saygıdeğer

bir hanımın, bir hanımefendinin ziyaretini onurla kabul etmesi için hazırlıyorlardı.

Modigliani gençliğinde veremle savaşmıştı, ama alkol ve afyonla sağlığı yavaş yavaş daha da kötüleşmiş, aldığı az besin yüzünden gücünü yitirerek bedensel zayıflığa uğramış, o güne dek hiç kimsenin kulak asmadığı taşkınlıkları ölümüne neden olmuştu.

Eski dostu Kisling, yaşamının sonlarına doğru yerleşmiş olduğu Fransa'nın güneyindeki Sanary-sur-Mer'de 1956 yılında öldü. Kisling'in son yıllarında, artık yakın dostlarından sayılan Dr. Tony Kunstlich ona bakıyordu. Modigliani'yi hiç görmemesine karşın, Dr. Kunstlich onu çok iyi tanıyordu. Kisling ona genç İtalyandan ve hastalığından söz etmişti. Uzman bir doktor olduğu denli iyi bir psikolog da olan Dr. Kunstlich, Modi olgusunu analiz ederek, tıbbi düşüncelerini şöyle formüle etmişti:

– Elimizdeki kıt ve yavan kanıtlarla yargılasak bile, tüberküloz kökenli bir beyin menenjitin, genç ressamın ölümüne neden olduğuna inandığımı söylemeliyim. Bugünlerde tüberkülozu tıbbın son bulgularıyla kesinlikle iyileştirebiliyoruz. Ama o günlerde, salt iyi besinlerle, Modigliani'nin ülkesindeki gibi uygun bir iklimde iyileşmek olasıydı. Ressamın Paris'te yaşadığı kötü koşulları, elverişsiz yemekleri, başdöndürücü cinsel yaşamını, alkolü, uyuşturucuları biliyoruz. Tüm bunlar, çok önceleri ailesinin yanındayken edindiği nazik sağlık dengesini çabucak altüst etti.

Büyüklerdeki tüberküloz kökenli menenjitin, çocukların bedenlerine kısa sürede yayılan menenjitten daha değişik türde olduğunu biliyoruz. Yetişkin bir kimse menenjite yakalanmaya görsün, hastalık göze çarpan hiçbir belirti göstermeksizin aylarca, giderek yıllarca yavaş yavaş gelişir. Bazen tüberkülozlu bir kafatasının içindeki düzensizliğin ilk belirtileri, baş ağrıları, görme ve duyma bozuklukları, özellikle de hastanın karakter değişimidir. Buna tanık olarak aşırı sinirlilik, yerli yersiz öfke patlayışları, uyumsuzluk, iç kapanış vb. gösterilebilir.

Klasik belirtilerin yanısıra menenjit, en son evresinde inme, kaskatı kesilme, komaya girme ve benzer biçimlerde de kendini gösterir, ki bu da hastalığın ilerlediğinin ve yerleştiğinin kanıtıdır. Modigliani'nin son yaratıcı çabasında, beynin neden aşırı canlılık aşamasına girdiği

de açık bir sorudur. Bu olsa olsa, *Morbus et Genius*¹ konusunun tartışma alanına girer.

Yanıt ne olursa olsun, bu yararlı humma, onu Beatrice Hastings'le aynı yatağa sürükledi, Jeanne Hébuterne'e aşık olmasını sağladı. Onlar yaşamının yol gösterici iki yıldızıydılar.

Hastalık, yeryüzüne düşen meleğin yüzünü bozamamıştı hiç. La Charité Hastanesi'nin yoksul bir yastığındaki başı, bir sanatçının yada bir soylu kişininkiydi sanki. Yontucu Jacques Lipchitz, o ölü yüz için şöyle konuşmuştu: "Öyle yakışıklıydı ki o. niye tüm kadınların ona deli divane olduklarını anlamak güç değildi."

Haşarı ve kimileyin korkunç Modigliani, boğuk haykırışlarıyla sokakları dolduramayacaktı artık. Dôme ve Rotonde'da. Campagne Première Sokağı ile Grande Chaumière Sokağında büyük sessizlik olacaktı. Sözlerini hiçbir zaman esirgemeyen o. bir daha konuşmayacak mıydı? Sonsuza dek uykuya dalması olası mıydı? Son nefesini vermeden önce, yatağının çevresini alanlar, solgun dudaklarının şu iki sözcüğü fısıldadığını kaygıyla duymuşlardı: "Italia... cara Italia..."

Yıl 1920, günlerden 25 Ocak idi.

Ölüm haberi Paris'te gizemli bir telgrafla gönderilmiş gibi Montparnasse'tan Montmartre'a dek ulaştı. Kisling, Livorno'daki yakınlarına sanatçının ölümünü bildirdi. Modigliani'nin ağabeyi Emmanuel'e de kısaca bilgi verdi. Yanıt olarak, Emmanuel'den bir telgraf geldi: "Onu bir prens gömer gibi gömün."

Cenaze töreninden önce, Modi'nin birkaç dostu, onun maskını çıkarmak istemişti. Kisling, Dr. Raymond Barrieu ve Conrad Moricand'ın işbirliği ile, Modigliani'nin yüzünün kalıbını almaya çalıştı. Sonuç başarılı değildi. Paniğe kapılarak, yardım istemek üzere yontucu Jacques Lipchitz'e gittiler. Yanlarına, parçalanmış plasterin "saç ve deriyle dolu" kırık parçalarını da almışlardı. Dehşete kapılan Lipchitz, küçük parçaları bir araya getirmiş ve "yitik parçacıkları" elinden geldiğince tamamlamıştı. Böylece çıkarabildiği oniki mask, Modigliani'nin ailesi ile dostlarına verilmek üzere dağıtıldı.

1 *Morbus et Genius*: (Latince) Hastalık ve deha. Ç. N

Jeanne onu en son La Charité Hastanesi'nin morgunda gördü. Modigliani'ye karşı olan ölümsüz aşkı, aşağıda anlatılacağı gibi, başka hiçbirşeyle kıyaslanamazdı.

Jeanne hamileydi. Karnındaki bebek nedeniyle daha da şirin, usul usul cesede yaklaştı. Ürmüş olmasına karşın, öylesine saf ve güzeldi ki, örgülü uzun saçlarıyla en katı yürekli hastane personeline bile bir hayranlık uyandırmıştı. Ölü sevgilisinin, mask çıkarılırken oluşan yara bere izleriyle dolu başından onu çekip, uzaklaştırmak istediler. Saygılı hastane bakıcılarını, hafif, ama nazik bir devinimle şöyle bir itti. Onlar ısrar edince, sanki şimdi sonsuz uykusunda olan o haşın adamdan gelen bir öfkeyle onlara karşı koydu.

Bakıcılar geri çekilip, aşkının son dinsel töreni için ona izin verdiler.

Sadık dost Kisling, onu yalnız bırakmamak için odaya girdi. Kisling onun çığlığını -ayakta durup Modigliani'ye, bir ölü kocaya bakarken, bir kadının atabileceği en yürek paralayıcı, en müthiş çığlığı- asla unutamayacaktı. Jeanne sevgilisini kucaklamak son ve uzun bir ayrılık öpüşüyle onu öpmek isteyerek, Kisling'e fısıltıya benzer bir sesle, "Onunla yalnız kalmak istiyorum," dediğinden, Kisling çabucak odadan dışarı çıktı.

Jeanne dostlarının yanına döndüğü zaman, herkes onun yüzünün mutluluk günlerindeki gibi güleç ve dingin olduğunu hayretle gördü. Gözyaşları yüzünde hiçbir iz bırakmamış, onun solgun ve aydınlık yüzünü kirletmemişti.

Madam Zborowska ile Kırmızı Fasulye, onu Tarnier Doğumevi'ne götürmek için boş yere dil döktüler. Çocuğunu hemen o gün yada ertesi gün doğurmak üzere olduğundan, onun için bir oda ayırtmışlardı. Yalvarıp, yakarmaları hiç para etmedi. Jeanne doğruca evlerine, annesiyle babasının yanına gitti. Ona evin kapısını açtılar, ama onunla hiçbirşey konuşmadılar. Rezaletten başka birşey olmayacak böyle bir doğumun öncesinde, kendi aralarında neler konuştukları merak çekicidir. Bunu Tanrı'nın gönderdiği bir eza olarak mı kabul etmişlerdi yoksa?

Sessiz kızları onları bu ezadan kurtarmalıydı.

Odasına çıkıp, pencereyi açtı. Aşağıda caddede insanlar kum gibi kaynaşıyordu. Yukarıdaki açık pencerede ise, büyük, ama parasız

sanatçı Modigliani'nin resmine seve seve yapacağı bir "*Annelik*" tablosunun hüüzün verici imgesi duruyordu. O ressam bir zamanlar bilinmeyen, tanınmayan birisiydi, şimdiyse üne kavuşuyordu. Bir düşünle büyülenmiş gibi, Livorno'dan kalkmış Paris'e gelmişti. Dehası ona pahalıya malolmuştu. Paris Okulu'nun bellibaşlı kişilerinden biriydi. Yarattığı değerli yapıtlarını dünyaya, İtalya'ya, *cara Italia*'ya, sevgisini yanında götürdüğü, ona tutku getiren tapınağın kapılarını açan doğum ülkesine vasiyet etmiş ve gıntin birinde yoksullar hastanesi La Charité'de ölmüştü.

Birdenbire caddeden bir panik çıktığı yükseldi.

Kaldırıma kanayan bir et yığını yayılmıştı. Bir kadın kendisini pencereden dışarı atmıştı.

– Git, ey Hristiyan can...

Katolik duasının ne yararı olurdu: Düpedüz bir kendini öldürmeyi bu. İşçiler ve pek uzakta olmayan bir şarapçı dükkânının kapısındaki asık yüzlü adamlar kasketlerini çıkarıp, saygı duruşuna geçmişti. Bir kadın, sırtındaki bir torbanın altında eğilip, istavroz çıkarmış ve çamaşırhanenin yolunu tutmuştu.

Hébuterne ailesi, mutluluk uğruna evden kaçan kızlarının dönüşüne izin vermeye istekliydi, ama bu tragedyaya soruna bambaşka bir görüntü getirinişti. Toplum, olayların normal akışının bozulmasına izin verneyen ölümler üstünde de bazı haklara sahiptir. Utançtan ne yapacağını şaşırın aileyi kurtarmak için, dostlar gelinceye dek, olaya polis el koydu. Bununla birlikte, Jeanne'ın hoşgörüstiz babası kararlıydı. Kendini öldüren genç kadının kanlı kalıntısı ve daha doğmamış çocuğu, gerisin geri Montparnasse'taki o sefil atölyeye götürülmeliydi. Panthéon arkasındaki kentsoylu ailenin evinden Grande Chaumière Sokağı'na gidilirken, morgun öntünde tüyler ürpertici bir duraklama oldu. Eninde sonunda Amedeo'nun dostlarının, Paris'e gelmeden önce ağabeyinin çektiği telgrafa uyararak, "Onu bir prens gömer gibi gömmek" için bir cenaze töreni düzenlemekten başka yapacakları şey yoktu.

BİR TUTKU TACI

Emmanuel'in gelişini bekleyecek zamanın kalmadığı anlaşılıyordu. Hastane yetkilileri Modigliani'nin cesedinden bir an önce kurtulmak için sabırsızlanıyordu.

Para toplama kampanyası açtık, bağışlar toplandı. Bir kahvede, moda-ya uygun kısa etekli bir giysi giyinmiş, bacakları görünen, geniş şapkasından kıvrıkcık saçları taşan bir kadın, birkaç metelik uzatırken, "Modigliani'nin çiçekleri için," diyordu.

En göze çarpanından en gösterişsiz olanlarına dek, çeşit çeşit celenk, buket ve demetlerle tıka basa dolu üç araba çiçek, hastane avlusuna götürüldü. Darı darına yetişebilen Emmanuel Modigliani, bir kenara çekilmiş, sessizce ağlıyordu. O, Kisling ve ben, yaşlı topluluğun başını çekiyorduk.

Benim gibi, Kisling de evliliğinin en mutlu zamanlarını, Modigliani'nin de arasıra çalışmaya geldiği atölyesindeki çılgın dostlarını anımsıyordu. Max Jacob doğaçtan birkaç numara yapar, tanıdığımız kişileri karikatürize ederdi. Eğlentiye Amedeo da katılır, o günlerdeki sarhoşluğu çakırkeş olduğundan, bulup buluşturduğu gelinlik tüllere bürünür. Shakespeare'in oyunlarındaki hortlak rollerini oynardı. Şimdiyse, Père Lachaise gömütlüğüne giden yollarda son oyununu oynuyordu.

Cenaze arabasını uzunca bir tören alayı izliyordu. Yolda durup bakanlar, bu görkemli törenin kimin için olduğunu soruyorlardı. Böyle bir cenaze töreni kalabalığı hergün görülen birşey değildi. Kortejde bulunanlar aralarında hafif sesle konuşuyorlardı:

- Aynasızları gördün mü? Her yerde selama duruyorlar.
- Bunu yapmaya zorunlular.
- Biliyorum, ama onlar geceleri şamata çıkardı diye hep Modi'yi enselerlerdi.

Geceler senden yakındı mı hiç, Modigliani, ışığın usta-ressamı? Yoksa sen sonsuza dek sürüp gidecek ışığın içine mi girdin?

Ertesi gün yine bir cenaze töreni düzenlendi. Ama Jeanne için gelenler on-oniki kişiyi geçmiyordu. Zborowski yeni arabasını Montparnasse Bulvarı ile Grande Chaumière Sokağı'nın köşesine park etmişti. Kisling ile ben bir taksi tutmuştuk. Karılarımız da bizimle birlikte gelmişti. Törene katılanlar Modigliani'nin atölyesinin bulunduğu o eski evin önündeydi. Getirdiğimiz beyaz çiçek buketlerini gizlemeye çalışarak, sırtlarımız duvara dayalı, sokakta bekleyorduk.

O sırada bir otomobil geldi ve içinden iki kişi çıktı. Birisi beyaz sakallıydı, ötekisi kumral. Baba ve oğul. Ölü Jeanne'ın babasıyla ağabeyi.

Hiçbirimiz yanımıza yaklaşan babanın bakışlarına aldırış etmedik. Acle edilmesi için emirler verildi ve bir çocuğunkinden biraz büyükçe bir tabut evden dışarı çıkarılarak cenaze arabasına konuldu.

Töreni oluşturan kalabalık. Père Lachaise gömütlüğüne değil de, kentnin banliyösündeki hüüzün verici Bagneux gömütlüğüne yöneldi.

Gömütlükten ayrılmamızı söylemeye kimsenin dili varmadı. Dinsel tören kısa ve yöntemine uygundu. Papaz falan yoktu elbette. Aile, önceden özel olarak dua etmiş olmalıydı. Hiç kuşku yok ki, orada bulunanlara aldırış etmeksizin, ellerinde bir yığın zambak, gül ve karanfille gelip, onları bir kefen gibi ölü genç kızın üstüne serpiştiren bir avuç akraba, babayı dua etmek zorunda bıraktılar. Baba ile oğul yada babasıyla ağabeyi bizden yana bakmaksızın uzaklaştılar. Adamın oğlu, hık demiş babasının burnundan düşmüştü. İçler acısı bir çift oluşturmıştı ikisi: acıyıştık onlara

Modigliani, alıcı bir kartal gibi kendisini onların üstüne salmış, dindar ailenin yaşamım altüst etmişti. Dante'ye özge bir hırsız gibi değerli kızlarını alıp götürmüş, düzenli yaşamlarını paramparça etmişti. Böyle kişiler için bu, tanrısal bir cezalandırma, onları sınamak için özel olarak gönderilmiş birşey miydi yoksa?

Üç yıl sonra Modigliani'nin gömütü açıldı ve sevgilisi onun yanına gömüldü. "Sonsuz Mutluluk" konusunda onunla anlaşılan sevgilisini, ölüm ona yaklaştırmıştı.

Şimdi, saygımıza, çiçek ve çelenklerimize, "ün" defne dallarından yapılmış bir utku tacını da ekliyordu

Renoir ansızın sessizliği bozarak, Modigliani'ye sordu: "Tuallerinden birini bana göstermek için getirdin, değil mi? Görebilir miyim?"

Daha sonra, Osterlind ile Zborowski'nin bana anlattıklarına göre, Üstat, Modigliani'ye bir soru sormuş:

- Bir sevinç duygusu içinde mi resminizi boyarsınız?

Sonra sorusunu açmak için coşkuya kapılmış, Modigliani'nin yanıtını beklemeden, özenle hazırladığı kendi yanıtına geçmiş:

-Sevinçle boyamalısınız. Sevinçle boya, delikanlı. Bir kadınla sevişirken duyduğun aynı sevinçle boya. Tuallerini okşamalısın, onları uzun süre okşa. Ben resimlerimi bitirmeden önce, özellikle nüelerin arka planlarına günlerce ve günlerce fırça darbesi vururdum.

Bu nokta üstüne, Osterlind sözlerine şunu da eklemeye özen göstermişti:

- Oyle bir duygu içindeydım ki, Renon'm verdiği öpüt yüzünden Modigliani şaşkına dönmüştü ve birkaç dakika içinde kötü bir olay çıkmak üzereydi. Çıktı da.

Üstat'tan da, başyapıtlarından da, irdelemesinden de de licesine kaçıp kurtulma duygusuna kapılan Modigliani, odanın bir ucuna, korkudan titri titreyen Zborowski'nin yanına değin gitmiş. Kapının kolunu kavrayıp, yüzünü ekşiterek bağırmiş:

- Ben, mösyö, arka planlardan nefret ederim!